

DANIEL LAECMAN. 22ste ABT VAN AVERBODE.
1424-1441 *).

IV. Onderzoek van de beschuldigingen.

Is het mogelijk aan de hand van de bestaande rekeningen van dien tijd te onderzoeken in hoever deze beschuldigingen op een grond van waarheid berusten ?

Naar Laecman zelf beweert, heeft de generaal een bezoek aan Averbode gebracht samen met den prelaat van St. Michiels en andere prelaten ¹⁾. Inderdaad de rekeningboeken spreken van dat bezoek, dat als een « *jocundus adventus* » opgeteekend staat. Den 19 Juli 1426 noodigt Laecman den generaal uit, die te Tongerloo vertoeft, ook naar Averbode te komen. 's Anderendaags komt hij toe. De uitgaven, voor dit bezoek gedaan, laten toe te zeggen dat het onthaal feestelijk was. De generaal blijft tot den 7 Augustus en bij zijn vertrek schenkt Laecman hem, uit dankbaarheid voor zijn eerste bezoek, 17 fransche kronen ²⁾. Uit deze gegevens blijkt duidelijk dat dit bezoek bedoeld was als een eenvoudige kennismaking met de abdij. Het is nochtans zeker dat Laecman deze gelegenheid heeft te baat genomen om over zijn financiëele moeilijkheden te spreken en, daar het bezoek eerder een vriendschappelijk karakter droeg, heeft de generaal hem de toelating gegeven, zooals Laecman zegt, om tot een bepaalde som goederen te verkoopen ³⁾. Maar het is ook niet uitgesloten dat de generaal hem den raad zal gegeven hebben,

*) Vervolg op *Analecta*, jaarg. XIX, 1943, blz. 5-34.

1) Verweerschrift bestemd voor het algemeen kapittel te Valenciennes. AA., reg. 285, fol. 20vo-21ro.

2) AA., reg. 36, fol. 12ro.

3) Hoogervermeld verweerschrift. Ibid., fol. 21ro.

wel te verstaan een vriendschappelijken raad, zeer voorzichtig te zijn en vooral geen nuttelooze uitgaven te doen. Vandaar die terecht volgehouden hardnekkigheid van Laecman in zijn ontkenning dat hij ooit officieel en volgens de regels der statuten waarschuwingen zou gekregen hebben. De aanklagers waren dus op dit punt zeer onvolledig ingelicht.

Om de omvangrijkheid van Laecman's bouwzucht te kennen, zullen wederom de rekenboeken daarvoor de beste getuigen zijn. Wanneer Laecman zich een huis heeft laten bouwen in de abdij, zooals de opposanten aanvoeren, dan verwondert het wel dat de daarvoor gedane uitgaven in de rekenboeken ontbreken. Nochtans een « domus abbatialis » bestaat ⁴⁾. Anderzijds valt het feit eveneens op dat de opposanten dit huis nooit meer ter sprake brengen. Bij gebrek aan voldoende gegevens is het niet mogelijk hierover een juiste uitspraak te doen. Verder dan werd onder Laecman het bouwvallig geworden koor te Rummen in 1424 afgebroken ⁵⁾ en vervangen door een nieuw, dat den 26 September '26 voltrokken is ⁶⁾. In 1425 laat hij te Diest, dichtbij de stadspoort, het oude huis verbouwen en er een vleugel aanzetten om het als hospies te kunnen gebruiken ⁷⁾. Den 29 September van het volgend jaar wordt het met een diner, den schepenen der stad aangeboden, ingewijd ⁸⁾. Van 1423 tot '27 wordt de hoeve van Sterksel met bouwmetaal, voortkomende van elders gekochte huizen en schuren, heropgericht ⁹⁾. Doch in 1426 wordt eveneens te Sterksel met den bouw van een nieuw huis begonnen ¹⁰⁾. Het wordt met een gracht omgeven ¹¹⁾ en de ingang met een barreel afgesloten ¹²⁾. Ten slotte laat hij nog te Sterksel een kapel bouwen, toegewijd aan de H. Katharina, waarvan het beeld terzelfdertijd hersteld wordt ¹³⁾.

Dat zijn zoowat al de gebouwen van belang, die Laecman heeft laten bouwen. Wanneer men nu de bestemming ziet, die hij aan deze gebouwen gegeven heeft, het prelaatshuis niet meegerekend,

4) Beroep bij den H. Stoel, dd. 4 Oct., 1430. AA., reg. 285, fol. 9vo.

5) AA., reg. 160, fol. 217vo.

6) AA., reg. 36, fol. 5ro en 18vo.

7) Ibid., fol. 3ro. Reg. 160, fol. 218ra

8) Reg. 36, fol. 13vo.

9) Reg. 160, fol. 222vo, 223ro, 224vo.

10) Ibid., fol. 258ro.

11) Ibid., fol. 280vo en 287ro.

12) Ibid., fol. 269vo.

13) Ibid., fol. 244ro en 258ro.

dan kan men in hem niets anders zien dan een vooruitziend bestuurder en hem, spijs de tijdelijke geldverlegenheid, waarin de abdij verkeerde, nog niet van verkwisting betichten. Dat de aanklagers niet eens vitten op den bouw van het koor te Rummen en de kapel te Sterksel is het bewijs dat Averbode, als tiendheffer aldaar, zedelijk verplicht was voor het godsdienstig leven der bevolking te zorgen.

Bij het doorlezen der rekeningboeken valt het dadelijk op dat Laecman veel op reis is. Ditmaal schijnen de aanklagers gelijk te hebben, als ze zeggen voor de helft van den tijd. Maar de vraag kan gesteld of hij op reis ging uit louter plezier, alleen maar om uit de abdij weg te zijn. Veelal ontmoeten we hem te Brussel, te Leuven, te Diest, te Mechelen, te Rummen en te Rukkelingen, daar waar de abdij belangen heeft, op processiën en andere plechtigheden, zooals op de begrafenis van den Hertog van Brabant, waar de prelaat, naar oud gebruik, de abdij vertegenwoordigde. Alleen zijn veelvuldige bezoeken aan zijn familie te Zonhoven in de drie eerste jaren van zijn prelaatschap laten veronderstellen dat hij met haar ging onderhandelen over de posten, die hij haar in het beheer der abdijsgoederen had voorbehouden. Althans hij vertoont zich nog zeer zelden in zijn geboortedorp, nadat zijn broers en zusters behoorlijk geplaatst zijn. Broer Reynbold moet de knapste van allen geweest zijn. Hem wordt reeds van in 't begin een ruime rol toebedeeld. De abdij schijnt wel zijn tehuis te zijn. Zijn taak is die van rondreizend toezichter en van aankoper. Hij gaat vertrouwelijk om met de pastoors. Kortom de vertrouwensman ¹⁴⁾. Zoolang broer Jan te Zonhoven woont is hij ontvanger der tienden te Baarleberg en der cijnzen te Zolder ¹⁵⁾. Toen de molen van Testelt in 1427 vrij kwam, heeft Jan dat winstgevend zaakje in handen gekregen ¹⁶⁾. Sedert 1425 woont Agnes, Laecman's zuster, in 't hospies te Diest ¹⁷⁾. In 1428 verblijft zijn andere zuster, Ida, eveneens te Diest ¹⁸⁾, maar ze schijnt een andere woning te betrekken dan het hospies. Was 't misschien om Ida, zooals Agnes, een huis van de abdij te bezorgen dat Laecman het huis van Reynbolds vrouw had gekocht? De opposanten zeggen het wel niet uitdrukkelijk, maar hun aanklacht tegen het bevoordeelen van Laecman's familieleden, Ida's verblijf te Diest buiten het hospies en Laecman's eerder ontwijkend antwoord op deze aan-

14) Ibid., fol. 273ro, 216ro. Reg. 140, fol. 83vo. Reg. 36, fol. 64vo, 83vo, 160ro, 166vo.

15) Reg. 36, fol. 1ro en 7vo.

16) Reg. 160, fol. 267ro.

17) Ibid., fol. 142vo.

18) Ibid., fol. 272vo.

klacht laten vermoeden dat het zoo geschied is. Het is klaar dat Laecman van zijn positie heeft gebruikt gemaakt om er een familiezaak van te maken. Doch het zou onjuist zijn Laecman's handelwijze uit zijn tijdsverband te rukken. Het was alstoen de gewoonte, hoewel een ongelukkige, dat de prelaten hun familie in hun dienst namen. Zooals Laecman zegt, schonken ze meer betrouwbaarheid en dienstbaarheid dan vreemden. Het is best mogelijk in dien tijd. Maar het gevaar bestond dat ze door hun al te vaak hooghartig optreden afgunst en verbittering onder de gewone religieuzen konden opwekken, zooals hier het geval was. Wat de opposanten het meest grieft is dat deze familieleden het er op aan zouden leggen om de abdij totaal te verarmen. Het is best begrijpelijk dat ze uit dezen toestand profijt hebben getrokken, maar of het zoover ging als de opposanten beweren, kan niet bewezen worden. Hier ook zullen ze wel verblind geweest zijn door hun misnoegdheid en opstandigheid.

De fundatiemis, waarover het in de beschuldigingen gaat, wordt in de rekeningboeken « coerenmisse » genoemd ¹⁹⁾. Ze bestond reeds ten tijde van Jan Molnere. Van Kerstmis 1425 tot den eersten Zondag van Augustus daaropvolgend betaalt de prepositus aan 't konvent voor 't lezen van die mis 48 arnemsche gulden ²⁰⁾. Van Augustus '26 tot 2 Februari '28, 39 griffonen ²¹⁾. Van 2 Februari tot den laatsten Zondag van October van hetzelfde jaar, 41 griffonen ²²⁾. Daarna zwijgen de rekenboeken over iedere betaling. De stopzetting van deze betaling, door de opposanten aangeklaagd, is een feit, dat ook Laecman niet loochent. Hij beweert wel daartoe genoegzame redenen te hebben. Spijtig, die redenen zijn niet gekend. Of zou dit een van de redenen geweest zijn, zooals later iemand daarbij noteert, dat deze mis niet gesticht was geworden volgens de regels der statuten? Wat er ook van zij, deze fundatiemis blijft steeds een duister punt en het is moeilijk om zeggen aan welken kant het gelijk is.

Over de door Laecman aangekochte boeken staat in de rekeningen niets vermeld. Laecman ontkent niet dat de aankoop wel degelijk geschiedde voor het door de aanklagers opgegeven aanzienlijk bedrag t.w. 500 fransche kronen. Integendeel, in zijn lijst van door hem aangegane leeningen zegt hij dat hij die som leende bij Niklaas

19) We hebben niet kunnen achterhalen wat die benaming beteekent.

20) Reg. 36, fol. 3vo, 5ro, 6ro, 12ro, 14vo.

21) Ibid., fol. 17ro en 25vo.

22) Ibid., fol. 31vo en 32vo.

Wendelen ²³⁾. Kan deze aankoop gewettigd worden op een oogenblik dat de abdij er financieel minder goed voorstaat? Dat het geld daarvoor alweer moest geleend worden, wanneer er nog zooveel andere leeningen op hun vereffening wachtten? 't Is moeilijk om zeggen of die boeken van oogenblikkelijk nut waren. Maar tijdelijke moeilijkheden, hoe zwaar die ook zijn, mogen toch geen beletsel zijn voor de verstandelijke scholing der religieuzen. Uit Laecman's antwoord op deze aantijging, blijkt wel dát zijn meening te zijn geweest. Kunnen daarom de uitgaven, aan deze boeken besteed, als geldverspilling bestempeld worden? Pleit de aantijging niet eerder voor hun bekrompenheid van geest? Laecman's belangstelling voor het onderwijs reikt verder dan de abdij. Zooals zijn voorgangers deden, schenkt hij jaarlijks een milden steun aan de scholen van Zonhoven, Aarschot, Diest, Sichem en Tessenderloo ²⁴⁾. Op de inschrijvingslijst van de stichting der Leuvensche hoogeschool teekent hij in voor 5 griffonen, 12 plekken en 1 groote ²⁵⁾.

De opposanten willen het doen doorgaan alsof Laecman van iedereen religieus, die pastoor werd of dien een ambt werd toevertrouwd, een eed afnam. Zeker is dat de statuten hem daartoe het recht gaven, volgens zijn op deze aantijging gegeven antwoord. Doch in feite heeft Laecman, vóór het uitbreken der moeilijkheden, slechts door zes pastoors den eed doen afleggen. Deze eedformulieren zijn bewaard gebleven in het eedenboek. De pastoors, die een eed aflegden, waren Jan Capelmeer, die in 1424 pastoor werd van Brustem en Cosen, Andreas Boesluiteer, die in 1425 pastoor werd van Eindhout, Jan Jacobs, die in 't zelfde jaar pastoor werd te Opitteer, Willem van Niuelaer, die in 't volgend jaar pastoor werd te Opglabbeek, Jan Bie, die in 1427 pastoor werd te Messelbroek en Hendrik van Achel, die in 1429 pastoor werd te Rotselaar ²⁶⁾. Deze formulieren zijn niet allen dezelfde, maar aller inhoud komt hier op neer dat ze zweren en beloven (alleen Andreas Roesluiteer zegt: *non coactus nec seductus*), op bevel van Laecman of zijn opvolgers, van hun beneficie afstand te doen en naar de abdij terug te keeren; tegen dit bevel niets te ondernemen; indien ze misstappen begaan, zich aan de tucht der orde te onderwerpen en tevreden te zijn met de opbrengst van het beneficie. Van weerspannige religieuzen kan men aannemen

23) Rekening. Reg., 285, fol. 41ro.

24) Reg. 36, fol. 13ro, 14ro, 25ro, 32ro, 37vo.

25) Ibid., fol. 12vo.

26) Eedenboek. AA., reg. 164, fol. 16ro-18vo.

dat ze tegen zulke voorzorgsmaatregelen protesteerden. Laecman zal niettemin onverstoord voortgaan met de toepassing er van ²⁷⁾.

V. Voorspel van Laecman's afzetting als beheerder.

Na dat voorval met Laecman, zag Jan van Marle zich verplicht de terugreis naar Prémontré aan te vangen. Maar gansch het geval liet hem rust noch duur. Hij was er compleet van bezeten. Zijn reis gaat over Vlaanderen en Henegouwen, opzettelijk om met de prelaten van Bonne-Espérance en Dommartin te confereeren over zijn uitsluiting een visitatie te houden te Averbode ¹⁾. Ongetwijfeld heeft hij Laecman bij hen in geen zeer gunstig daglicht gesteld. Beide prelaten wisten zoo goed de partij van den generaal te kiezen dat ze, samen met dien van Ninove, in het algemeen kapittel te Leuven opdracht krijgen een visitatie te doen te Averbode, die visitatie, waarover verder meer en waarin Laecman als beheerder wordt afgesteld.

Te Prémontré aangekomen, verneemt Jan van Marle dat Olandus, prelaat van St. Michiels, Averbode gevisiteerd heeft. Zonder dralen vertrekt hij terug naar Dommartin om den prelaat te vragen wat hij doen moet ten einde zijn recht van gelijke te handhaven. Bij zijn terugkeer wacht hem dan het nieuws dat enkele religieuzen van Averbode tegen de visitatie van Olandus en zijn assistenten beroep hebben aangeteekend bij het algemeen kapittel, dat in October aanstaande te Leuven zal plaats hebben. Hij zendt dan zijn eigen bode naar Averbode met de waarschuwing zich ervan te onthouden een buitengewone en aan de Orde vreemde rechtsmacht in de zaak te betrekken ²⁾. Daarna zet hij zich aan het opstellen van de dagvaar-

27) Ibid., fol. 19ro-21ro.

1) Rekening van den generaal, voorgelegd op het algemeen kapittel te Leuven. Item ipso domino in regressu dicti monasterii (Averbodiensis), a dicta visitatione excluso, virtute cuiusdam frivole appellationis, redeundo per Flandriam, Hanoniam ad habendum consilium suorum fratrum, videlicet Bone Spei et Sti Judoci super repulsione predicta, vacavit per IIIor dies. Reg. 285, fol. 15ro.

2) Item audito quod abbas Sancti Michaelis intendebat visitare dictum monasterium Averbodiense, quod fecit de facto, dictus dominus Premonstratensis ad dictum abbatem Dompni Martini ad habendum suum consilium ad servandum ius sue paritatis porrexit, eundo et redeundo vacavit per X dies.

Item post regressum suum intellexit quod aliqui religiosi dicti monasterii Averbodiensis a domino Sancti Michaelis et suis coassumptis, ratione dicte visitationis ad capitulum generale appellassent, misit nuntium proprium ut se non transferrent ad extraordinariam iurisdictionem, solvit duo scuta Francie. Ibid.

ding voor het algemeen kapittel te Leuven, welke hij op 12 September van uit Sint-Quentin aan de belanghebbenden verstuurt. Ziehier dan deze dagvaarding.

« Geeraard van Kan, van Venlo, Lodewijk van Herselt, Jan Oveloge en Arnold van Betekom, religieuzen der abdij van Averbode, « hebben in een klachtenbrief, ingediend in hun naam en in dien « van hun aanhangers, aangetoond dat een reformatie in hun kloos- « ter noodzakelijk is. Ambtshalve, van rechtswege en om andere « dringende redenen daartoe gehouden, hadden we ons voorgenomen « een visitatie te doen « tam in capite quam in membris etiam in « suis superpositis ». Deze visitatie is door Laecman verhinderd « geworden krachtens zijn beroep daartegen bij den H. Stoel. Als « eenige reden daarvoor werd aangehaald dat ze hem verdacht voor- « kwam. We hebben van ons persoonlijk recht afgezien uit eerbied « voor den H. Stoel, maar we hebben ook gezegd hun zoohaast mo- « gelijk onze afgevaardigden te zenden, tegen wie ze geen verden- « king zouden kunnen voorwenden. Desondanks hebben de prelaten « van St. Michiels, Middelburg en Veurne aangedurfd Averbode te « visiteeren. We kunnen die handelwijze niet anders noemen dan « een miskenning onzer jurisdictie en van het beroep bij den H. Stoel, « dan een onrecht ten opzichte der aanklagers. Zeker de visitatie « geschiedde op verzoek van Laecman en van 't konvent, maar niet- « temin verklaren wij haar de facto ongeldig. Trouwens de aan- « klagers zijn reeds tegen deze onwettigheid, tegen Laecman en « vermelde visitators in beroep gegaan bij het aanstaande algemeen « kapittel, omdat deze visitatie gansch 't konvent onrecht heeft aan- « gedaan. Om u een klaar inzicht in deze zaak te geven, laten we « hier dit beroep bij het algemeen kapittel volgen : « Vóór de pre- « laten van St. Michiels, Middelburg en Veurne, in 't bijzijn van een « notaris en getuigen, verklaren de achtbare religieuzen der abdij « van Averbode t.w. Geeraard van Kan, van Venlo, Lodewijk van « Herselt, Jan Oveloge en Arnold van Betekom, in hun naam en in « dien hunner aanhangers, deze zaak te willen voorleggen aan het « algemeen kapittel. Immers toen de generaal, als hoofd der Orde « en als zoodanig daartoe gemachtigd, samen met de prelaten van « St. Michiels, Park en Tongerlo, een visitatie wilde ondernemen « te Averbode, werd hij daarin verhinderd door het onrechtvaardig « en onwettig beroep van Laecman bij den H. Stoel. De generaal « heeft dan van zijn visitatie afgezien, uit eerbied voor den H. Stoel, « doch daarbij verklaard te gepasten tijde zijn afgevaardigden te « zenden. Desondanks visiteert de prelaat van St. Michiels met een

« paar assistenten de abdij van Averbode tot smaad van den generaal
 « en tot rustverstoring van 't konvent. Daar ze vreezen in de toekomst
 « nog meer ongelijk te worden aangedaan, beroepen ze zich op 't aan-
 « staande algemeen kapittel als hun rechtstreekschen overste en be-
 « voegden rechter. Ze stellen dan de abdij onder zijn jurisdictie en
 « bescherming en verzoeken de patres capitulares hun protest, waar
 « noodig mocht blijken, te wijzigen en te verbeteren. » Ziedaar de
 « ware toedracht der zaak. Vermits geen tegemoetkoming kan ge-
 « weigerd worden aan dezen, die rechtvaardigheid vragen, staan wij
 « er op dat het kapittel een grondig onderzoek instelle. Wij aarzelen
 « niet de excommunicatie uit te spreken tegen degenen, die zouden
 « verzuimen het noodige te doen om tot een oplossing te komen.
 « Aldus moet de een den anderen niet opwachten, noch de een zich
 « verontschuldigen voor den anderen. Dat iedereen dezen oproep be-
 « antwoorde en geen lichtzinnige onwetendheid voorwende. Want
 « deze dagvaarding is gericht tot allen, ook tot de prelaten van
 « St. Michiels, Middelburg, Veurne en Averbode, tot den prior en
 « 't konvent van Averbode, alsmede tot de pastoors en andere reli-
 « gieuzen, die buiten de abdij verblijven en hierin belang hebben.
 « Bovendien convoceeren wij allen, die door hun kennis der zaak
 « het protest kunnen bestrijden, verontschuldigen of verdedigen.
 « Wij verzekeren dat, spijs koppige afwezigheid en volharding van
 « sommigen, uitspraak in deze zal gedaan worden overeenkomstig
 « het recht en de rede » ³⁾).

Laat Jan van Marle hier niet te openlijk zijn sympathie blijken voor de aanklagers? Hij zelf erkent aan zijn visitatie te Averbode verzaakt te hebben uit eerbied voor den H. Stoel. Indien deze bewering oprecht en gemeend was, dan moest die eerbied zoo groot geweest zijn dat de gedachte, zijn afgevaardigden te sturen, niet eens in hem ware opgekomen. Immers het beroep van Laecman en van 't konvent, hoewel rechtstreeks gericht tegen den generaal, bevatte impliciet de uitsluiting van allen, die in dezes plaats mochten optreden. De vraag kan gesteld: Heeft Jan van Marle zijn opzet heel duidelijk bekend gemaakt? In de veronderstelling van ja, dan hebben de prelaten van St. Michiels, Middelburg en Veurne, die we alle drie niet voor ruitenbrekers kunnen aanzien, den generaal niet eens in zijn rechten gekrenkt, want zij hebben terecht gemeend dat er voor hen geen uitsluiting bestond en dat vooral de prelaat van St. Michiels, als vader-abt van Averbode, krachtens de statuten het

3) Reg. 285, fol. 11ro-14vo.

recht heeft ten minste eens in 't jaar zijn dochterabdij te visiteeren. Doch zou het niet juister zijn te veronderstellen dat gansch dit opzet bestaan heeft in eene geheime afspraak tusschen den generaal en de opposanten? Uit de dagvaarding blijkt in elk geval dat deze laatsten hun verhouding tot den generaal in hun protestbrief handig weten uit te buiten en dat de generaal op zijn beurt alleen maar luistert naar de stem van de verklikkers. Zoekt Jan van Marle op die manier zijn doel te bereiken?

Middelerwijl was de tijd aangebroken om zich naar het algemeen kapittel te Leuven te begeven. Jan van Marle reist af langs Henegouwen en neemt de prelaten van Bonne-Espérance en St. Feuillien met zich mee. Had hij niet geschreven dat het voor den goeden gang van 't onderzoek best was elkander niet op te wachten? Na een kort oponthoud te Nijvel, komen ze einde September te Leuven aan ⁴⁾. Ze troffen er den prelaat van Dommartin aan. Kort nadien kwam de prelaat van Veurne hen vervoegeen. Had deze zijn kazak gekeerd? Van deze kliekbesprekingen is nooit een woord uitgelekt. Maar zeker is dat ze den generaal opnieuw het plan hebben doen opvatten Averbode nog te visiteeren vóór de samenkomst van het algemeen kapittel, zoogezegd om zich persoonlijk van den toestand te vergewissen en een reformatie in te voeren. Waar is nu zijn eerbied voor den H. Stoel? Maar Jan van Marle denkt en spreekt wisselvallig en voelt dan ook, in zijn voortvarendheid, niet eens dat hij in tegenspraak is met zichzelf. Zonder verwijl schrijft hij dan een open brief naar Averbode om zijn komst te melden. Is 't om indruk te maken ofwel schrik aan te jagen dat hij er met veel omhaal bijvoegt dat de prelaten van Floreffe, Dommartin, St. Feuillien, Bonne-Espérance, Tongerlo en Drongen, de prior van Prémontré en anderen hem vergezellen en dat zij 24 paarden bij hebben? ⁵⁾.

Te Averbode verraste dat nieuws als een donderslag in blauwen hemel. Eerst het voorstel om de zaak in het algemeen kapittel te beslechten en nu weer een visitatie. Wat wilde Jan van Marle nu eigenlijk? Het kon niet anders dan hun argwaan sterken tegen de bedoelingen van den generaal. Het bijeengeroepen konvent is over

4) Insuper ut dictum monasterium reformaretur, accessit ad Hanoniam, secum assumptionis venerabilibus dominis Bone Spei et Sancti Foillani monasteriorum abbatibus, et venientes iterum ad Lovanium, in Nivella et alibi exposuit tria scuta Francie. Hooger-
vermelde rekening.

5) Uit het beroep van Laecman en 't konvent bij den H. Stoel, dd. 4 Oct., 1430.

deze visitatie niet te spreken en, daar het eerste beroep vooralsnog onbeantwoord bleef, wordt besloten dit beroep te hernieuwen. Den 4 October wordt het gesteld door notaris Niklaas Wendelen, in 't bijzijn der getuigen, Niklaas de Prinne, dokter in beide rechten, meester Jan van Lier, licenciaat in kerkelijk recht en Jan van Gestel, klerk van 't bisdom Luik. Na de opstelling wordt het met klare en verstaanbare stem voorgedragen door doctor Jan Leegants, kanunnik van St. Pieters te Leuven. We laten hier in 't kort den inhoud volgen. « Verklaard wordt dat het eerste beroep van dd. 27 April gehandhaafd blijft en dat zij besloten zijn den strijd met den generaal voort te zetten, welke ook de gevolgen daarvan mogen zijn. De redenen voor de weigering van den taks zijn : de door den oorlog geleden schade in 't land van Luik; het vooruitzicht nieuwe schade te zullen lijden in een vóór de deur staanden oorlog; de uitgaven voor de Blijde Intrede van den hertog; de taks door den prinsbisschop opgelegd tot het voeren van vermelden oorlog. Al deze feiten zijn trouwens den generaal genoegzaam bekend. Protest wordt aangeteekend tegen het inzicht van den generaal om met een talrijk gevolg naar Averbode te komen. Die overbodige praal zal de lasten der abdij al evenmin verminderen. In Mei werd een visitatie gehouden door den prelaat van St. Michiels, die als vader-abt daartoe het recht heeft, zonder eenige meldenswaardige buitensporigheid te ontdekken. Nu schrijven het kerkelijk recht en de statuten slechts een enkele jaarlijksche visitatie voor. Bijgevolg is een visitatie van den generaal overbodig, te meer daar zij vreezen dat zij alleen bedoeld is om drukking uit te oefenen. Ten slotte stellen zij al hun goederen en voorrechten onder de bescherming van den H. Stoel, omdat hun eerste beroep nog steeds hangende is. Onderschreven dit beroep : Laecman; Jan van den Heuvel, prior ⁶⁾; Egidius Vogel, supprior; Arnold van Lummen, prepositus; Jan van Zolder, kamerheer; Herman Coenen ⁷⁾; Jan van Breedacker, circator; Hendrik van Zolder, wijnmeester; Hendrik Hubens, van Dongen, graanmeester; Jan van Rotselaar, cellier; Herman van Roermond; Hendrik van Lummen; Walter van Meeuwen, dispensier ⁸⁾, allen priesters; Walter van Kermpt en Hendrik van Wellen ⁹⁾, diakens » ¹⁰⁾.

6) † 15 Augustus, 1439. *Necrologium*, fol. 57vo.

7) † 17 November, 1461. *Ibid.*, fol. 83vo.

8) † 22 Augustus, 1458. *Ibid.*, fol. 59ro.

9) † 21 April, 1477. *Ibid.*, fol. 27ro.

10) Hoogervermeld-beroep van Laecman en 't konvent. Reg. 285, fol. 9ro-10ro.

Volgens een ledenlijst van het vorige jaar ontbreken hier, buiten de vier vermelde aanklagers, Hendrik van Achel, toenmalig prior; Pieter Mylenborg; Theodoricus Hels ¹¹⁾; Willem van Antwerpen; Herman van 's Hertogenbosch, priesters; Hendrik van Venlo en Hendrik van Meerlaar ¹²⁾, jonge fraters ¹³⁾. Verder zal Laecman zelf verklaren dat er in 't konvent religieuzen gevonden worden, die, uit hoofde van den steeds toenemenden lasterpraat, aan gewetensangsten onderhevig zijn ¹⁴⁾. Hoogst waarschijnlijk zijn het de in het beroep ontbrekende religieuzen, met uitzondering van Theodoricus Hels, waarvan het vaststaat dat hij tot de oppositie was overgegaan ¹⁵⁾.

Laecman en zijn konvent gaan wel een beetje overmoedig te werk, waar ze beweren dat geen enkel misbruik gevonden werd. Doch is de ietwat spottende uitlating van Jan van Marle alsof het beroep door geen andere reden gemotiveerd werd dan door de verdenking, die ze jegens hem koesterden, wel steekhoudend? De generaal kende genoegzaam, zooals Laecman zegt, alle aangevoerde redenen. Dit is heel goed aan te nemen, daar hij wel langs alle kanten inlichtingen zal ingewonnen hebben. Maar voor een bevooroordeeld mensch konden die redenen niet gelden. Wanneer Laecman over geen voldoende geld beschikte om den door hem gevraagden taks te betalen, dan was hij een slecht beheerder ofwel een verkwister. De aanklacht tegen Laecman had zijn meening nog meer gestaafd. Nu heeft dat idee hem heel en al geobsedeerd. Hij vergeet zelfs dat de aanklagers de zaak wilden beslecht zien door het algemeen kapittel. Maar hij wil zelf alles ter plaats onderzoeken, want ten slotte is 't niets anders dan een listig manœuvre tegen hem. Jan van Marle komt dan te Averbode toe, doch met een heel wat nederiger gevolg dan hij gemeld had. De prelaten van Dommartin en Veurne — waarom nu juist ook deze laatste? — vergezelden hem, terwijl die van Bonne-Espérance en St. Feuillien te Leuven waren gebleven ¹⁶⁾. Bij hun aan-

11) † 9 September, 1463. *Necrologium*, fol. 63vo.

12) † 27 Januari, 1464. *Ibid.*, fol. 7vo.

13) Ledenlijst 1429. *Reg.* 160, fol. 290vo.

14) Verweerschrift, bestemd voor het algemeen kapittel te Valenciennes. *Reg.* 285, fol. 21vo.

15) Zie hooger bl. 23.

16) Item domino domino Premonstratensi existente in Lovanio cum dictis duobus prelatibus (Bone Spei et Sancti Foillani) et domino Dompni Martini, tam eundo ad dictum monasterium (Averbodiense) quam ibidem residendo per spatium sex dierum, exposuit per manus fratris Walteri, canonici Parcensis XIII scuta Francie.

Item per manus domini Bone Spei, ibidem dicto termino durante, quod dominus Pre-

komst vertoefde Laecman te Diest. Ze moeten zes dagen op zijn terugkeer wachten. Maar Jan van Marle wacht geduldig, want hij wil alles weten. Wat er bij deze ontmoeting verhandeld werd, is onbekend gebleven, maar het resultaat is kenschetsend : de visitatie van den generaal gaat niet door en men zal de beslissing van het algemeen kapittel afwachten ¹⁷⁾. Jan van Marle is voor de tweede maal door Laecman schaakmat gezet. Zijn overmoed werd er tijdelijk door geluwd. Onder den indruk van dit voorval schrijft hij : die twee reizen naar Averbode hebben mij veel last en kommer bezorgd ¹⁸⁾. Daarentegen blijkt uit het voorgevallene dat Laecman veel betrouwen had in het algemeen kapittel.

Den 12 October waren de patres capitulares te Leuven en begon het algemeen kapittel. Geen enkel officieel dokument is daarvan bewaard gebleven. Althans we hebben er geen gevonden in 't archief van Averbode. Laecman zelf brengt er relaas over uit. Misschien wel wat al te subjectief. We laten hem hier aan het woord.

Door vrees bevangen dat twist en haat zijn konvent en gansch de Orde zouden vaneenscheuren en dat de onkosten, wanneer het beroep tot het uiterste moest doorgedreven worden, onnoembaar zouden stijgen, heeft hij den generaal geraadpleegd om hem te vragen hoe op eerlijke, nuttige en heilzame wijze aan deze oneenigheid een einde kon gesteld worden. Daarbij voegende dat, in geval de generaal hem liefdevol, rechtvaardig, wettelijk en zonder wrok behandelde, hijzelf bereid was elke geldige en eerlijke beslissing te aanvaarden. De generaal heeft dan daarop geantwoord, liefvallig en goedwillig, dat dát zeker gewenscht was en hijzelf nooit anders zou handelen. En o.a. raadde hij Laecman aan, om de eer der Orde te redden, vergiffenis te vragen over wat er gebeurd was aan al de prelaten, op 't algemeen kapittel aanwezig, doch in 't bizonder aan de prelaten van Tongerlo en Park. Laecman laat zich overreden, vraagt aan de

monstratensis cum dominis Dompni Martini et Furnensis porrexit ad monasterium Averbodiense, dominis Bone Spei et Sancti Foillani abbatibus apud Lovanium remanentibus, exposuerunt IIII scuta Francie. Hoogervermelde rekening.

17) Notandum quod post visitationem domini Sancti Michaelis dominus Premonstratensis proposuit aliam visitationem, de qua in prescripta appellatione fit mentio. Sed appellatio non fuit sibi insinuata. Cum posterum assignatum venit in absentia domini, sed postmodum de Dyest reversi, et eo reverso, dominus Premonstratensis unacum Dommartini abbate et ceteris aliis voluit visitare et suspensa fuit tunc visitatio ad proximum capitulum Lovanii celebrandum. Aanteekening. Reg. 285, fol. 10vo.

18) In quibus omnibus agentibus dominus Premonstratensis habuit non modicas vexationes et perturbationes bis ad istas partes se transferendo. Vermelde rekening.

vergaderde prelaten vergiffenis over het feit dat hij, door beroep in te leggen bij den H. Stoel, de visitatie van den generaal verijdelde en hem aldus in zijn eer gekrenkt heeft, drukt er zijn spijt over uit en belooft zooiets niet meer te herbeginnen. Daarop schonk de generaal hem alles kwijt, behalve de onkosten, die hij om zijnentwil had moeten doen. De totale som daarvan bedroeg 40 fransche kronen en werd hem te Averbode door fr. Arnold (van den Valgaet), pastoor te Tessenderloo, uitgekeerd.

Na afloop van dat alles, vreezende dat de aanklagers niet verplicht werden hun lasterlijke aantijgingen te staken, maakte hij aan de vergadering zijn verlangen kenbaar, indien het hun goed scheen, een nieuwe visitatie te houden op grond van broederlijke liefde, rechtvaardigheid en wettelijkheid en een reformatie in te voeren in overeenstemming met statuten en recht, met dien verstande dat zijn onschuld in de hem ten laste gelegde buitensporigheden aan het licht kunne treden en de lasterlijke campagne der verklikkers duidelijk gekend worde.

De generaal heeft dan met enkele prelaten de vergadering verlaten om te beraadslagen. Teruggekeerd hebben ze de volgende personen met de visitatie te Averbode gelast : de prelaten van Dom-martin, Bonne-Espérance en Ninove, Jan Toppeti, prior van Pré-montré, licenciat in de rechten, Jan Wisset, meester in de H. Schrift en Theodoretus van Zundert, baccalaureus in de rechten, deze twee laatsten religieuzen van Tongerlo¹⁹⁾.

Laecman vertelt alleen datgene, wat zijn geval aangaat. Heel zeker is er ook niets anders verhandeld geworden en werd slechts één zitting gehouden. Immers den 4 October werd het beroep te Averbode gesteld; daarna is de generaal te Averbode aangekomen en bleef daar 6 dagen; hij kan dus hoogstens den 11 terug te Leuven geweest zijn; den 13 kwam de delegatie reeds te Averbode toe. Laecman spreekt hier de waarheid en de feiten hebben zich afgespeeld zooals hij ze voorstelt. Hij heeft uit eigen beweging den eersten stap gedaan tot de verzoening. Om grooter onheil te voorkomen heeft hij dit groote offer van vernedering vrijwillig gebracht. Zijn goede trouw heeft hem de huichelarij van den generaal niet eens doen opmerken. Overtuigd van zijn onschuld en betrouwend op de rechtzinnigheid der anderen heeft hij moedig om een nieuwe visitatie verzocht. Dat Laecman de dupe zal worden van zijn eigen edelmoedigheid en toegeeflijkheid ontsnapt niemand, die de samenstelling der dele-

19) Laecman's relaas. Bijlage I.

gatie aandachtig bekijkt. Wat goeds mag Laecman verwachten van de prelaten van Dommartin en Bonne-Espérance, vertrouwensmannen en raadslui van den generaal? En hoeveel duidelijker nog is de heimelijke invloed van Jan van Marle voelbaar in de macht, welke aan de delegatie gegeven werd? Luister even. De delegatie wordt gemachtigd den prelaat af te zetten, indien hij zich weerspanning mocht aanstellen of indien zijn prelaatschap van geen nut of zelfs nadeelig voor de Orde zou blijken. In dat geval wordt de vader-abt in zijn plaats aangesteld. Zij mogen diegenen in den kerker doen opsluiten of verbannen, van wie ze ondervinden dat ze die straffen verdienen. Zoo noodig, hebben ze de macht den prelaat of zijn onderhoorigen voor het algemeen kapittel te dagen. Hun wordt opgedragen de aanklachten, bij den generaal ingediend, te aanhooren en te beslechten ²⁰⁾.

VI. Onderzoek door de afgevaardigden van het algemeen kapittel. Tijdelijke afzetting van Laecman.

's Anderendaags, Vrijdag 13 October, komen de drie gedelegeerde prelaten en Theodoretus van Zundert te Averbode aan ¹⁾. Een verminkte delegatie. Men ziet, het kan niet rap genoeg gaan. Laecman vertelt over deze aankomst: de eerste indruk was bevredigend en daarom hebben we hen eervol en zoo goed als 't kon ontvangen ²⁾. Over het verder verloop der visitatie bestaan twee versiën: die van de visitators, beschreven in het relictum; die van Laecman in zijn reeds zoo vaak geciteerd relaas.

De visitators schrijven: Bij hun aankomst wordt het konvent samengeroepen in de kapittelzaal. Laecman doet de gebruikelijke aankondiging. Eenparig wordt de visitatie aanvaard, ongelet op de afwezigheid van een paar gedelegeerden. Dat geeft hun moed en hoop om hun opdracht tot een goed einde te brengen. Een uiteenzetting wordt gedaan van de tot nog toe voorgevallen feiten. Op de eerste plaats Laecman's beroep bij den H. Stoel om de visitatie van den generaal te beletten en al wat daaruit gevolgd is. Ze noemen het eenvoudig een lichtzinnigheid, de vrucht van een boosaardig plan, waardoor afbreuk werd gedaan aan het hoogste gezag in de Orde.

20) Zie deze opdracht in het relictum hunner visitatie. Bijlage II.

1) Relictum dezer visitatie. Bijlage II. Laecman's relaas. Bijlage I.

2) Laecman's relaas.

Op de tweede plaats de verzoening tusschen Laecman en den generaal. Ze doen het doorgaan alsof Laecman, door gewetenswroeging gedreven, spontaan aan zijn beroep verzaakt heeft en vergiffenis gevraagd. Na deze gemakkelijk verkregen te hebben, heeft Laecman zich zonder meer onderworpen en onder eed beloofd zooiets niet meer te herbeginnen maar getrouw en onderdanig den generaal, het algemeen kapittel en dezès gedelegeerden te gehoorzamen. De prior en al de anderen, die het beroep gesteund hebben, zoo gaan de visitators verder, hebben daar hun spijt over uitgedrukt, vergiffenis gevraagd en bekomen. Daarna heeft iemand der visitators een toespraak gehouden met als onderwerp : vrede en overeenkomst, die heerschen moeten tusschen hoofd en leden eener kloostergemeente. Dan begon de visitatie overeenkomstig de door het algemeen kapittel gegeven opdracht. Zaterdag en de volgende dagen werden besteed aan het afzonderlijk verhoor. Achtereenvolgens werden gehoord prelaat, prior, supprior, circator en de confraters van binnen en buiten. Al de getuigenissen werden onder eed afgenomen. Weldra bleek dat enkele religieuzen uit boosheid en weerspannigheid van het verhoor wegbleven. Ze hebben daartegen protest aangeteekend en er op gewezen dat hun daarvoor geen verwijt trof maar wel de wegblijvers zelf³⁾.

Wat Laecman daarover vertelt : Hij en het konvent hebben alles gedaan wat de visitators gevraagd hadden, omdat ze geloofd hadden in hun gegeven woord : de visitatie te houden in een geest van liefde en rechtvaardigheid en overeenkomstig statuten en recht. Reeds den tweeden of derden dag bemerkte hij dat verschillende konventsleden en pastoors bezig waren een aanklachtbrief tegen zijn persoon op te maken en dat heel het onderzoek tegen hem gericht was. Opnieuw begaf hij zich bij de visitators en vroeg hun een afschrift van de beschuldigingen, die ze gekregen hadden, om ze, krachtens zekere verordeningen der statuten, te kunnen verwerpen en zichzelf te verdedigen. De visitators echter ontkenden vlak in zijn aangezicht zooiets ontvangen te hebben. Hij gelooft hen op hun woord en trekt zich terug. Onmiddellijk daarna komt een religieus bij hem, die zegt dat ze zonder twijfel in 't bezit waren van de tegen hem aangevoerde beschuldigingen en als bewijs toont hij een afschrift ervan. Hij voegt er bij dat al de punten zullen aangenomen worden. Opnieuw gaat hij de visitators opzoeken, nog voordat ze hun besluiten hebben opgesteld. Hij spreekt hun toe in dezer voege : Eerwaarde vaders, dit onderzoek wordt partijdig geleid en is in strijd met de voor-

3) Vermeld relictum.

schriften der statuten en van het recht. Want het staat vast dat er lasterlijke aantijgingen tegen mij werden ingediend en, tot staving mijner bewering, dit is het afschrift. Toen de visitators dat hoorden, kwamen ze met den klachtenbrief te voorschijn. Nadat op Laecman's verzoek beide stukken vergeleken waren, bekenden zij deze in schrift gestelde punten wel ontvangen te hebben. Alsdan heeft hij hun gezegd dat hij zich daardoor zeer verongelijkt voelt, daar hij geen kennis van deze beschuldigingen gekregen heeft en in de onmogelijkheid werd gesteld in een rechterlijk verweer zijn verdediging voor te dragen. Met aandrang zelfs heeft hij gevraagd de procedure, door de statuten voorgeschreven, te willen toepassen alvorens uitspraak te doen. Doch, zonder inachtneming van zijn voorstel, hebben zij binnen zeer korten tijd de besluiten van hun onderzoek uitgevaardigd ⁴⁾.

Het valt dadelijk op hoe deze beide voorstellingen elkander aanvullen. De visitators spelen zeer nauwgezet de hun toevertrouwde rol. Waarom schaamteloos Laecman kleineeren in zijn bijzijn, wanneer het verleden kwijtgescholden werd? Zoo verstaat Jan van Marle zijn oprechte vergevingsgezindheid ten opzichte van Laecman die niet aarzelde den eersten stap te doen op den weg der verzoening. Want Laecman is daarin eerlijk geweest, al zegt hij het zelf. Ook de visitators getuigen dat van hem, al doen deze het met een andere bedoeling dan hem daarvoor te loven. Een reden te meer om Laecman te gelooven, waar hij in korte en rake zinnen het partijdig optreden der delegatie aan de kaak stelt.

Het zal niemand verwonderen dat het « ernstig » onderzoek der visitators geleid heeft tot de afstelling van Laecman als beheerder der goederen. Wat een herrie daarop gevolgd is, laat ons de volgende aanteekening veronderstellen : de besluiten werden te Averbode mondeling medegedeeld en te Tongerlo in schrift gesteld en verzegeld. Daar werden ook de onkosten vastgesteld ⁵⁾. Hebben de visitators zich niet meer veilig gevoeld te Averbode dat ze zich spoedig uit de voeten hebben gemaakt? Denkelijk zullen hun eigen besluiten dat best leeren.

Wat heeft hun onderzoek aan 't licht gebracht :

1. *Betreffende de regeltucht.* De koordiensten worden tamelijk goed gedaan op de vastgestelde uren zoo bij nacht als bij dag. Doch het behoorlijk naleven der rubrieken laat wel te wenschen over.

4) Vermeld relaas van Laecman.

5) Predicta diffinitione verbotenus in Averbodiensi lacu et in Tongerlo in scriptis redacta et sigillata ac expensis taxatis... Aanteekening. Reg. 285, fol. 18vo.

De stilzwijgendheid, reguleur der kloostertucht, wordt niet onderhouden in de daartoe bestemde plaatsen. De door het Ordinarium voorgeschreven missen en gebeden tot zielelafenis van een confrater of van een prelaat worden niet gedaan. De celebranten der vijfde mis (coerenmis) ontvingen het door den stichter voorziene honorarium niet. Wat erger is, deze mis werd gedurende meer dan één jaar geschorst. Dat beteekent een grove tekortkoming aan het christelijk gebruik dat de eerbiediging van den laatsten wil der overledenen voorschrijft. Op het dormitorium ontbreekt deftigheid en alle religieuzen slapen niet gekleed en geschoeid, hetgeen de statuten, eerste distinctie, dertiende hoofdstuk, nochtans voorschrijven. Sommigen schamen zich zelfs niet dag en nacht linnen onderkleederen te gebruiken. Aan de zieken worden geen genoegzame zorgen besteed. De gebruikelijke aalmoezen werden voor de helft verminderd. Moet men niet vreezen dat Onze Heer Jezus Christus zelf hierdoor zich het meest beledigd voelt, daar hij zegt : wat gij aan den minsten der mijnen gedaan hebt, enz. Het bij 't aannemen der novicen in zwang zijnde misbruik heeft voor sommige angstvallige zielen den schijn van simonie. De priesters zijn van de wekelijksche lijfkastijding ontslagen. Tot onze groote droefheid moesten we vaststellen dat de regel van den H. Augustinus en de leering van het evangelie geenszins nageleefd worden. Geen verontschuldigen kunnen voor deze overtreders gevonden worden, die hun eigen ziel in gevaar brachten, de gansche Orde te schande waren en deze abdij met oneer overlaadden. Deze overtreders zijn allen gekend en wij bevelen u, Laecman, hun de straf op te leggen, welke de statuten voor zulke gevallen voorzien.

2. *Betreffende den financieelen toestand.* Meermalen is de abdij belast geworden door aanzienlijke schulden en renten op het leven, bij zoover dat de meesten twifelen of deze schulden ooit vereffend zullen kunnen worden zonder opnieuw eigendommen te verkoopen of obligatieleeningen aan te gaan. Deze schulden hebben het grootste en gezondste deel van 't konvent even als ons verbaasd. Te meer daar de prelaat steeds weigerde, zelfs op ons herhaald aandringen, den huidige financieelen toestand bloot te leggen en de herkomst dezer schulden aan te toonen. Rekening houdend met den fameuzen rijkdom der abdij, met de enorme geldsommen, die een reeks van onwettige verkoopen hem opleverde, kan het voortbestaan dezer schulden slechts te wijten zijn aan de zorgeloosheid, de nalatigheid, de lichtzinnigheid, het laksch beheer en, salva reverentia, de verkwisting van den prelaat. Zijn bouwzucht slurpte enorm veel geld op, was bovendien onbezonnen, overbodig en strijdig met de statuten.

Zijn geschenken aan vrienden en kenissen waren nuttelooze uitgaven. Zijn menigvuldige en langdurige afwezigheid had een nadeeligen weerslag op den goeden gang der zaken en ten slotte werden nog veel andere bezwarende feiten waargenomen, welke, indien noodig, op tijd en stond zullen aan 't licht gebracht worden.

Welke besluiten worden getroffen voor de invoering eener dege-lijke reformatie :

1. *Betreffende de regeling der persoonlijke kwestieën.* Daar Laecman's beroep bij den H. Stoel lichtvaardig was en de visitatie van den prelaat van St. Michiels, om reden van het nog hangend beroep, ongeldig, werd bij het algemeen kapittel tegen deze visitatie in beroep gegaan. Bijgevolg verklaren de visitators alle maatregelen, sindsdien door Laecman getroffen, nietig, ongeldig en vermetel. Zoo o.a. het onderzoek ingesteld tegen de pastoors van Vorst en Rummen om hen te dwingen afstand te doen van hun beneficie en al de maatregelen die daarmee verband houden. Indien hieromtrent twijfels of onjuistheden mochten bestaan, hebben zij die aan het naaste algemeen kapittel voorbehouden. Zij bevelen dat frater Lodewijk hersteld worde in het ambt, hetwelk hij ten tijde van Laecman's beroep waarnam of dat hem minstens gegeven worde wat zijn staat vereischt, daar zijn beneficie in het noodige niet voorziet. De onkosten van deze visitatie en van het door de aanklagers ingeleigde beroep vallen ten laste van den prelaat en van de abdij.

2. *Betreffende de regeltucht.* Voor ieder misbruik wordt het tegenovergestelde bevolen. Ten slotte gebieden ze dat het konventszegeel in een verzekerde plaats moet bewaard worden en verbieden Laecman zich met de brandende kwestieën een aangelegenheden der abdij bezig te houden zonder den raad ingewonnen en de toestemming bekomen te hebben van het grootste en gezondste deel der religieuzen, zoowel van buiten als van binnen.

3. *Betreffende den financieelen toestand.* Krachtens hun opdracht en overeenkomstig de statuten verklaren de visitators gemachtigd te zijn Laecman van het beheer der abdij te ontslaan, omdat het onderzoek daarvoor genoegzame redenen heeft aan 't licht gebracht. Doch ze willen met zachtheid te werk gaan en de eindbeslissing aan het volgend algemeen kapittel voorbehouden. Voorloopig wordt Laecman niet iedere aard van verkoop ontzegd, maar het beheer en de boekhouding worden toevertrouwd aan een prepositus, dien de visitators zullen benoemen en aanstellen en die voor taak zal hebben de inkomsten en uitgaven te controleeren en in evenwicht te brengen. Laecman zal van dezen het geld ontvangen voor zijn strikt noodzake-

lijke persoonlijke uitgaven. Volgens de statuten is de prepositus ertoe gehouden den prelaat en 't konvent rekenschap hierover te geven, zoodat in 't naaste algemeen kapittel te Valenciennes de ware financieele staat der abdij zal kunnen gekend en geoordeeld worden en, zoo noodig, nuttige maatregelen getroffen. Verder gebieden ze aan allen den prelaat hun gehoorzaamheid te hernieuwen op voorwaarde evenwel dat deze de genomen beslissing in niets wijzigt en niets onderneemt tegen den nieuwen prepositus tot aan het algemeen kapittel te Valenciennes of zoolang dit er niet anders over beslist ⁶⁾.

Het ware meer dan onredelijk te ontkennen dat er te Averbode geen misbruiken bestaan en dat Laecman daaraan geen schuld heeft. Wat echter in deze bepalingen ergerlijk aandoet is dat ze alleen steunen op de verklaringen der oppositie. De vooringenomenheid der visitators tegen Laecman treedt zoo op den voorgrond dat met hem noch met zijn aanhangers rekening wordt gehouden. Immers Laecman beweert dat hij een lijst der schulden aan de visitators heeft overhandigd ⁷⁾, meer nog dat hij alles, wat hun dienstig kon zijn, heeft afgestaan, maar dat ze zijn gegevens in 't bijzijn van vele religieuzen in twijfel hebben getrokken ⁸⁾. Desondanks schamen de visitators zich niet in hun besluiten te schrijven dat Laecman geweigerd heeft den financieelen toestand bloot te leggen. In den loop van het jaar zal Laecman in een verweerschrift op al deze besluiten reageeren. We zullen daar verder over handelen.

VII. Jan Capelmeer, beheerder der abdijgoederen.

In hun bepalingen hadden de visitators Laecman gevraagd zich aan hun beslissing te onderwerpen om elke inmenging der wereldlijke macht te voorkomen, wat toch maar tot schande en schade zou strekken van gansch de Orde ¹⁾. Laecman heeft zich deze tweede en zwaardere vernedering laten welgevalen. Waarschijnlijk omdat de beslissing niet definitief was en hem een kans geboden werd zijn verdediging op het algemeen kapittel te Valenciennes opnieuw voor te dragen.

Ofschoon de door de visitators aangestelde prepositus niet ge-

6) Relictum der visitatie. Bijlage II.

7) Verweerschrift tegen de besluiten der visitators. Reg. 285, fol. 19ro.

8) Reg. 300, fol. 35vo.

1) Relictum der visitatie. Bijlage II.

noemd wordt in hun bepalingen, blijkt uit het rekeningboek van den prepositus dat het Jan Capelmeer is, sinds 23 Mei 1424 pastoor van Brustem en Cosen ²⁾. Den 19 October, datum vermeld in de besluiten, vangt hij zijn werkzaamheden aan. Waarom nu juist Capelmeer verkozen werd ? 't Is moeilijk om zeggen. Ongetwijfeld moet hij over een administratief talent beschikt hebben en kennis hebben van geldzaken, ofschoon hij nooit welk ambt ook in de abdij heeft waargenomen. Daarbij heeft hij als veraf wonend pastoor waarschijnlijk buiten iedere twistpartij gestaan. Hij was voor de visitators in ieder geval de aangewezen man.

Laecman bleef de geestelijke leidsman der abdij en had, door zijn onderwerping de verplichting op zich genomen de reformatie in zake regeltucht toe te passen. De visitators hadden daarbij ingezien dat dit onmogelijk kon gaan, wanneer de huidige prior, die te zeer in de twisten verwickeld was geweest, als hoofd van 't konvent behouden bleef. Zij benoemden dan tot prior, Arnold van den Valgaet, pastoor van Tessenderloo, die zich waarschijnlijk tot nog toe onpartijdig gedragen had ³⁾. Verder zorgden zij nog voor de volgende omvormingen aan het bestuursapparaat : den toenmaligen supprior, Egidius Vogel, benoemden zij tot dispensier, wat hij nog geweest was van 1423 tot '28. Tot nieuwen supprior stelden zij Jan van Breedacker aan, toen circator. En tot nieuwen circator Jan Oveloge, een der oproermakers ⁴⁾. Van al deze benoemingen is er geen spraak in de bepalingen der visitators, maar Laecman zelf herhaalt meermaals in zijn aantekeningen en verweerschrift dat het zoo geschied is en wel op verzoek der opposanten.

In de visitatie was Laecman mondeling meegedeeld geworden, althans de besluiten spreken er niet van, dat zekere beschuldigingen waren aangevoerd tegen sommige pastoors. Hij bekent dat men hem daarvan heelemaal onwetend had gelaten. De nieuwe prior heeft hem na de visitatie de pastoors in kwestie aangeduid ⁵⁾. Onverwijld heeft hij ze dan bij zich ontboden om hen daarvoor te bestraffen. Ongelukkig genoeg zag hij al zijn pogingen afschampen op de weerspanningheid dezer ongelukkigen. Wanneer ze naar hem niet willen luisteren, neemt hij voor hun slecht gedrag aan het algemeen kapittel

2) Reg. 36, fol. 40ro-87vo, rekening van Jan Capelmeer in hoedanigheid van prepositus. Reg. 164, fol. 16ro-vo.

3) Ledenlijst, Oct. 1430. Reg. 36, fol. 64ro.

4) Ledenlijsten 1430 en 1431. Reg. 36, fol. 64ro en 126ro. In lijst '31 staat Jan Oveloge vermeld als « quondam circator ».

5) Aantekening. Reg. 285, fol. 18vo.

te Valenciennes aan te klagen ⁶⁾. Laecman is een man van zijn woord. Al zijn stoffelijke beslommeringen hadden hem enkele afdwalingen zijner geestelijke zonen uit het oog doen verliezen. Nu hij de wonde bemerkt, zet hij onverbiddelijk het mes er in. Het doet hem pijn te moeten vaststellen dat de kwaal, door zijn onoplettendheid, reeds diep is ingeworteld.

De visitators hadden den wensch uitgedrukt dat Capelmeer in het aanstaande algemeen kapittel een volledig en klaar overzicht zou geven van den waren financieelen staat der abdiij. Voorwaar een weinig aantrekkelijke en bovendien zeer verantwoordelijke taak. Nu kon hij wel beschikken over al de rekeningboeken, maar zal hij in één jaar den weg kunnen vinden in deze ingewikkelde boekhouding? En in hoever zal hij mogen rekenen op den steun van Laecman, die door de visitators als onbekwaam gebrandmerkt werd en die bij een mogelijke mislukking van Capelmeer alles te winnen heeft?

Spijts de ongunstigste vooruitzichten doch met den vasten wil de op hem gebouwde verwachtingen niet te leur te stellen, zet Capelmeer zich moedig aan het werk. Uit zijn rekening blijkt dat hij alleen de uitgaven doet. Het geld, dat de prior, de cellier en de andere officianten in hun ambt noodig hebben, de loonen der werklieden, de pensioenen enz., het komt allemaal van hem ⁷⁾. De in de visitatie getroffen maatregel dat Laecman het geld voor persoonlijk gebruik van den prepositus moet krijgen, wordt door Capelmeer stipt naar de letter uitgevoerd. Zoo ontving Laecman in totaal van hem 49 griffonen, 22 boden ⁸⁾. Zulke stiefmoederlijke behandeling viel Laecman niet heelemaal in den smaak en hij zal er later zijn beklag over maken ⁹⁾. Nochtans weet hij van Capelmeer's afwezigheid gebruik te maken om op eigen handje 206 griffonen, 38 plekken en 1 groote uit te geven, die hij dan in den loop van 't jaar van den prepositus terug-eischte ¹⁰⁾. De rekening van Capelmeer brengt verder enkele opvallende tekortkomingen van Laecman aan het licht, zooals de achterstal der loonen aan werklieden en knechten en private leeningen. De achterstal der loonen aan de knechten van den prelaat alleen bedraagt

6) Beklag over de weerspanningen en de door de visitators aangestelde officiales, bestemd voor het algemeen kapittel te Valenciennes. Reg. 285, fol. 22ro.

7) Reg. 36, fol. 64ro-86vo.

8) Ibid., fol. 64ro.

9) Nota's voor het opstellen van zijn verweerschrift, bestemd voor het kapittel te Valenciennes. Reg. 300, fol. 42vo.

10) Reg. 36, fol. 64ro.

133 griffonen, 3 grooten en omvat de jaren '28, '29 en '30 ¹¹⁾. Bij Matheus van Beka leende Laecman 7 rijnsgulden ¹²⁾, bij Jan van der Jernen 29 griffonen ¹³⁾, bij Jan van Lauwe 13 griffonen ¹⁴⁾, bij Jan Zeegher 14,5 griffonen ¹⁵⁾, bij Giselbert Greeve, apotheker, 9 griffonen, 3 plekken, bovendien was hij dezen 16 griffonen, 15 plekken schuldig voor levering van medicijnen ¹⁶⁾. Jan Capelmeer had de verdienste deze schulden grootendeels te hebben vereffend. Voor wat het loon der knechten en gravers in 1431 betreft, had hij zelf op de globale som van 153,5 griffonen, 5 grooten slechts 52 griffonen, 8 plekken, 3 grooten kunnen uitbetalen ¹⁷⁾.

Door de visitatie was ook komen vast te staan dat de inrichting van het ziekenhuis niet voldeed aan de eischen van een degelijke ziekenverzorging. Capelmeer maakt er werk van. Den 23 December koopt hij twee nieuwe bedden, vier dekens, een paar lakens en nieuwe matrassen. De bedden werden in de kleine kamer van het ziekenhuis geplaatst ¹⁸⁾. Hij laat een stel tinnen schotels aanmaken, wegend 47 ponden. De oude schotels, 16,5 pond wegend, liet hij daarin werken. Een roode sargie wordt aangeschaft voor het groot bed. Verder nog vier ammelakens, een dubbel voordweil en 24 paar lakens. De slechte bedden en oude kussens doet hij herstellen en nieuwe kussens bijmaken. Er wordt gezorgd voor handdoeken en allerhande tafelgerief ¹⁹⁾. Ten slotte moet dan het ziekenhuis nog een volledige opfrissing ondergaan. Maar daar is Capelmeer ook al mee begonnen, vermits hij zegt dat het pleisteren van den uitersten vleugel nog niet af is ²⁰⁾. Hij laat ook de ruiten inzetten ²¹⁾. De zieken hadden in geen geval over Capelmeer te klagen.

In tegenstelling daarmee waren de oproermakers toch heelemaal niet in hun schik met den nieuwen prepositus. Deze was al niet meer toegeeflijk voor hen dan voor Laecman. Omdat ze van hem de som geld niet krijgen, die de visitators hun hadden toegewezen als vergoeding voor hun onkosten, zullen ze daarvoor klacht neerleggen

11) Ibid., fol. 72vo en 80ro.

12) Ibid., fol. 73vo.

13) Ibid.

14) Ibid.

15) Ibid.

16) Ibid., fol. 74vo.

17) Ibid., fol. 80vo en 81ro.

18) Ibid., fol. 82ro.

19) Ibid., fol. 82vo.

20) Ibid.

21) Ibid., fol. 83vo.

in het algemeen kapittel te Valenciennes ²²⁾. Men ziet, hun misnoegdheid wordt niet gauw bevredigd. Deze handelwijze van Capelmeer staat borg voor zijn onpartijdigheid.

Jan Capelmeer is ook de opvorderaar van al de inkomsten. Hij int de opbrengsten der hoeven, der tienden en der cijnzen, de pachtgelden van gronden, bosschen en weiden, enz. Hij ontvangt de pachters en rekent met hen af. Hij alleen is de up to date zakenman der abdij. Of hij met dat alles er in gelukt evenwicht te brengen in de in- en uitgaven en of hij na een jaar in staat zal zijn den waren toestand der financiën aan het algemeen kapittel voor te leggen, zooals van hem gevraagd werd, zal verder blijken.

Het spreekt van zelf dat Laecman sterk onder den indruk is van het gebeurde en dat hij innerlijk lijdt onder de schande en den smaad, die hem werden aangedaan. Hij doorsnuffelt papieren en rekeningen en verzamelt alle mogelijke gegevens waarmee hij zijn doen en laten kan verrechtvaardigen en zijn beheer verantwoorden. Den 15 December is hij daar grootendeels mee klaar en roept hij Jan van Boechout, deken van Beringen en pastoor van Zolder, Arnold van den Valgaet, prior, Jan Capelmeer, prepositus, Jan van Breedacker, supprior, Arnold van Lummen, Hendrik van Dungen, graanmeester, en Wouter van Damenhoesen, allen religieuzen der abdij, samen op zijn bovenkamer om in hun bijzijn het debet en credit te berekenen, zooals die waren op het oogenblik van zijn afstelling, daar gelaten het integraal inkomen van het daarop volgend jaar. Na aftrekking der schuld door hem gemaakt, kwam hij tot het resultaat dat de abdij 1265 mud rogge, 407 mud haver en 343 arnemsche florijnen credit had. Hij brengt de vergaderde confraters ter kennis dat hij, buiten de bovenvermelde berekening, aan den prepositus meer dan 100 mud graan zal aanwijzen bij pachters en tiendheffers, waarmee nog niet afgerekend werd. Hij verklaart en denkt deze verklaring op tijd en stond te kunnen bewijzen dat het geld voortkomend van de verkoopen in geenen deele verkwest werd, noch gebruikt voor 't bouwen en herstellen van huizen en gebouwen, noch weggeschonken aan vrienden en bloedverwanten. Wie weten wil hoe, aan wie en hoeveel er van besteed werd, verwijst hij naar de in 't begin van zijn bestuur aangelegde rekening, die meermalen den visitators getoond werd en waarvan de kopij reeds lang in 't konventsarchief wordt bewaard. Hij wijst er op dat het neerhof en de hoeve

22) Verzoek der opposanten tot het algemeen kapittel te Valenciennes om te verkrijgen dat Laecman hun onkosten zou betalen. Reg. 285, fol. 24ro.

van Sterksel reeds een beteren veestapel en hoenderteelt bezitten dan bij den aanvang van zijn bestuur, ter waarde van 200 rijngulden en zelfs meer. Hij kan de verzekering geven dat de abdij het naaste jaar wel zal voorzien worden van inlandschen wijn, van ossen- en varkenvleesch, van zout, kaas, boter, specerijen en andere benoodigdheden, meer en beter dan hij gevonden heeft. Dit alles werd berekend volgens gegevens, die hij zich zeer goed herinnerde. Indien later nog meerdere zaken gevonden worden, zal hij die onmiddellijk meedeelen ²³⁾.

Zouden deze gegevens de toehoorders overtuigd hebben? Trouwens ze zijn ver van volledig en berusten grootendeels alleen op de geloofwaardigheid van Laecman. Dat deze wel een beetje overstuur was blijkt uit de laatste zinnen van zijn betoog, waar hij aan een soort kiespropaganda wil doen.

In de abdij is de toestand er niet op verbeterd. Laecman is niet te spreken over zijn voorloopige afzetting, want hij had er zich kwaadschiks moeten bij neerleggen. Hij begint alles zwart in te zien. Sinds de visitatie van den prelaat van Dommartin en consoorten keert alles zich tegen hem. Vooral den opgedrongen prepositus, Jan Capelmeer, kan hij niet luchten. Wanneer hij in zijn eenzame uren over het gebeurde zit te mijmeren kan hij het niet langer verkroppen en schrijft aantekeningen, waarin Capelmeer het erg moet ontgelden. Zoo klaagt hij er over dat Capelmeer en ook wel andere officianten aan hem en 't konvent geen rekenschap willen geven over hun inkomsten en uitgaven, ofschoon daar meermalen toe aangezocht en door de visitators daartoe gehouden. Wat tot groote schade strekt van de abdij en verwarring moet brengen in de verschillende schulden. Want hij vreest — zoo wordt ten minste verteld — dat de huidige officianten reeds meer schulden gemaakt hebben, die niet betaald werden, dan hij maakte in zijn zevenjarig bestuur. Verder kan hij Capelmeer maar niet vergeven dat hij hem in zake pensioen, door de visitators voorgeschreven, kort en sober heeft gehouden. Het zit hem dwars dat hij voor hem, voor 't konvent en voor de bezoekers ternauwernood 7 of 8 maten rijnschen of anderen goeden wijn heeft gekregen. Geen duit om bij Capelmeer's afwezigheid den armen te schenken, noch het noodige geld om zijn dokter te voldoen werd hem toebedeeld. Hij zou nog vele andere zaken kunnen aanhalen, o.m. de beleedigingen en oneerbiedigheden, die hij van sommige religieuzen in de abdij te verduren heeft. Uit schaamte behoudt hij daarover liever het stilzwijgen. Trouwens om de gemoederen der

23) Rekening van Laecman over credit en debet der abdij. Reg. 300, fol. 3vo.

oproermakers te bedaren, ter wille van de beslissingen der visitators en uit gehoorzaamheid aan het algemeen kapittel verkiest hij alles gelaten te dragen ²⁴⁾. Ten slotte stelt hij vast dat er nu meer ontevredenheid en verwarring heerscht dan onder zijn bestuur. Het berokkent hem veel verdriet ²⁵⁾. Deze overdreven en soms tegenstrijdige gevoelens leeren Laecman's gemoedstoestand kennen, zooals hij op dat oogenblik was : een gedeprimeerd, moedeloos en gebroken man.

Inmiddels zijn de oproermakers ook vast besloten zich geen rust te gunnen. Zij hebben de verdediging van hun zaak aan een advocaat, een zekeren Renier van Tielen, opgedragen. Nauwe betrekkingen worden met dezen onderhouden en, vermits zij zelf zelden kunnen uitgaan, komt de advocaat des te meer in de abdij om besprekingen te voeren. Hoe er gekonkelfoesd werd blijkt uit het feit dat eens op een laten avond, bij 't licht van een kaars, door dezen advocaat aan sommige personen lezing werd gedaan van een dreigbrief ²⁶⁾. Dat ze verplicht geweest waren een advocaat te nemen kan verklaard worden door het feit dat het algemeen kapittel ditmaal zou plaats hebben te Valenciennes, waar ze, gezien den grooten afstand, persoonlijk niet konden aanwezig zijn, zooals verleden jaar te Leuven, en dat ze door hun afzijdigheid niet den indruk wilden geven dat de zaak van hun kant opgegeven werd. Toch kan de opmerking wel gemaakt dat deze mannen, die steeds den mond vol hebben van « ondergang der abdij », « aanzienlijke schulden » en « geldverkwisting », geen onkosten sparen om hun gril te voldoen.

In zulke aan weerszijden gespannen toestand is het Laecman goed aan te zien dat hij het in de abdij niet lang kan uithouden. Hij zelf schrijft dat hij den 2 Januari de abdij verlaten heeft om reden van zijn gemoedstoestand ²⁷⁾. Tot acht maal toe doet hij dat en telkens voor 10 à 14 dagen en soms meer. Hij gaat dan naar Diest, maar bij voorkeur naar Leuven en ééns naar de Kempen ²⁸⁾. Was het ook om vrijer en objectiever te kunnen nadenken ? Want ondertusschen werkt hij gestadig aan een verweerschrift, dat hij hoopt aan het algemeen kapittel te kunnen voorleggen, waarmee hij zijn onschuld wil bewijzen en het partijdig optreden der visitators aan de kaak stellen. Hoewel hij van dit verweerschrift geen gebruik zal maken ten gepasten tijde, laten we het hier niettemin bijna in zijn geheel

24) Nota's voor het opstellen van zijn verweerschrift. Reg. 300, fol. 42ro-vo.

25) Ibid., fol. 42ro.

26) Verweerschrift, voorgelegd op het kapittel te Valenciennes. Reg. 285, fol. 26ro-vo.

27) Rekening van Laecman. Reg. 300, fol. 6vo.

28) Ibid.

volgen, omdat het een klaarderen kijk geeft in Laecman's beheer en nog een scherper licht werpt op sommige gebeurtenissen van vroeger. Volgt nu dit verweerschrift.

« Na in de inleiding herinnerd te hebben aan de opdracht, in het algemeen kapittel te Leuven gegeven aan de prelaten van Dommartin, Bonne-Espérance en Ninove, aan hun aankomst te Averbode en aan hun belofte de visitatie te houden overeenkomstig de broederlijke liefde en de statuten, en gewezen te hebben op de in 't oog springende attentie der visitators voor de oproermakers, die hen gansch verkeerd inlichtten en alleen beoogden hem in zijn eer en faam aan te randen, op het onderzoek, dat wegens tijdgebrek veel te overhaastig gedaan werd en ten slotte op het feit dat de beschuldigingen, tegen hem aangevoerd, hem te laat werden meegedeeld, begint zijn eigenlijk betoog tegen de door de visitators genomen beslissingen.

Reeds bij den aanvang van zijn bestuur was de abdij zwaar belast. In de visitatie, waarover hij verder zal spreken, werd dit volmondig toegegeven. Om de onkosten van de pauselijke goedkeuring en van andere daarmee verband houdende uitgaven te bestrijden heeft hij enkele noodzakelijke schulden moeten bijmaken. De lijst daarvan heeft hij den prelaat van Dommartin en zes assistenten overhandigd. Trouwens de door hem gemaakte schuld van af zijn aanstelling tot aan zijn afzetting is om zoo te zeggen nul, of althans zeer gering in verhouding met het credit, want het credit in geld is het dubbel der schuld en het credit in graan het vierdubbel en zelfs meer. Dit staat heel duidelijk opgeteekend in een rekeningboek, dat hij zelf aanlegde in 't bijzijn van den prior, den supprior, den prepositus en andere religieuzen. Zoo noodig, kan daarover een onderzoek ingesteld.

De visitators gewagen van een algemeene verslagenheid over de bestaande schulden. Doch die verslagenheid bleef beperkt bij een gering aantal religieuzen. Uit wraak hebben ze geveinsd, vermits ze de schulden goed kenden door een kopij, die onder eenzelfde slot met den konventszeel bewaard wordt. Hun schijnheilige houding heeft de visitators misleid en ze op verschillende punten doen falen. Eerlijkheidshalve heeft hij al zijn rekeningboeken, waarin inkomsten en uitgaven, credit en debet staan opgeteekend, den visitators ter hand gesteld en indien hij andere gegevens had gekend, zou hij die graag hebben aangewezen.

Verder gewagen de visitators van den verkoop van erfrenten. Doch hij heeft er geen enkele verkocht, tenzij, op raad van 't konvent, sommige minderwaardige goederen voor meer winstgevende verwisseld. Integendeel hij heeft er andere aangeworven, die de abdij ten

goede zijn gekomen. Maar om de waarheid in niets te kort te doen moet gezegd dat de voormalige prepositus, Hendrik Lodewijks, thans pastoor te Rummen, met toestemming van hem en van 't konvent, te Baarle-Hertog een huis heeft verkocht, dat meer verlies dan winst opleverde. Dat was voor sommige verdachte religieuzen de aanleiding om het gerucht te verspreiden dat de erfrenten der abdij te gelde werden gemaakt. Maar, goddank, wordt geen andere verkoop ontdekt. Om elk vermoeden dat hij het geld van dat huis kwistig en onnuttig zou verteerd hebben van de baan te ruimen, verklaart hij voor de waarheid dat de toenmalige prepositus een deel ervan gebruikt heeft voor zijn administratie, maar hem het overige heeft aangeboden. Heden nog beschikt hij over dat deel en hij is zinnens daarmee een nuttiger en meer winstgevende erfrente aan te koopen.

Toen de generaal samen met de prelaten van St. Michiels en Tongerlo — deze is nu ter ziele — de abdij van Averbode visiteerde, hebben zij de wettigheid der schulden erkend en zelfs de noodzakelijkheid van te verkoopen ingezien. Hij werd door hen gemachtigd goederen te verkoopen of ze op de meest gunstige wijze door pensioenen te belasten, voor een door hen bepaalde som. Welnu hij heeft van die machtiging, waardoor zijn inkomen tot de helft zou verminderd worden, nauwelijks gebruikt gemaakt. In de hoop de schulden op een andere manier vlot te krijgen, heeft hij geleend bij vrienden, die zich daarvoor zelf in de schuld hebben gezet. Gezien hun onbaatzuchtigheid en hun edelmoedigheid, omdat het hier een zaak Gods betrof, heeft hij het geleende geld nog niet allemaal kunnen weergeven. Uit dien hoofde zou hij wel verplicht zijn renten te verkoopen om tot aan de vastgestelde som te komen. Zij, die over dit alles verslagen hebben gestaan alsof ze van niets geweten hadden, hebben aldus tegen hem getuigd en zijn eer bezoedeld. Bijgevolg vraagt hij het kapittel in deze een beslissing te treffen, die hem zal toelaten vrienden en schuldeischers met goed gevolg te voldoen.

Onder zijn zevenjarig bestuur werd geen enkel onnuttig gebouw opgetrokken, maar — zonder daarom te willen bluffen — kwamen er alsdan meer nuttige en zelfs noodzakelijke gebouwen tot stand dan in de acht en twintig voorgaande jaren. Hun nut ligt hierin dat het konvent en de pachters der abdij er in oorlogstijd een vrij gemakkelijk te bereiken toevluchtsoord vinden. Ten tijde der visitatie van den prelaat van Dommartin waren die gebouwen volledig betaald, doch niet met geld voortkomend van renten, die zouden verkocht geworden zijn. Dat hij tot zijn spijt meer heeft laten bouwen dan hem zelf lief was, volgt hieruit dat enkele hoeven onder zijn

voorganger afgestookt en totaal vernietigd werden. Indien er van een door hem nieuw gebouwd huis kan gesproken worden, zou dat hoogstens kunnen zijn van een huis te Diest, dat reeds onder zijn voorganger bestond en waar hij veranderingen heeft laten aanbrengen, omdat het dienen moet als bergplaats voor graan uit het land van Luik en voor de schatten der abdij. Reeds in de Brabantsche oorlogen onder Jan Molnere had het daarvoor gediend en nu zou het des te meer van pas komen, vermits er oorlog dreigt tusschen het huis van Burgondië en den prinsbisschop van Luik. Daarheen kunnen dan de voorraden der abdij het gemakkelijkst en met de minste onkosten vervoerd worden en nergens zijn ze in betere bewaring dan daar.

Hem werd door de visitators opgelegd tegen sommige religieuzen tuchtmaatregelen te treffen. Hij heeft beschuldigten bij zich ontboden, maar al zijn pogingen schampten af op hun minachting voor gehoorzaamheid aan hem, aan de visitators en zelfs aan het kapittel. Tot heden toe blijven ze verstokt in hun boosheid wat hij ook moge doen om ze tot betere gevoelens over te halen. In alles heeft hij zelf gehoorzaamd aan de beslissingen der visitators.

De hier aangehaalde feiten berusten op de waarheid en zijn zoowel binnen als buiten de abdij genoegzaam gekend. Om de gewetensangsten op te lossen, die sommigen zich hieromtrent gemaakt hebben, zou het hem zeer aangenaam zijn dat het algemeen kapittel opnieuw een visitor aanduide, die boven elke verdenking staat en die onder het motto « het licht verdrijft steeds de duisternis » grondig deze zaak zou willen onderzoeken. Indien de patres capitulares een beter voorstel doen, zal hij daar altijd graag rekening mee houden » ²⁹⁾.

Eerlijkheidshalve moeten we doen opmerken dat Laecman hier op een punt in tegenspraak is met zijn repliek, eertijds gegeven aan den prelaat van St. Michiels. Daar zegt hij dat het herbouwen der hoeven van Sterksel hem verplicht heeft lijfrenten te verkoopen, maar dat de verkoop beperkt bleef bij enkele akkers en bezittingen. Hier voert hij aan dat deze gebouwen volledig betaald werden, maar niet met het geld van verkochte lijfrenten. Hier beweert hij dat alleen een huis te Baarle-Hertog verkocht werd, terwijl hij vroeger van enkele akkers en bezittingen sprak. Wat er ook van zij, hij had toelating gekregen om tot een zekere som te verkoopen en hij heeft die som niet bereikt. Waarom zou Laecman zich niet eens kunnen vergissen in details? Is het hooger dan niet duidelijk gebleken dat hij een

29) Verweerschrift van Laecman, bestemd voor het algemeen kapittel te Valenciennes, maar dat hij niet noodig achtte alsdan voor te leggen. Reg. 285, fol. 20ro-21vo.

beetje overstuur is ? Bovendien mag men niet vergeten dat het hier om een zelfverdediging gaat, waarbij de zaken zoo gunstig mogelijk worden voorgesteld. Het ware alleszins ongehoord voor die ééne tegenstrijdigheid Laecman voor een gepatenteerden leugenaar uit te maken.

In dit voor Laecman zoo tegenspoedig jaar deden zich ten slotte twee feiten voor, die hem het hart onder den riem staken. Het eerste was het beroep door Olandus, prelaat van St. Michiels en vader-abt van Averbode, ingelegd bij den H. Stoel tegen de beslissingen van den prelaat van Dommartin en zijn assistenten. Daarin komt hij op tegen de annuleering der beslissingen, genomen in zijn visitatie van 21 Mei 1430, die hij als vader-abt wettig en geldig verrichtte ³⁰⁾. Onrechtstreeks is dit beroep een verdediging van Laecman. Olandus, die Laecman en den toestand te Averbode heel goed kende, bekent dat deze de opgelegde straf niet verdiende.

Het tweede bemoedigend feit was de brief, door den prior en 't konvent gericht aan het algemeen kapittel te Valenciennes, waarin ze Laecman goedkeuren in zijn weigering om aan de oproermakers de door de visitators bepaalde som te betalen, die deze als vergoeding voor hun onkosten opvorderen ³¹⁾.

Men vraagt zich hierbij af of Laecman geen redenen heeft om eerder optimist te zijn.

VIII. Nog steeds geen definitieve beslissing op het algemeen kapittel te Valenciennes.

Een jaar is gauw voorbij. Den 9 October 1431 vangt het algemeen kapittel te Valenciennes aan, het tweede dat het geval Laecman zal moeten behandelen. Van den generaal was in dien tusschentijd niets gehoord geworden. Welken indruk had de voorloopige afzetting van Laecman op hem gemaakt ? Met welke gevoelens had hij van Olandus' beroep kennis genomen ? Van dat alles geen spoor.

Den 10 October werd het debat ingezet en kwam de tegenpartij het eerst aan het woord bij monde van haar advocaat, Renier van Tielen. Wat hij den patres capitulares voorleest is een opsomming van vaag omlijnde overtredingen, door Laecman en de officianten

30) Protestbrief van Olandus Terlinck tegen de besluiten, getroffen in de visitatie van 1430. Reg. 300, fol. 34ro-vo.

31) Reg. 285, fol. 10ro-vo.

bedreven, tegen de door de visitators genomen beslissingen. Zou het geen advocatenstreek zijn om de hooge vergadering medelijdend te stemmen, wanneer hij in den aanhef zijn lastgevers « patientes in Christo » noemt ? De ergste fout, die niet alleen den « tegenstrijdige Laecman » maar ook den prepositus, den prior en 't konvent wordt aangewreven, is dat de opposanten de 40 fransche kronen niet krijgen, die hun door de visitators werden toegewezen, nadat de prepositus en 't konvent door brieven gewaarschuwd waren dat de visitators hen daartoe verplicht hadden op straf van excommunicatie, suspensio a divinis en andere kerkelijke straffen. Niet minder gaan ze te keer tegen het door Laecman en 't konvent gedane beroep in zake deze betaling. Ze verzoeken het kapittel dit beroep ongeldig te verklaren, Laecman en de officianten tot de betaling te dwingen en de reformatie in te voeren ¹⁾).

Aan het slot zijner lezing riep Renier van Tielen heftig en ten persoonlijksten titel : « Eilaas, gij, die het kapittel vertegenwoordigt, gij zoudt niets anders schikken en verordenen aangaande Averbode, dat zoo erg vervalt dat het staatshoofd er de hand zal opleggen ? Het zou te betreuren zijn ! » ²⁾ Het was een weinig vereerende uitslating ten opzichte van Laecman.

Daarna werd aan de patres capitulares mededeeling gedaan van een persoonlijk verzoek vanwege Lodewijk van Herselt, een der vier eerste aanklagers en pastoor van Rukkelingen. Wanneer het vroeger niet naar zijn zin ging in de abdij, gaat het nu niet beter op zijn pastorie. Na het kapittel er aan herinnerd te hebben dat de prepositus en de prior, krachtens de reformatie van den prelaat van Dommartin, verplicht werden de opbrengst zijner kerk voor 't verloopen jaar op honderd arnoldsgulden te brengen, vermits hij van de huidige inkomsten niet kan bestaan, verklaart hij dat ze dat, spijs verzwijging door open brieven, verzuimden te doen en vraagt dat hem in deze een daadwerkelijke en volledige voldoening geschonken worde ³⁾).

Komt deze houding niet vreemd voor ? Inderdaad, zij die door dik en dun gewagen van stoffelijken ondergang der abdij, laten geen gelegenheid onverlet om haar te pluimen.

Na de tegenpartij gehoord te hebben, werd Laecman onmiddellijk

1) Beschuldigingen tegen Laecman, voorgedragen door advocaat Renier van Tielen op het algemeen kapittel te Valenciennes. Reg. 285, fol. 23ro-vo.

2) Aanteekening bij vermelde beschuldigingen. Ibid., fol. 23ro.

3) Verzoek van Lodewijk van Herselt tot het vermeld kapittel. Ibid., fol. 25ro.

in 't bezit gesteld van deze nieuwssoortige beschuldigingen. Onverwijd zet hij zich met den prior en den prepositus aan 't werk om hun antwoord klaar te maken. 's Anderendaags staat hij er mee voor de patres capitulares.

Prelaat en konvent hebben zich volledig onderworpen aan 't algemeen kapittel van Leuven zoowel als aan de door de visitators opgelegde reformatie. Ze weten dat voor de aanklagers een vergoeding werd vastgesteld, maar ze nemen niet aan dat ze 40 fransche kronen hebben uitgegeven of zooveel moesten uitgeven, tenware ze misschien een overdreven loon betaalden aan hun advocaat. Want ze gingen voor dit geval maar zelden uit en de onkosten, die ze maakten voor het algemeen kapittel te Leuven, heeft hij hun reeds terugbetaald. Trouwens hij heeft hen, spijs alle wederwaardigheden, liefdevol en vaderlijk behandeld. Bijgevolg waren alle andere uitgaven overbodig. De aanklagers willen de uitgaven ter sprake brengen, die ze gemaakt hebben om de prelaten van St. Michiels, Middelburg en Veurne naar Leuven te doen komen. Maar deze kunnen niet op rekening van hem en 't konvent gebracht worden, daar ze onwettig en onnoodig waren. Evenmin de uitgaven voor de dagvaarding der pastoors, want die werden door den generaal zelf ten zijnen laste gelegd. Met Renier van Tielen zelf werd overeengekomen voor twaalf fransche kronen voor zijn eigen behoef. Ze werden bij een betrouwbaar persoon, dien hij kende, beschikbaar gesteld. Maar deze overeenkomst stond de aanklagers niet aan en ze besloten hem meer te doen betalen. Waarom is niet geweten.

Over een maanbrief, bestemd voor den prior en 't konvent en waarvan de aanklagers gewagen, weet hij niets. Wel heeft Renier van Tielen er een gestuurd, maar den prior en 't konvent achten zich daardoor niet gebonden, omdat van Tielen op een laten avond eens een dreigbrief aan sommige personen heeft voorgelezen en kopij ervan weigerde te geven, wanneer er om gevraagd werd. Trouwens ze gelooven al evenmin dat aan dezen maanbrief gevolg zou zijn gegeven. Uit voorzorg dan hebben ze bij dit kapittel beroep aange teekent ten einde geen kerkelijke straffen onschuldig op te loopen. Ze vonden het verkieslijker hun onschuld te bewijzen dan verzet te plegen.

Om den vrede en de eendracht te herstellen en om te beletten dat de misnoegden in deze zaak een reden zouden zoeken om in de wereld te gaan zwerven, hebben de prior en de prepositus, juist vóór hun afreis naar Valenciennes, in naam van 't konvent, onderhandeld met Arnold van Betekom en Theodoricus Hels — de anderen waren

afwezig — over vermelde uitgaven. Ze zijn dan naar hier gekomen in de overtuiging dat ze geen grootere uitgaven konden aanvaarden ten laste der abdij.

Gezien de weigering van Renier van Tielen, onze overeenkomst met hem, de kennisgeving dezer overeenkomst aan de belanghebbenden en ons wettig beroep, waarover het kapittel rijpelijk heeft beaardslaagd, treft den prior, noch 't konvent eenige kerkelijke straf.

Daar het niet uitgesloten is dat de misnoegden en misschien ook andere religieuzen aan deze weigering een aanstoot nemen om zich tegen hem te verzetten en zich kwaadwillig te gedragen, vraagt hij het kapittel daartegen krachtdadige middelen te gebruiken.

Wat het verzoek van Lodewijk van Herselt betreft, de kerk van Rukkelingen bezit nu nog zooveel inkomsten als ooit tevoren. Gezien den kleinen last, die de kerk te dragen heeft, kan fr. Lodewijk daarmee bestaan en moet er ook mee tevreden zijn. Trouwens al zijn voorgangers zijn bij menschegeheugenis met dezelfde inkomsten eerlijk en deftig rondgekomen en tevreden geweest.

Er werd gezegd dat de prepositus hieromtrent een waarschuwing ontving. Inderdaad, doch daarin werd niet bepaald hoe het bevel moest uitgevoerd worden. Verder heeft fr. Lodewijk de ware opbrengst zijner kerk niet getoond, waartoe hij krachtens het bevel verplicht was ⁴⁾.

Wat in dit antwoord vooral opvalt is hoe eensgezind prelaat, prior en prepositus de eischen der misnoegden verwerpen. Den generaal en de andere patres capitulares kan het niet ontgaan zijn dat Capelmeer en van den Valgaet, die door de delegatie als onpartijdige officianten werden aangesteld, zich nu zoo kordaat tegen de opposanten kantten. Het feit dat het kapittel toch aan deze laatsten voldoening schenkt en de abdij veroordeelt tot de betaling der 40 fransche kronen, waartoe de delegatie haar schriftelijk had verwezen ⁵⁾, laat veronderstellen dat het alzoo gehandeld heeft om grooter onheil te voorkomen. Had Laecman zelf de mogelijkheid niet vooropgesteld dat sommigen op het punt stonden af te dwalen?

Ook het geval van Lodewijk van Herselt wordt door het kapittel onderzocht. Er wordt bevonden dat de kerk van Rukkelingen slechts 60 arnoldsgulden opbrengt en het kapittel bepaalt dat die som

4) Weerlegging van hoogervermelde beschuldigingen, door Laecman voorgelegd aan het kapittel te Valenciennes. Ibid., fol. 26ro-27vo.

5) Uitspraak in deze door het algemeen kapittel. Ibid., fol. 29ro.

onvoldoende is en op 100 moet gebracht worden. Het verwijst Laecman tot de betaling der 40 overige ⁶⁾).

Ten slotte wordt Laecman nog aansprakelijk gesteld voor de onkosten, die zijn beroepen hebben veroorzaakt. De som daarvan wordt vastgesteld op 20 fransche kronen ⁷⁾).

Dit waren maar bijkomstigheden. Heeft het kapittel dan de hoofdzak, het geval Laecman in zijn geheel, niet behandeld? De visitators van verleden jaar hadden besloten tot de voorloopige afzetting van Laecman. Ze hadden toen beloofd hun handelwijze te verantwoorden op het algemeen Kapittel en het de definitieve beslissing voor te behouden. Ook werd den nieuwen prepositus, Jan Capelmeer, alsdan gevraagd een klaar overzicht gereed te hebben over den waren geldelijken toestand der abdij. Is dat alles hier geschied? Van een verslag der visitators wordt nergens melding gemaakt en uit het feit dat Laecman niet noodig geacht heeft zijn verweerschrift tegen de beslissingen der visitators uit te halen, zou men kunnen afleiden dat ze liever daarover het stilzwijgen bewaarden. Zou het beroep van den prelaat van St. Michiels daar heelemaal vreemd aan geweest zijn? Jan Capelmeer schijnt met zijn overzicht al evenmin klaar geweest te zijn. Eerst twee maanden na dit kapittel, den 3 December, zal hij aan den prelaat en 't konvent rekenschap geven over zijn beheer.

Dat het zoo gegaan is is heel goed merkbaar aan de aarzeling en de onzekerheid, die onder de patres capitulares heerschten. Dit is reeds het tweede kapittel, dat zich met deze zaak onledig hield en nog achten de patres capitulares geen voldoende gronden aanwezig om tot een definitieve oplossing te besluiten. Ze durven al evenmin de afzetting van Laecman te bekrachtigen. Ten einde raad beveelt het kapittel een nieuwe visitatie, die ditmaal zal gedaan worden door den generaal zelf, bijgestaan door de prelaten van St. Michiels, Tongerlo en Park. De reden, waarom de prelaten van Tongerlo en Park aangeduid werden, is dat zij het dichtst bij Averbode woon- den ⁸⁾).

't Kan vreemd schijnen, maar Laecman, die vroeger van geen visitatie van den generaal wilde weten, is nu bovenmate in zijn schik. Toen hij dat vernam, stak hij zijn verweerschrift nog dieper in zijn zak, want, zoo schrijft hij welgemoed, hij hoopte dat het nu beter zou gaan ⁹⁾).

6) Rekening van den prepositus Arnold van den Vaglaet. Reg. 36, fol. 135vo.

7) Hoogervermelde uitspraak.

8) Aanteekeningen. Reg. 285, fol. 30ro. Relictum der visitatie van 1431. Bijlage III.

9) Aanteekeningen. Reg. 285, fol. 18vo.

IX. Onderzoek van den generaal en tijdelijk herstel van Laecman.

Het viel den generaal eigenlijk niet mee. Met vrees en tegenzin heeft hij de reis naar Averbode ondernomen. Niet dat hij Laecman en 't konvent vreesde, maar wel de roovers, die de wegen onveilig maakten in de grensstreken van Frankrijk en Henegouwen. Hij wenschte niet in de handen dezer struikroovers te vallen, zooals dat gebeurd was met den prelaat van Verman d en verschillende notabelen. Deze prelaat was gedwongen geworden 800 sollen te betalen voor zijn vrijlating. Uit voorzorg had hij dez es lijfwacht meegenomen tot Bergen in Henegouwen en zijn kantine achtergelaten. Gelukkig heeft de kantine hem later kunnen vervoegen. Na twee dagen verblijf te Bergen, zet hij zijn reis voort en bezoekt de abdijen van Bonne-Espérance en St. Feuillien om richting te zoeken voor zijn reis en voor zijn onderneming. Na zich een paard en het noodige aangeschaft en het paardengereedschap hersteld te hebben, gaat de reis weer verder naar Brussel, waar hij in de abdij van Jette den prelaat van Dommartin ontmoet. Van Brussel gaat het over Mechelen naar Antwerpen en vertoeft er een paar dagen in de abdij van St. Michiels. Van daar uit vertrekt hij in gezelschap van Olandus Terlinck naar Tongerlo en houdt er een visitatie, die vier dagen duurde ¹⁾. Ein-

1) Rekening van de onkosten, gedaan door den generaal voor zijn visitatie te Averbode in 1431. *Declaratio expensarum per nos abbatem Premonstratensem cum nostra comitina factarum occasione adventus nostri ad visitandum monasterium Averbodiense, dumtaxat quodquidem onus timide et invite assumpsimus ob periculos exitus et regressus de Francia et metis eius regni ad Hanoniam et istas partes plani a tempore nostris in partibus concessarum predones suos cursus ad terras Viromandenses et Cameracenses plus solito extenderunt, ita tamen quod de novo plures notabiles viros captivaverunt signanter abbatem nostri ordinis de Vermens, quiquidem et sibi consimiles hactenus se prostraverant, fuit enim dampnificatus et eius ecclesia pro sua redemptione usque ad summam octingentorum sollutorum vel circiter. Quapropter cum eius abbatis salvoconductu et clientibus locatitiis ad Hanoniam, nostra demissa centina, venimus, que postmodum nos secuta. Unde maiores fuerunt expense causate ut infra.*

Sabbato igitur post celebre festum Omnium Sanctorum nuper elapsum, tertia videlicet die mensis novembris cum duobus clientibus conductitiis recessimus a villa Sancti Quintini huc iter arripientes et duabus dietis descendimus ad villam Montensem in Hanonia pro quibus inprimis exposuimus IIII coronas Francie.

Item feria 2a et 3a resedimus in dicta villa Montensi prestolantes adventum prioris nostri et servitorum nostrorum, de hoc III cor. Francie.

Item pro priore et ipsis familiaribus nostris nobisque duabus dietis veniendo III cor. Francie.

Item postquam pariter extitimus congregati quinque diebus sequentibus tam in eccle-

delijk, den 17 November, komt de generaal, samen met de prelaten van St. Michiels en Tongerlo en met Theodericus van Zundert, te Averbode toe ²⁾. De gebruikelijke formaliteiten worden gedaan in de Kapittelzaal. Daarna begint het afzonderlijk verhoor der religieuzen. Laecman komt eerst aan de beurt, dan de prior, de supprior en de confratres van binnen en van buiten. Voor beide partijen gold het nu of nooit. Het kon immers de laatste kans zijn. Laecman bracht het spel het eerst op den wagon met zijn verweerschrift, dat hij voor het algemeen kapittel van Valenciennes had bestemd, nu den visitators voor te leggen. Meteen stelde hij hun ook al zijn rekeningen ter beschikking ³⁾. Den tweeden dag werd den visitators een schriftelijke vragenlijst ter hand gesteld, waarin om opheldering gevraagd werd in sommige duistere punten. Deze lijst was niet onderteekend, maar de aanzokers verklaren geen partij te vormen in 't konvent. Deze eerder schuchter gestelde en in niets aanvallende, noch eerroovende vragen laten vermoeden dat ze van hen komen, die met gewetensangsten gekweld zitten. Ziehier nu wat ze vragen. Een behoorlijke rekening van inkomsten en uitgaven, die gedaan werden onder Laecman's negenjarig bestuur en waarvan ze wenschen dat ze zou openbaar gemaakt worden; een duidelijke en volledige verklaring over de verkochte 400 mud graan, voortkomend van de voornaamste renten, en een duidelijke en volledige opgave van de door den voorganger nagelaten schulden; het aantal van de door Laecman verkochte lijf-, erf- en gewone renten en de naamlijst van de personen, aan wie ze verkocht werden; de afzonderlijke opgave van Laecman's persoonlijke schulden en die van 't konvent;

siis Bone Spei, Sancti Foillani quam in Rodio et locis vicinis inquirendo itineris et negotii nostri directionem, equum etiam et necessaria nobis oportuna acquirentes, qua mora vino emendo, courtosiis exhibendis et attinentiis equorum reparandis, exposuimus II florenos Renenses.

Item feria 2a sequenti 12a videlicet die dicti mensis de Rodio discedentes advenimus in crastino Bruxellam, ubi reperimus fratrem nostrum abbatem Dommartini venientem post prandium ad monasterium Gettense et pro duabus dietis partialibus memoratis potuimus exponere IIII florenos Renenses.

Item feria quarta per Makliniam equitantes Antwerpiam ubi die sequenti resedimus pro victualibus nichil, pro necessariis forensibus item.

Item feria sexta cum fratre nostro abbate Sancti Michaelis venimus in ecclesiam Thongerlensem et sabbato intrantes pariter istud monasterium visitationis officium exequentes usque ad feriam quartam sequentem exclusive nichil exposuimus. Reg. 285, fol. 51ro.

2) Relictum dezer visitatie. Bijlage III.

3) Aanteekeningen. Reg. 285, fol. 18vo en 31ro.

een opheldering in de kwestie der boeken, waaraan Laecman 900 fransche kronen heeft uitgegeven en die klaarblijkelijk ten gerieve van neven en bloedverwanten werden gekocht; hun onmiddellijke overbrenging naar de bibliotheek der abdij, opdat deze door den aankoop geen schade zou lijden; ten slotte een behoorlijke inventaris van de schatten en andere aan de abdij toebehoorende voorwerpen, die in vijf à zes jaar niet meer te zien zijn geweest en die, naar aloud gebruik, ieder jaar in de vasten, in aanwezigheid der officianten, in de abtelijke vertrekken werden ten toon gelegd. In dien tijd waren deze kleinodiën talrijk en waardevol ⁴⁾.

Wat de financiën betreft, verwijst Laecman's wederwoord naar de lijsten en rekeningen, die den visitators werden ter hand gesteld. Daarbij verklaart hij zich bereid uitleg te verstrekken, waar ze dien mochten verlangen ⁵⁾.

Deze lijsten zijn alle bewaard gebleven en werden gebundeld in Laecman's dossier. Onmogelijk ze in hun geheel te laten verschijnen. Een samenvatting ervan volstaat reeds om een zeer interessanten kijk te hebben op Laecman's beheer.

Eerst komt de naamlijst der schuldenaars met hun afzonderlijk debet. Ze zijn 116 in getal, meestal pachters, tiendheffers en huurders van weiden, gronden, bosschen en vijvers. Het credit, dat de abdij bij dezen bezit, bedraagt in totaal : 1406 mud rogge, 626 mud, 5 vaten en 1 kwart haver, 698 griffonen, 22 plekken en 4 grooten ⁶⁾.

Dan volgt de lijst der schuldeischers, die 19 in getal zijn. Allen samen is de abdij hun schuldig : 285 griffonen, 25 plekken en 3 $\frac{1}{2}$ grooten, plus 161 $\frac{1}{2}$ kronen welke Jan van den Hofstat leende om de lasten van den tweeden trimester te betalen ⁷⁾.

Buiten het credit in graan is er nog voldoende in voorraad bij den bak- en graanmeester tot den 30 November ⁸⁾.

Verder een lijst van de door Laecman aangeworven erfrenten t.w. het huis te Diest, van zijn schoonzuster gekocht voor 6 mud rogge op levensduur, een hoeve met weiden en akkers te Coersel voor 8 rijnsgulden op levensduur en voor 9 rijnsgulden op levensduur doch herkoopbaar, een aan onze hoeve palende weide te Baerleberg

4) Vragenlijst van sommige religieuzen. Ibid., fol. 33ro-vo.

5) Antwoorden op de vragenlijst, die de visitators ter hand werd gesteld. Reg. 285, fol. 34ro.

6) Lijst der schuldenaars. Ibid., fol. 36ro-38vo.

7) Lijst der schuldeischers. Ibid., fol. 39ro.

8) Ibid., fol. 39vo.

en een stuk land, waarvan men gewoon is steenen te bakken en waarop nog 100 arnemsche gulden te betalen zijn ⁹⁾).

Een lijst van de schulden, gemaakt door zijn voorganger, en die nog niet voldaan werden. Deze schulden beloopt 110 fransche kronen, 46 hollandsche schilden, 47 rijns gulden, 26 arnemsche gulden en 36 dukaten ¹⁰⁾).

Een lijst van de leeningen, aangegaan vóór Laecmans aanstelling door den toenmaligen prepositus, Walter van den Valgaet, t.w. 100 hollandsche schilden en 200 rijns gulden ¹¹⁾).

Ten slotte een lijst van de uitgaven, noodig voor het verkrijgen van de pauselijke confirmatie en die met geleend geld gedaan werden. Deze uitgaven beloopt 1591 dukaten, 228 fransche kronen, 130 hollandsche schilden en 186 arnemsche gulden. Op het oogenblik dat hij het bestuur der abdij aanvaardde, heeft hij met het konvent over sommige persoonlijke uitgaven afgerekend en hij stelde vast dat hij 495 griffonen meer uitgegeven had dan ontvangen. Om in dit tekort te voorzien ontving hij van den prepositus 82 griffonen. Er bleef dus nog een schuld van 413 griffonen. Laecman maakt dan de berekening van wat hij noemt « de oude schuld » en dezer globale som kwam neer op 4733 griffonen ¹²⁾).

Wat werd gedaan om die schuld weer vlot te krijgen ?

Vóór zijn confirmatie werden 38 mud rogge lijfrenten verkocht door den pastoor van Vorst, die ook prior was en door den pastoor van Tessenderloo, die eveneens prepositus was, de mud aan 16 fransche kronen. In totaal voor 600 fransche kronen.

Na zijn confirmatie verkocht hij 20 hollandsche schilden lijfrenten voor 193 fransche kronen. Verder nog 25 rijns gulden, doch met recht van herkoop, elke aan 18 rijns gulden, maakt 450 rijns gulden. Daarvan heeft hij er 100 aan den heer van Wezemaal gegeven. Ten slotte 24 mud rogge lijfrente, elk aan 16 fransche kronen, maakt 384 fransche kronen. Daarvan kreeg de hertog van Brabant in driemaal 299 kronen.

Op dit oogenblik, besluit Laecman, bedraagt de oude schuld nog 1511 kronen, 161 rijns gulden ¹³⁾).

Vervolgens geeft hij een lijst van leeningen, die werden aangegaan

9) Lijst van de door Laecman aangeworven erfrenten. Ibid., fol. 39vo.

10) Schuldenlijst van zijn voorganger. Ibid., fol. 40ro.

11) Leeningen, aangegaan vóór zijn bevestiging. Ibid., fol. 40ro.

12) Lijst van Laecman's uitgaven vóór zijn bevestiging. Ibid., fol. 40ro-vo. Zie hooger, kapittel van Laecman's verkiezing,

13) Lijst van enkele verkoopen. Reg. 285, fol. 40vo-41ro.

om de oude schuld te delgen en die, voor zoover hij zich geheugt, nog niet terugbetaald werden. Hun totaal bedraagt 287 kronen, 1 arnemsche gulden, 354 rijns gulden, niet meegerekend de leeningen aangaan bij den pastoor van Vorst, bij zijn broers en bij Niklaas Wendelen. Volgens dezen lijst leende hij bij dezen laatsten het geld voor den aankoop der boeken ¹⁴⁾.

Men vraagt zich af of deze laatste som in het hooger aangegeven totaal der nog blijvende oude schuld begrepen is. Hoogstwaarschijnlijk niet.

Om tegemoet te komen aan de eischen van de aanzoekers geeft hij een naamlijst van de personen, aan wie en hoeveel juist aan ieder van de 62 mud rogge verkocht werd. Daarbij verklaart hij dat er nog 12 mud lijfrenten verkocht werden — hij geeft de namen der koopers aan — waarmee aan den hertog de taks voor 1428 betaald werd. Wat de 28 hollandsche schilden betreft, die de abdij nog schuldig is, kan hij verklaren dat ze in 1423, dus vóór zijn confirmatie en vóór 't aanvaarden van het bestuur, door den pastoor van Vorst, toenmalig prior, en door den toenmaligen prepositus, fr. Walter, verkocht werden aan Hendrik Boy, met recht van herkoop, en dat de prepositus daarvoor 400 fransche kronen, 4 braspenningen ontving, welke hij in zijn beheer verbruikte, zooals blijkt uit zijn rekenboek ¹⁵⁾.

Verder de opsomming van lijfrenten vóór het afsterven van zijn voorganger verkocht, die hij ten tijde van zijn confirmatie nog moest betalen en die te samen 87 mud, 2 halster rogge, 14 mud spelt en 8 zware kronen vertegenwoordigden ¹⁶⁾.

De uitgaven, door hem gedaan in afwezigheid van Jan Capelmeer en die 310 griffonen, 9 plekken en 4 grooten bedroegen, verantwoordt hij als volgt : ze kwamen de abdij ten goede, het noodzakelijke werd er mee aangeschaft, zorgen afgekocht en grooter nadeel verhindert. Capelmeer heeft hem op gansch die som slechts 103 griffonen en 13 plekken teruggegeven, wanneer hij verplicht was en zelfs beloofd had alles te voldoen. Geen rooden duit heeft hij van den prepositus gekregen, zelfs niets van de inkomsten van verleden jaar, voor zijn persoonlijk verteer, ofschoon de generaal hem daartoe verplicht heeft. Jan Capelmeer heeft geen moeite gedaan, hoewel daar meermalen toe aangezocht, om daarin te voldoen ¹⁷⁾.

14) Ibid., fol. 41ro.

15) Ibid., fol. 41vo.

16) Ibid., fol. 42ro.

17) Ibid., fol. 42vo.

Buiten deze rekeningen heeft Laecman een schriftelijk wederwoord gegeven op de hoogervermelde vragenlijst. Juist omdat deze vragenlijst naamloos is en daarbij zegt van geen partij uit te gaan, doet ze Laecman heftig en onbezonnen uitvaren tegen diegenen, die zijn eer en goeden naam bezwadderden bij den prelaat van St. Michiels en later op het algemeen kapittel te Valenciennes. Doch hij vergist zich. Wat de 400 mud rogge betreft, waarover men opheldering verlangt, moet men de rekenboeken raadplegen. Hij heeft ze in geen geval ontvangen, vermits hij nog niet bestuurd, maar hij gelooft dat ze werden bestemd voor den bakmeester. Wat er ook van zij, ze werden noch verkocht, noch verkwist. Over den aankoop van boeken zegt hij dat hij graag 900 fransche kronen daarvoor zou willen uitgeven hebben. Zonder te willen bluffen zou hij dan een aanbeveling verdienen in stede van voor verkwister gescholden te worden. Zeker hij heeft boeken gekocht ten gerieve der abdij en van leergierige religieuzen, wier pogingen hij vooralsnog niet heeft tegengewerkt. Betreffende de kleinoodiën verklaart hij dat ze, uit oorzaak van dreigende gevaren, niet ten toon gesteld werden, maar in veiligheid bewaard zijn. Ze zullen desnoods, ten gepasten tijd en in een daartoe geschikte plaats, uitgesteld worden. Maar voorloopig is 't niet geraadzaam ze aan het publiek te toonen om redenen, die ieder goed ingelicht mensch kent en omdat het recht voorschrijft de kerkschatten in 't geheim te bewaren. Dit antwoord kan volstaan, zoo besluit hij, om de visitators te doen inzien dat deze klachten en beschuldigingen onvoorzichtig zijn en niet uit liefde, maar uit wraak tegen hem ingegeven werden ¹⁸⁾.

Toen de visitators Laecman de opmerking maakten dat ze uit zijne wijdloopige gegevens niet wijs konden worden, gaf deze hun het summarium daarvan als volgt :

Totaal der schulden, gemaakt vóór zijn bestuur : 287 kronen, 1 arnemsche gulden, 354 rijnsgulden, maakt in rijnsgulden : 706 rijnsgulden, 4 plekken.

Totaal der schulden, gemaakt tijdens zijn bestuur : 285 griffonen, 25 plekken, maakt in rijnsgulden : 190 rijnsgulden, 25 plekken.

Schuld gemaakt voor het betalen van den taks aan den hertog : 162 kronen.

Alles samen bedraagt de schuld der abdij : 896 rijnsgulden, 29 plekken, 152 kronen.

18) Laecman's wederwoord op hoogervermelde vragenlijst. Ibid., fol. 34ro-vo.

Credit der abdij in graan : 1406 mud, 6 halster rogge, 626 mud, 5 vaten haver.

Credit der abdij in geld : 698 griffonen, 22 plekken, maakt in rijns gulden : 465 rijns gulden, 42 plekken.

Het verschil : credit : 1406 mud, 6 halster rogge, 626 mud, 5 vaten haver.

debet : 430 rijns gulden, 47 plekken, 162 kronen ¹⁹⁾.

Is Laecman in zijn berekeningen rechtzinnig en speculeert hij niet op de oncontroleerbaarheid zijner gegevens, dan is het uitzicht van den geldelijken toestand eerder gunstig en bevredigend. Hoogstens zou men er Laecman een verwijt kunnen van maken dat hij niet krachtdadig genoeg is opgetreden om het credit los te maken. Trouwens er zijn ook geen direkte argumenten voorhanden, die het tegendeel bewijzen, tenzij de achterdocht van den generaal, zijn twijfel en onzekerheid aangaande den toestand der abdij, die hun oorsprong vinden, zooals hij zelf zegt, in de confuse en te algemeene antwoorden van Laecman, in de duistere verklaringen van anderen en in sommiger ontwijkende uitvluchten ²⁰⁾.

Den 21 November verlaten de visitators de abdij en begeven zich naar de abdij van Heylisse. 's Anderendaags morgens zijn ze reeds terug, maar vertrekken nog denzelfden dag naar Maastricht en naar het vrouwenklooster van St. Gerlacus. Ze blijven juist een week weg. Het doel dezer reizen is niet duidelijk omschreven. In ieder geval gaan ze voor zaken die den prelaat en de abdij aanbelangen en hoofdzakelijk, zoo schrijft de generaal, om dingen goed te maken, die de prelaat en de prepositus hadden verwaarloosd ²¹⁾. Welke die dingen zijn ? Onmogelijk ze te achterhalen.

Inmiddels zijn de vier aanklagers van het eerste uur t.w. Geeraard van Kan, Lodewijk van Herselt, Jan Oveloge en Arnold van Betekom niet bij de pakken blijven zitten. Hebben ze misschien lont geroken

19) Summarium van credit en debet. Ibid., fol. 43ro, 44ro.

20) Relictum dezer visitatie. Bijlage III.

21) Vermelde rekening van den generaal. Item ipsi visitatores feria quarta 21a dicti mensis (novembris) in favorem abbatis et ecclesiae Averbodiensis, ipsius abbatis et prepositi negligentiam supplere cupientes, recessimus ab eorum monasterio in ecclesiam Helenchniensem equitantes et die sequenti de mane recedentes ivimus Traiectum et in ecclesiam monialium Sti Gerlaci, in quo viaggio paucis diebus exceptis nostris viximus sub expensis usque ad feriam quartam sequentem, que fuit 28 huius mensis, de hoc XII florenos Renenses. Reg. 285, fol. 51ro.

en vreesden ze dat hun prooi ging ontsnappen? Verwoeder dan ooit loopen ze hun schijnbaar laatsten stormloop tegen Laecman en den 31 November verschijnen zij vóór de visitators, ditmaal niet alleen met beschuldigingen, maar met duidelijk geformuleerde eischen.

1. Toekenning aan Laecman eener loffelijke en redelijke rente, die hem toelaat eerlijk te bestaan in een studiehuis of waar 't hem zal believen. Zijn verwijdering uit het beheer der abdijgoederen om te beletten dat hij maar op iets de hand zou kunnen leggen. Gedurende zijn voorloopige afzetting heeft hij ossen, paarden, wijn, graan en sommige kleinoodiën aan zijn aanhangers weggeschonken. De prior heeft gezegd dat hij in den loop van dit proces meer dan 500 kronen uitgegeven heeft aan advocaten en pleitbezorgers. Dat bewijst hoezeer Laecman met het welzijn der abdij begaan is. Indien dit voorstel niet aanvaardbaar geacht wordt, moeten hem toch zekere beperkingen opgelegd worden en de belofte afgedwongen dat hij ze stipt zal onderhouden, zooniet dat hij zal worden afgezet.

2. Verwijdering zijner familieleden uit de abdij en uit de hospitiën, zooals dat vroeger aan zijn voorgangers is opgelegd geworden. Een, twee, maar hoogstens drie, al naar gelang aan zijn voorgangers toegestaan werd, mogen blijven om hem lichamelijke zorgen toe te dienen.

3. De verkiezing en aanstelling der officianten, zoowel in 't tijdelijke als in 't geestelijke, moeten door de visitators gedaan worden en ze blijven hun ambt waarnemen zolang het den visitators of 't algemeen kapittel zal believen. Want Laecman verandert ze naar eigen willekeur van twee tot driemaal in 't jaar.

4. Verplichting voor de officianten viermaal in 't jaar reenschap te geven over hun inkomsten en uitgaven in 't bijzijn van den prelaat en voor dezen eenmaal aan 't konvent om hun toe te laten op de hoogte te blijven van 't beheer en van den staat der zaken.

5. Bewaring van het konventszegeel onder acht stevige sloten. Twee sleutels daarvan moeten toevertrouwd worden aan een paar jonge priesters van 't konvent, twee aan een paar oudere, twee aan een paar pastoors, een aan den prelaat en de andere aan den prior, supprior of dispensier.

6. Vermindering van het aantal paarden en honden. Naar vernomen werd, werden zoo maar 30 mud rogge in één jaar verbruikt voor de voeding der honden.

7. Herinvoering van het uitdeelen van aalmoezen aan de poort, zooals dit geschiedde onder de voorgangers. Deze aalmoezen werden dit jaar voor de helft verminderd. Wat erger is, er werden gedurende

verschillende maanden uitsluitelijk erwten gegeven, waarover zoowel rijken als armen geklaagd hebben en ondanks het feit dat vooraf reeds daarop de aandacht werd getrokken.

8. Intrekking van Laecman's order, dat ongeveer vijf jaar bestaat en waardoor het gebruik van boter werd afgeschaft. Dit order heeft veel verbittering en ontevredenheid meegebracht. Daarom moet er, zooals vroeger, weer boter aan 't konvent gegeven worden om den vrede en de eendracht te herstellen.

9. Wanneer religieuzen wijn willen drinken, die niet voortkomt van hun prebenden, moeten ze dien zelf betalen aan den prijs van den dag.

10. Aanstelling van eerlijke lieden in de hospitiën van Diest en Leuven in vervanging van de verwijderde vrienden en familieleden. Trouwens dat groot verteer, dat er tot nu toe gemaakt werd, bracht niets op. Zoo werd van een geloofwaardig persoon vernomen dat er nu in 't hospies van Leuven 500 kronen meer verbruikt werden dan vroeger de gewoonte was.

11. De pachters van de hoeven, die een behoorlijken oogst maken en betalen, moeten zoolang daarop blijven tot de nood dwingt hen te verwijderen.

12. Aankoop van nieuwe erfgoederen met het geld voortkomend van verkochte erfgoederen en dat niet verzegeld werd.

13. Verbod erfgoederen of lijfrenten te verkoopen buiten de weet van den generaal en den vader-abt, zelfs al is deze verkoop nuttig en noodzakelijk.

14. Betaling van de kleeding der konventsleden, naar oud gebruik, met het geld van den verkochten wol. De termijn van betaling mag niet later vallen dan Allerheiligen en de som van 10 griffonen mag niet verminderd worden, doch, indien mogelijk, eerder verhoogd.

15. Zoo mogelijk, vernieuwing en hervorming van dormitorium en ziekenhuis, die onooglijk zijn.

16. Beschikking van 't konvent samen met den dispensier over de pitantie en de knechten, die daaraan verbonden zijn, zonder iemands tegenspraak en zoolang totdat daar een beslissing in genomen is.

17. Afbouwing van den reeds ver gevorderden muur rond de abdij. Want die door den portier afgewezen worden, komen langs daar de abdij binnen. Wat kwade gevolgen zou kunnen hebben, zooals eertijds ondervonden werd ²²⁾.

22) Ibid., fol. 45ro-vo.

Om hun eischen kracht bij te zetten, voegen ze er een lijst aan toe van 14 verschillende verkoopen van lijf- en erfgoederen, t.w. drie stukken land, waarop erfcijnzen stonden, een weide, een huis te Baarle-Hertog, 25 rijnsgulden en 28 wilhelmschilden erfrenten, 110 mud rogge voor 't leven en een aantal zware boomen. Meestal worden plaats van verkoop, namen der koopers en de verkoopprijs aangegeven. Ze hebben, wat de boomen betreft, alles vernomen van fr. Hendrik, een conversbroeder. Deze was schrijnwerker en was bij den boomenverkoop altijd aanwezig. De visitators kunnen zich tot hem wenden om meer inlichtingen te verkrijgen, maar ze moeten hem die vragen in 't geheim en onder eed, want anders zal hij niets zeggen. Jan Laecman, broeder van den prelaat, heeft den molen van Testelt in huur, maar hij betaalt 40 gulden minder dan betrouwbare lieden daarvoor gegeven hebben. Daarbij laat hij zijn paarden en koeien grazen op de weiden der abdij, wat voorheen nooit gezien is geworden. Al deze verkoopen waren overbodig, vermits de abdij machtig veel credit had op het oogenblik van Laecman's aanvaarding van het bestuur, zooals den visitators in een lijst van de toen bestaande renten werd aangetoond ²³⁾. Spijtig genoeg is deze lijst thans onvindbaar.

's Anderendaags, 1 December, staat Laecman met zijn geschreven antwoord vóór de visitators ²⁴⁾. Eerstens vraagt hij inzage van den lijst van 't credit, waarvan hooger sprake is. Dan zal hij ook daarop den visitators te woord staan ²⁵⁾. Merken we op dat dit antwoord nergens te vinden is. Met genoegen stelt hij vast dat de aanklagers zich ditmaal hebben bekend gemaakt en dat ze wel een partij vormen tegen hem. We hebben hooger aangetoond dat de vragenlijst, die in 't begin der visitatie den visitators werd aangeboden, niet van de aanklagers kwam, doch van enkele angstvalligen, die terecht mochten zeggen dat ze geen partij vormden. Nu Laecman is door de oppositie zoo geobsedeerd dat hij niets anders meer ontwaart. Maar hij vergist zich. De aanklagers, zoo gaat hij verder, gewagen steeds van een caritatieve reformatie, maar ze beoogen daardoor de straf te ontwijken, die voor hun handelwijze in de statuten wordt voorzien. Een antwoord ware hier overbodig, als hij 't niet voor plicht aanzag de boosheid dezer mannen te ontmaskeren en zijn eer en goeden naam te verdedigen. Met dat inzicht heeft hij reeds al de hooger

23) Ibid., fol. 46ro.

24) Aanteekening. Ibid., fol. 50vo.

25) Verweerschrift tegen de hem ten laste gelegde verkoopen. Ibid., fol. 48vo.

vermelde lijsten afgestaan en houdt er aan te verklaren daaraan door dit verweer in niets afbreuk te willen doen. Indien hij deze verklaringen onder eed bevestigt, dan vraagt hij inwilliging van zijn verzoek ook de gegevens der opposanten te verifieeren en te bewijzen; zoo er schuldigen gevonden worden, dezen de straffen, in de statuten voorzien, op te leggen, daar de visitators gemachtigd zijn uitspraak te doen over de personen van die getuigden en over hun getuigenissen, onder voorbehoud nochtans dat hem de wettige en gewone gelegenheid om zich te verdedigen, nu zooals vroeger, gelaten wordt. Op de aantijgingen antwoordt hij dan als volgt.

1. Na zijn voorloopige afstelling heeft hij ossen noch paarden nutteloos weggeschonken aan familieden. Hij erkent dus er gegeven te hebben, doch met een nuttig doel.. Bij zijn weet hebben de daartoe gemachtigde officianten, naar oud gebruik en op nuttige wijze, ossen, kleederen en dergelijke dingen uitgedeeld. Hij ontkent de vernoemde uitgaven voor advocaten gedaan te hebben. Wat de prior daarover zou gezegd hebben, gaat dezen aan en niet hem. Dat men den prior daar mondeling over ondervrage en de aanklagers dwinge hun beweringen te bewijzen overeenkomstig de statuten.

2. Onder zijn bloedverwanten, die hij als dienstboden heeft aangenomen, kent hij geen enkelen, die zoo binnen als buiten de abdij, geen nuttig werk verricht. Indien er mogelijk een onnut gevonden wordt, wil hij dien verwijderen op aanraden van 't grootste deel van 't konvent of van de pastoors. Uit grootere voorzorg en tot betrouwbare bescherming van zijn leven heeft hij ze genomen, zooals ook andere prelaten dat gewoon zijn te doen. Trouwens het kan den visitators niet ontgaan zijn dat zijn leven aan zekere gevaren was en nu nog is blootgesteld.

3. De ondervinding heeft geleerd dat de officianten, die op verzoek der vier aanklagers door den prelaat van Dommartin en dezes assistenten werden aangesteld het niet beter hebben gedaan dan de door hem aangestelde. Deze benoemingen zijn voor hem een hinderenis geweest en het betaamt dat hij die in 't vervolg zelf zal mogen doen, daar hij niets gedaan heeft dat strijdig was met de statuten en hij beter dan wie ook de bekwaamheid kent zijner onderdanen. Trouwens hij is van ambtswege daartoe gehouden en beroept zich hieromtrent op de statuten.

4. Eisch nr. vier, stelt hij vast, is in tegenspraak met nr. een. Daar wordt gezinspeeld op zijn afzetting als prelaat en hier wordt geëischt dat hij als zoodanig rekenschap zou geven. Desondanks heeft hij steeds goed gevonden en zal blijven goedvinden dat de

rekeningen door hem en door anderen gemaakt worden overeenkomstig de statuten, het verlangen van 't grootste deel van 't konvent en de tot heden toe gebruikelijke boekhouding.

5. Zijn wensch is dat het konventszegeel bewaard worde op de wijze, die de statuten voorschrijven. Opvallend hoe weinig de aanklagers in eisch nr. een zooals in vele anderen rekening houden met de statuten. Ofwel op de wijze, die het grootste deel van 't konvent en de pastoors zal believen.

6. Gezien de drukkende lasten, houdt hij niet meer paarden en honden dan noodig en nuttig zijn en dan de andere prelaten gewoon zijn te houden. Het getal jachthonden overtreft niet dat van zijn voorgangers.

7. Hij gelooft niet aan een vermindering der aalmoezen, maar indien het toch moest gebeurd zijn, dan gaat het hem niet aan, maar den prepositus, den graanmeester en andere officianten. Het zou hem spijten daardoor de gramschap zijner confraters op zich getrokken te hebben.

8. Het is zijn verlangen dat het boterverbruik geregeld worde naar den wensch van 't konvent.

9. De eisch aangaande den wijn is er eene van gulzigaards. Niettemin zal hij zich houden aan het voorstel dat door het grootste deel van 't konvent en van de pastoors gedaan wordt.

10. De hospitiën, om zoo te zeggen aan de poorten der abdij gelegen, worden uitgebaat dank aan de verdiensten der confraters, voor het welzijn der abdij en met heel wat minder kosten en uitgaven dan de aanklagers beweren. Wat ze van die 500 kronen vertellen, hij loochent het eenvoudig en, indien de visitators daaromtrent verderen uitleg verlangen, verzoekt hij daarvoor mondeling onderhoord te worden. Bij goedvinden van 't grootste deel van 't konvent zal hij graag zijn vijanden aanduiden, zooals dat gevraagd werd, maar hij hoopt er geen te vinden. Trouwens deze religieuzen slaan zelf wel hun voet met de bijl.

11. Hij gaat er mee akkoord dat de pachters niet verwijderd worden zonder redelijke en geldige redenen en nog minder door het verbreken van de overeenkomst die de abdij met hen gesloten heeft.

12. Zijn verlangen is dat de verkoopbrieven niet verzegeld worden en dat hij daarvoor als onwillig beschouwd wordt. Indien het nuttig kan geschieden, zal hij zich verantwoorden.

13. Wat den eisch betreft hem geen verkoopen te laten doen, beroept hij zich op de statuten.

14. Onder zijn bestuur werd het geld voor de kleeding reeds

verhoogd. De betaling met de opbrengst van den wol staat hem aan. Volgens de statuten moet de prepositus daarvoor zorgen, maar hij zelf stemt in met de gevraagde verhooging.

15. Met den eisch aangaande dormitorium en ziekenhuis is hij het volkomen eens.

16. Voor de regeling der pitantie moeten de statuten gevolgd worden.

17. Hij zou graag den muur voltrekken, dien hij met Gods hulp begonnen had. Dat zal gebeuren, zoodra de middelen er zullen zijn.

Uit deze verklaringen moet den visitators klaar blijken dat de opposanten slechts afbrekend werk verricht hebben en onbezonnen en onrechtvaardig zijn eer en faam hebben bezoedeld. Daarom vraagt hij hun in zijn vroeger ambt van beheerder volledig en eenvoudig hersteld te worden en de opposanten het zwijgen op te leggen tot Gods eer en tot welzijn van zijn onderdanen ²⁶⁾.

Vervolgens verstrekt hij uitleg over de verkoopen, die hem door de aanklagers werden ten laste gelegd. Hij duidt de redenen aan die deze verkoopen wettigden en doet het nut uitschijnen dat ze voor de abdij opleverden. De opbrengst ervan werd grootendeels bestemd tot delging der oude schuld, de rest deels gebruikt, deels weggelegd bij het konventszegeel. Bovendien werden de 28 wilhelmschilden aan Hendrik Boy verkocht door den toenmaligen prior en den toenmaligen prepositus. Wanneer de aanklagers gewagen van 110 mud rogge, zijn er dat in feite slechts 73 $\frac{1}{2}$. De molen van Testelt werd altijd geschonken aan den meest biedende. Wanneer iemand meer wil bieden en onder dezelfde voorwaarden als in het huidig huurkontraakt vervat, dan is Jan Laecman bereid den molen af te staan. Die aantijging over koeien en paarden van zijn broeder, die samen grazen met het vee der abdij, is louter onzin. Dat is nooit gebeurd bij zijn weet en hij zou het ook nooit toelaten, zeker niet aan zijn broer, om wille van de opspraak ²⁷⁾.

Het valt dadelijk op dat beide partijen nog steeds onverzoend tegenover elkaar staan en koppig aan hun standpunt vasthouden. Omdat er in de eischen der opposanten oogenschijnlijk sommige punten wegvallen, welke vroeger met hardnekkigheid steeds herhaald werden, moet men nu niet gaan denken dat ze daarover niet aan den generaal zouden gesproken hebben. Verder zal dat duidelijk blijken uit het relictum dezer visitatie.

26) Verweerschrift tegen de andere hem ten laste gelegde feiten. Ibid., fol. 49ro-50vo.

27) Verweerschrift tegen de verkoopen. Ibid., fol. 47ro-48vo.

Nu eindelijk had de generaal het onderzoek te Averbode volbracht, waarnaar hij bijna twee volle jaren had getracht. Zou hij zich gelukkig en tevreden gevoelen met zijn bevindingen? Hoopt hij nog orde te kunnen brengen in dezen verwarden toestand? Hij zelf schetst dezen toestand in zijn relictum als volgt.

1. *Op geestelijk gebied.* Verschillende religieuzen, zoo van binnen als van buiten, begaan openlijk de ergerlijkste misstappen. Ofschoon hun zielezaligheid op 't spel staat, willen ze zich niet beteren. Met het inzicht hen tot beternis te brengen, werden hun namen bekend gemaakt. Het strekt tot schande en oneer dezer abdij dat ze niet verdiend en wettig gestraft werden. De feiten zijn des te erger, daar ze oogluikend werden toegelaten, het religieuze leven ondermijnden en aan alle ondeugden den vrijen teugel gaven. Er werd veel te gemakkelijk pardon geschonken, wat aanleiding gaf tot herhaalde overtredingen. Er moet hier zulke straf opgelegd worden dat ze de anderen tot voorbeeld strekt en de overtreders zelf belet in de toekomst te hervallen.

2. *Op gebied der tucht.* Door de gerezen geschillen en twisten tusschen prelaat en onderdanen wordt de eenheid verscheurd, de liefde gekwetst en de broederlijkheid minacht. Zulke grove fouten dagen God uit en keeren de wereld tegen ons. Opdat onze staat niet aan misprijzen worde blootgesteld, moeten alle twist en oneenigheid zorgvuldig vermeden worden. Voor Averbode's geval moeten spoedig schikkingen genomen worden, anders is er voor te vreezen dat de vijandschap onder deze confraters zal inwortelen en de abdij daardoor een onduldbaren ondergang te gemoet gaan.

3. *Op financieel gebied.* De door Laecman verstrekte vage en algemeene gegevens, de duistere antwoorden van sommige zelfs voorbeeldige religieuzen en de uitvluchten van anderen hebben den generaal niet toegelaten zekerheid en klaarheid in te winnen nopens den financieelen toestand. Alleen hebben alle verklaringen aan het licht gebracht dat de financiën niet verbeterd zijn sinds verleden jaar. Op zich zelf, gaat de generaal verder, is dat reeds droevig, maar nog meer betreurenswaardig zijn de schandalen, die uit dat slecht beheer zijn ontstaan en een ergernis zijn voor ernstige lui zoo binnen als buiten de abdij. Zeker men moet er op de eerste plaats voor zorgen goed te leven, maar het komt er niet minder op aan een goede faam te hebben en zijn evenmensch in niets te ergeren. Tekortkomingen worden waargenomen onder de officianten, ook

nopens de bewaring van het konventszegeel en nopens den verkoop van goederen. Bovendien werden groote schulden gemaakt ²⁸⁾.

De financieele toestand buiten beschouwing gelaten, waarin de generaal niet klaar ziet, omdat hij de gegevens van Laecman nog niet eens heeft willen bezien, zegt de prelaat van St. Michiels, was de geestelijke en zedelijke toestand op een laag peil gevallen. De generaal werpt de schuld daarvan op Laecman, omdat deze al deze misstappen oogluikend en ongestraft heeft laten begaan. Doch Laecman riep Geeraard van Kan en Arnold van Betekom terug van de parochie van Wezemaal. Zeker is dat niet geschied voor onbenuligheden, vermits de generaal zelf nu zal verbieden dat deze beide religieuzen terug naar Wezemaal gezonden worden zonder de voorafgaande goedkeuring van het algemeen kapittel.

Dat Laecman alle vertrouwen in den generaal verloren had, blijkt uit het feit dat hij zich voorbereid hield op iedere eventualiteit. Zoo had hij reeds een vragenlijst gereed gemaakt voor het geval dat hij nogmaals in zijn beheer zou gehinderd worden. De visitatie verliep te zijnen gunste, zooals verder zal blijken. We laten niettemin deze vragenlijst volgen, omdat zij echter Laecman's gesteltenissen nader kenschetst.

Voor de gebeurlijkheid dat Laecman een tweede maal zou gehinderd worden in het uitoefenen van zijn bestuurlijk ambt, zoodat hij minder volledig de taak zou kunnen vervullen, waartoe hij door den H. Stoel gerechtigd is en krachtens de statuten en de hem en 't konvent verleende privilegiën verplicht tot heil der zielen en tot welzijn der abdij, stelt hij de volgende vragen :

Dat de aangestelde of de aan te stellen officianten zouden den eed afleggen, volgens de formule der statuten, de hun toevertrouwde ambten getrouwelijk te vervullen;

Dat de pastoors den eed zouden afleggen, bij gebeurlijke misstappen, zich aan de ordetucht te onderwerpen zooals een eenvoudig conventueel;

Dat geen graan zou verkocht worden, zoolang de prelaat en 't konvent hun voorraad nog niet hebben voor een gansch jaar;

Dat de prepositus en de andere officianten geen enkele obligatie zouden aangaan, noch koop- en huurkontrakten afsluiten, noch een actieve of passieve leening aangaan buiten den weet en zonder de toestemming van prelaat en konvent;

Dat de officianten de termijnbetalingen niet zullen vervroegen

28) Relictum dezer visitatie. Bijlage III.

door de inkomsten op te vorderen of er over te beschikken, noch nieuwe huurkontrakten afsluiten vóór het vervallen der oude, tenware per half jaar vóór den vastgestelden tijd van het afgesloten kontrakt;

Dat zij geen gebruik maken van de inkomsten van het volgend jaar zonder eerst behoorlijk rekenschap gegeven te hebben van die van het verlopen jaar;

Dat iedereen van nu af leve zooals voorheen, overeenkomstig de voorschriften en de statuten der orde, en dat de weerspannige, de ongehoorzame en de overtreders van de statuten en de voorschriften op passende wijze gestraft worden;

Dat de pachters, die weigeren de overeengekomen kontrakten en voorwaarden na te leven of die bevonden worden de hun verhuurde akkers met weinig zorg te bebouwen, door den prelaat, volgens de statuten, kunnen ontslagen worden en door meer nuttige vervangen, die evenveel of meer willen bieden;

Dat het bevel van den generaal aangaande de oude schuld, aangegaan vóór het aanvaarden van zijn bestuur, zou uitgevoerd worden;

Dat de achterstal van de door den generaal toegewezen som hem voor het verlopen jaar uitbetaald worde; insgelijks de uitgaven, die hij in den loop van het jaar gedaan heeft ten voordeele der abdij; ook de uitgaven voor de dokters en voor al wat hij noodig gehad heeft in zijn ziekelijken toestand in het verlopen jaar;

Dat hem geld gegeven worde om zijn rechten en de privilegiën der abdij te verdedigen;

Dat hem een voldoende som toegewezen worde om te volbrengen wat hij beëdigd heeft ter gelegenheid zijner pauselijke promotie en anders;

Dat hem de helft zou geschonken worden van de toegewezen som volgens de vermogens der abdij;

Zooals hij aan het algemeen kapittel te Valenciennes het credit, debet en den toestand der abdij van Averbode getoond heeft sedert zijn aanvaarding van het bestuur tot aan zijn afstelling door zekere commissarissen, zoo houdt hij zich tot hunner beschikking om alle mogelijke inlichtingen te verstrekken ²⁹⁾.

De visitatie heeft reeds 16 dagen in beslag genomen en de visitators meenen in staat te zijn een reformatie, in verband met den huidige toestand te Averbode, in te voeren. Vóór het uitvaardigen der genomen beslissingen, heeft er nog een incident plaats tusschen

29) Reg. 300, fol. 68vo-69ro.

Laecman en den generaal. Deze laatste nam. reclameert aan Laecman 46 rijnsgulden voor de onkosten, gemaakt gedurende de reis en de visitatie. Bij wijze van protest laat Laecman daarover een verklaring opmaken door den notaris, Niklaas Wendelen, in 't bijzijn der getuigen Jan van Lier en Niklaas Niklaassens. Dit geschiedde juist vóór de afkondiging der reformatie, tusschen 8 en 9 uur, in de bovenkamer van het prelaatshuis. Laecman doet opmerken hoe de visitatores met eerbewijzen ontvangen werden bij hun intrede in de abdij. Hun verblijf alhier, dat meer dan acht dagen duurde, heeft de abdij veel geld gekost. Van geloofwaardige lui vernam hij dat de generaal zijn beslissingen niet zou meedeelen, vóór dat hij de 46 rijnsgulden ontvangen had. Gedwongen dan heeft hij ze hem gegeven door den prior en den prepositus. Hij houdt er aan te verklaren dat hij die som genomen heeft van het geld, dat bij het konventszegeel lag, omdat hij over geen ander beschikte. Dat vooral ergert hem, omdat hij vast voorgenomen had dat geld onder geen enkel voorwendsel aan te raken ³⁰⁾.

Na de hoogmis van dezen tweeden December 1431 hebben de generaal en de prelaten van St. Michiels en Tongerlo — de prelaat van Park was reeds naar zijn abdij terug gekeerd en liet zich voor deze plechtigheid verontschuldigen — de hierna volgende punten voor de door hen gewenschte reformatie afgekondigd.

1. Daar de rede moet uitgaan van het hoofd, oordeelen de visitators en verordenen zij dat Laecman, die het hoofd en de leidsman is dezer abdij, hersteld worde in zijn ambt van beheerder, waaruit hij voor enkelen tijd ontheven werd. Trouwens het is de wensch van 't konvent of althans van het grootste deel der konventsleden. Zij hopen evenwel dat hij zijn best zal doen om den toestand te verbeteren en verklaren dit herstel voorloopig tot aan het eerstvolgend algemeen kapittel, dat te Brussel of elders zal plaats hebben en met inachtneming van de volgende voorschriften.

2. In 't vervolg zal het konventszegeel moeten bewaard worden onder zes sloten met evenveel sleutels. Een dezer sleutels moet in 't bezit zijn van den vaderabt, een in 't bezit van Laecman, een in 't bezit van den prior, een in 't bezit van den dispensier, een in 't bezit van den pastoor van Vorst en een in 't bezit van den pastoor van Veerle.

3. De novicen moeten aangenomen worden volgens de voorschriften der statuten en niet anders.

30) Reg. 285, fol. 52ro.

4. De knechten van den prelaat mogen geen last zijn. Hieromtrent, alsook aangaande het onderhoud der honden, bevelen zij de schikkingen aan, die door de prelaten van St. Michiels en Tongerlo genomen werden.

5. Het konvent mag in brandende kwestieën geen beslissing nemen zonder de voorafgaande goedkeuring daarvoor gekregen te hebben van de huidige pastoors van Vorst, Kwaadmol, Veerle en Zolder. Verzuim hiervan maakt de beslissing ipso facto ongeldig en nietig.

6. De officianten moeten, ieder maal als 't hun gevraagd wordt, rekenschap geven over hun beheer. De prelaat is daartoe verplicht ééns in 't jaar in 't bijzijn van de vier voornoemde pastoors en van de zes bijzonderste officianten.

7. De vijfde mis, die nu reeds méér dan een jaar niet meer gelezen werd, moet hernomen worden volgens de inzichten van den stichter en op kosten der abdij. Om de achterstallige missen in te winnen, zullen dagelijks zes missen gelezen worden in plaats van vijf.

8. De jarenlange loffelijke gewoonte, die bestaat in de uitdeeling van kleederen, boter en wijn, mag niet afgeschaft worden. Maar om zekere oorzaken willen de visitators er thans geen verandering aan toebrengen.

9. Tusschen dit en Lichtmis moet een religieus aangeduid worden, die ten laste der abdij op studie zal gezonden worden.

10. Geeraard van Kan, Lodewijk van Herselt, Jan Oveloge, Arnold van Betekom en Theodoricus Hels, alsmede hun aanhangers, die over den toestand een rekest indienden, moeten op gelijken voet met de anderen en niet minder voorkomend dan de anderen behandeld worden. Dat niemand hun daarvan een verwijt make op straf van met tien zware dagen onwederroepelijk gestraft te worden.

11. Zonder wettige redenen mag de prelaat de abdij niet verlaten. Hij is verplicht daar persoonlijk verblijf te houden om een aandachtige zorg te kunnen besteden aan alle noodwendigheden.

12. De prelaat moet naar best vermogen de bouwvallige gebouwen in de abdij laten herstellen.

13. De door Laecman aangekochte boeken moeten in de bibliotheek der abdij ondergebracht en daar ter beschikking zijn van de religieuzen. Er moet een lijst van gemaakt en ze mogen per twee of meerdere, al naar gelang noodig blijkt, uitgeleend worden.

14. Van de aan de abdij toebehoorende kleinnoodiën en van de voor het prelaathuis benoodigde sieraden moet een inventaris opgemaakt. Deze inventaris moet aan de oudste konventsleden ter

bewaring gegeven en een afschrift ervan gelegd in den koffer bij het konventszegeel.

15. De bedden, die eertijds in het ziekenhuis stonden en door Laecman daaruit verwijderd werden, moeten daar teruggebracht worden.

16. Krachtens deze beslissing, mogen geen verkoopen van goederen meer geschieden, noch groote schulden aangegaan buiten en tegen de voorschriften der statuten. De wettigheid van wat gebeurde kan voorloopig niet uitgemaakt worden. Daarom vellen ze er ook geen oordeel over, maar willen het voorbehouden aan de schikkingen van het recht en de statuten.

17. Geeraard van Kan en Arnold van Betekom, die van de parochie van Wezemaal werden teruggeroepen, mogen daar niet meer heen gestuurd worden zonder de toelating van het algemeen kapittel.

18. Het uitdeelen van aalmoezen en de gastvrijheid moeten zooals eertijds beoefend worden.

19. De buitensporigheden, door de religieuzen begaan, moeten overeenkomstig de voorschriften der statuten gestraft worden.

20. Het stilzwijgen moet onderhouden worden in de plaatsen voorgeschreven door de statuten. De schikking van dormitorium, van ziekenhuis en van de bedden moet geschieden in overeenstemming met de statuten.

21. Alle religieuzen zijn hun prelaat eerbiedige gehoorzaamheid verschuldigd.

22. Zooals reeds vroeger door brieven bevolen werd, moet aan den pastoor van Vorst de volledige som teruggeschonken worden van wat hij aan de abdij en aan den prelaat leende, t.w. 200 rijnsgulden en een zwart paard ter waarde van zes fransche kronen, met uitzondering van datgene, dat hem reeds als vergoeding bij sommige pachters werd toegekend. Ook zal de prelaat er wel voor wachten, zonder onze toelating of die van het algemeen kapittel, maar iets te veranderen aan den staat van dezen pastoor voor wat betreft zijn beneficie en zijn zielzorg.

23. Aan den pastoor van Rukkelingen moet het tekort van verleden jaar bijbetaald worden, t.w. 40 arnoldsgulden, vermits bewezen is dat zijn kerk nauwelijks zestig arnoldsgulden opbrengt. De visitators willen evenwel de toelaag voor zijn onderhoud van toekomend jaar voorbehouden aan de schikkingen, die het eerstkomend algemeen kapittel daaromtrent zal treffen.

Het ligt niet in hun bedoeling, zoo besluiten de visitators, geheel of ten deele af te wijken van deze beslissingen, zelfs niet wanneer

het algemeen kapittel daar anders zou over oordeelen of verordenen. In geval van incidenten behouden ze zich het recht voor deze beslissingen breeder te verklaren, te interpreteeren en, zoo dikwijls het noodig mocht blijken, ten uitvoer te leggen. Ze dringen er bij den prelaat en bij alle religieuzen op aan zich krachtens de gehoorzaamheid aan deze beslissingen te onderwerpen om de straffen, die voor dergelijke gevallen in de Orde bestaan, te ontkomen en om te vermijden dat in geval van overtreding of tegenwerking, beroep zou moeten gedaan worden op de wereldlijke macht, wat tot ergernis zou strekken van gansch de Orde en tot grooter schade van deze abdij ³¹).

Het is nog te vroeg om te besluiten dat het geval Laecman zijn beslag gekregen heeft. Doch het staat van nu af vast dat Laecman's kansen gunstiger staan dan die van zijn tegenstanders. Opvallend is ook dat Laecman niet eens een blaam heeft gekregen voor zijn zoo gezegde geldverkwistingen in het bouwen. Integendeel, nu wordt hij verplicht de bouwvallige gebouwen in de abdij te herstellen. Evenmin werd hij geblameerd voor de eeden, die hij van sommige pastoors en officianten had afgenomen en de eisch der opposanten Laecman's familieleden te verwijderen uit de posten der abdij en uit de hospitiën van Diest en Leuven werd ook niet ingewilligd. Is de reformatie op alle punten niet eervol voor Laecman, ze is dat nog in mindere mate voor de opposanten en voor den prelaat van Dommartin en zijn assistenten. Wat moeten deze laatsten vreemd opgekeken hebben, toen ze deze beslissingen zullen vernomen hebben ! Laecman, dien ze onbekwaam hadden geoordeeld als beheerder, door den generaal zelf in zijn ambt hersteld en Jan Capelmeer, hun kandidaat voor dit ambt, als onvoldoend en onbekwaam afgesteld. Zou de prelaat van St. Michiels heelemaal vreemd geweest zijn aan deze beslissingen ? Waarschijnlijk niet, gezien zijn vroeger protest tegen Laecman's afzetting. Hij moet dan wel goed op de hoogte geweest zijn en behaalt hier een flinke overwinning.

X. Capelmeer's falen als beheerder.

Na de afkondiging der reformatie bleef de generaal nog drie dagen te Averbode. Hij vertrok den 5 December en Jan Luchtenhoff,

31) Vermeld relictum. Bijlage III.

de nieuwe supprior, deed hem uitgeleide tot Park ¹⁾. Ter gelegenheid dezer visitatie werd door de visitators het bestuur weer eens degelijk hernieuwd. De prior, Arnold van den Valgaet, wordt prepositus ²⁾ en de prepositus, Jan Capelmeer, wordt prior ³⁾. De supprior, Jan van Breedacker, wordt vervangen door Jan Luchtenhoff ⁴⁾. De cellier, Jan van Rotselaar en de dispensier, Egidius Vogel, blijven respectievelijk in hun ambt behouden ⁵⁾. Waarschijnlijk is Jan Oveloge circator gebleven tot aan zijn benoeming van pastoor te Cosen in April e.k. ⁶⁾.

Daags na den afloop der visitatie wordt de ontslagen prepositus bij den prelaat en den nieuwen prepositus ontboden om zijn rekeningen af te sluiten en rekenschap te geven over zijn beheer. Jan Capelmeer brengt een afrekening in tot datum 19 October 11., verjaardag van zijn in functie treden. De inkomsten beliepen op dat oogenblik 3530 griffonen en 5 plekken ⁷⁾, de uitgaven 3264 griffonen, 11 plekken en 2 grooten ⁸⁾. Hij boekt een overschot van 265 griffonen, 34 plekken ⁹⁾. Jan Capelmeer had bladzijde voor bladzijde credit en debet genoteerd, maar verwaarloosde de optelling te maken. We doen het graag in zijn plaats om te weten te komen of zijn bevindingen eenigszins overeenstemmen met de hieromtrent gegeven cijfers van Laecman. *Credit* : 1269 mud, 16 halster, 46 vaten rogge; 460 mud, 10 1/2 halster, 25 1/2 vaten haver; 531 griffonen, 33 plekken, 1 1/2 grooten. *Debet* : 2 1/2 mud, 2 halster, 14 1/2 vaten rogge; 501 griffonen, 38 plekken, 5 1/2 grooten. Laecman gaf, — zooals hooger vermeld, — als credit aan : 1406 mud, 6 halster rogge, 626 mud, 5 vaten haver; als debet : 430 rijns-gulden, 47 plekken, 162 kronen. Hoewel er verschil bestaat — het is trouwens heel begrijpelijk dat Capelmeer in één jaar niet alles heeft kunnen nazoeken — is het interessant vast te stellen dat het credit wel degelijk het debet ver overtreft en Laecman in zijn opgave rechtzinnig is geweest. Jan Capelmeer beloofde het hoogervermelde overschot aan zijn opvolger over te dragen, waarover deze zich dan

1) Reg. 36, fol. 136ro.

2) Reg. 161, fol. 78ro.

3) Reg. 36, fol. 97vo.

4) Ibid., fol. 136ro.

5) Ibid., fol. 126ro.

6) Ibid., fol. 135vo. Reg. 154, fol. 13vo.

7) Reg. 36, fol. 62vo.

8) Ibid., fol. 84vo.

9) Ibid.

zal moeten verantwoorden. Aan zijn kant verleende Laecman hem 7 weken uitstel om na te gaan of hij niet méér zou ontvangen of uitgegeven hebben en daarover dan inmiddels rekenschap te geven. Ook dat beloofde Capelmeer te doen ¹⁰⁾. Laecman zegde hem eveneens dat hij samen met den prepositus, met Huibrecht van Mol, pastoor van Hechtel, en met Petrus Mylenborch, pastoor van Cosen daarover een onderzoek zou instellen ¹¹⁾. Capelmeer voelt dat het gemeend is en zet zich aan het opsporen. Sedert 4 November vindt hij niets anders meer dan uitgaven in totaal 86 1/2 griffonen, 7 plekken, 2 grooten ¹²⁾. Voelt Capelmeer zich niet heelemaal op zijn gemak? Ongevraagd komt hij nu opeens met excusen voor den dag over sommige verrichtingen van zijn beheer. Hij bekent een zwart paard verkocht te hebben met verlies van 9 griffonen. Daarop kocht hij er een wit voor 32 griffonen, 8 kromstaarten. Hij verkocht dit terug voor 45 griffonen, wat door velen geweten is. In zijn rekening schreef hij 32 griffonen in, omdat met deze winst het vroeger verlies weer goed gemaakt was. Als prepositus nam hij voor zijn kleeding slechts 11 griffonen, waarmee een gewoon religieus zich nauwelijks kan onderhouden. Bovendien staat vast dat hij voor zijn persoonlijke uitgaven en voor het onderhoud van zijn knecht en paard de 6 griffonen niet heeft overschreden. Dat men hem, om Gods wil, deze zuinige uitgaven niet aanrekene, want niemand zal kunnen gelooven dat hij met zoo weinig geld een gansch jaar zou geleefd hebben. Men oordeele hem naar zijn werken en zooals het nuttig mocht blijken. Behalve de sinds 4 November gedane uitgaven, zal hij, met Gods hulp en naar best vermogen, de rest afbetalen, met uitzondering van dat waarop hij recht heeft voor voeding en kleeding ¹³⁾. Men kan het Jan Capelmeer aanzien dat hij in verlegenheid zit, omdat hij van het overschot dat zijn rekening boekte en dat hij beloofde zijn opvolger ter hand te stellen, slechts 86 1/2 griffonen, 7 plekken, 2 grooten heeft gebezigd en voor de rest geen verklaring vindt. Waar is het naartoe? Laecman maakt er hem een verwijt van en zegt dat de visitators zijn beheer als zeer nadeelig beschouwd hebben voor de abdij. Immers vóór zijn afzetting bedroeg de schuld der abdij niet meer dan 285 griffonen, 25 plekken, 3 1/2 grooten, 6 mud, 6 halster rogge, zooals duidelijk gebleken is uit het register,

10) Ibid., fol. 84vo. Reg. 161, fol. 78ro.

11) Reg. 161, fol. 78ro.

12) Reg. 36, fol. 85ro-86ro.

13) Ibid., fol. 86vo.

dat het konvent en de visitators getoond werd. Daarentegen had de abdij op dat oogenblik een credit van 1400 mud rogge, 626 mud, 5 halster haver, 698 griffonen, 22 plekken, 4 grooten, zooals gebleken is uit de lijsten, die den toenmaligen visitators werden overhandigd. Doch hoe de abdij gereformeerd werd, of beter gezegd gedeformeerd, en wat de abdij schuldig is na het opgedrongen regime, kan men zien in de rekening van den nieuwen prepositus ¹⁴).

Dat Jan Capelmeer van nu af bij Laecman op het zwart boekje staat, wordt bevestigd door de aantekeningen, die bij de hooger-vermelde excusen werden geschreven en die we meenen aan Laecman te moeten toeschrijven. Bij het opgelopen verlies leest men : « Hier ziet men zijn dwaze berekening tegenover de abdij. » Waar Capelmeer zegt zijn verlies goed gemaakt te hebben door een winst : « Indien hij meer had gerekend dan hij had uitgegeven, zou hij diefstal bedreven hebben. » Verder bij het gemaakte verteer : « Men staat verwonderd voor wie en wat hij zich wil uitgeven. » Bij zijn zuinige uitgaven : « Ofwel is hij God, maar dat hij in details specificeere waar, wanneer en hoe, want we zijn meer dan 2000 rijns-gulden armer geworden. » Zinspelend op het woord *viximus* : « Hij heeft geleefd, maar ons heeft hij behandeld, zooals God weet » ¹⁵).

De opvolger van Jan Capelmeer als prepositus, Arnold van den Valgaet, heeft ook met hem niet het minste medelijden, wanneer hij tot de bevinding is gekomen dat Capelmeer niet rechtzinnig is geweest in zijn mededeelingen. Zoo schrijft hij in zijn boekhouding '31-'32 dat nog 8 griffonen bleven te betalen op het witte paard, waarvan Capelmeer hooger gesproken had en waarvan hij beweerde dat hij een bedrag van 45 griffonen had ingeschreven ¹⁶). Wij hebben in Capelmeer's boekhouding nergens de verkoopen aangetroffen van het zwarte en het witte paard, noch van het Houterenbosch, dat eveneens door hem verkocht werd en waarvan in '33 Arnold van den Valgaet nog 39 griffonen ontvangt ¹⁷). Alleen de aankoop van het witte paard staat daarin vermeld ¹⁸). Den 30 Juli '32 verklaart Jan de Greve dat hij nog 24 1/2 griffonen tegoed heeft van 25 ellen stof, die hij aan Capelmeer leverde ¹⁹). Den 3 Januari verklaart de waard van het hospies te Mechelen dat de abdij hem nog 8 schilden

14) Reg. 161, fol. 78ro.

15) Reg. 36, fol. 86vo.

16) Ibid., fol. 107vo.

17) Ibid., fol. 121vo.

18) Ibid., fol. 77ro.

19) Ibid., fol. 126vo.

schuldig is voor zout, dat door Capelmeer gekocht werd in '31 ²⁰⁾. Verder moet Arnold van den Valgaet nog twee sleutels betalen, die aan Capelmeer waren geleverd voor het huis van den prepositus ²¹⁾. Bovendien waren dan nog 178 griffonen, 27 plekken, die Capelmeer beweerde over te hebben, verdwenen. Ofschoon hij beloofde die som te betalen en daarbij vroeg hem het geld voor zijn kleeding niet te onttrekken, zal Arnold van den Valgaet, om reden van de schuld, die hij hem achterliet en als korting daarop, de 15 griffonen voor zijn kleeding niet betalen ²²⁾.

Daarmee is de faam van Capelmeer's onbekwaamheid als zakenman voor altijd gevestigd. Einde '32 komt hij niet meer voor op den ledenlijst van 't konvent ²³⁾. We besluiten daaruit dat zijn toestand in de abdij onhoudbaar was geworden en hij opnieuw pastoor werd. Vermoedelijk zal hij daar beter op zijn plaats zijn.

Is er ondertusschen ook een begin gemaakt met de door de visitators ingevoerde reformatie? Slechts voor enkele punten hebben we een bevestigend antwoord gevonden in de boekhouding van Laecman en van Arnold van den Valgaet. Den 26 September '32 verantwoordt Laecman zijn inkomsten en uitgaven. Zooals de visitators het verlangd hadden, doet hij dat in 't bijzijn van de pastoors van Zolder, Veerle en Vorst, van den supprior, Arnold van Lummen, van den circator, fr. Herman, en van de religieuzen, Herman Conen en Willem van Antwerpen ²⁴⁾. De door de visitators aangestelde supprior, Jan Luchtenhoff, werd aangeduid om voor 9 maanden naar Leuven gestuurd te worden. Hij vertrekt rond Lichtmis ²⁵⁾. Den 30 December '33 ontvangen Geeraard van Kan, Arnold van Betekom, Jan Oveloge en Lodewijk van Herselt de 40 fransche kronen, hun eertijds toegewezen, van Arnold van den Valgaet in aanwezigheid van den pastoor van Zolder ²⁶⁾. Ook schenkt Laecman aan den pastoor van Rukkelingen de 40 arnoldsgulden, die, volgens de berekening der visitators, zijn beneficie te weinig opbracht voor zijn onderhoud. In November '32 werden hem de laatste 9 griffonen geschonken ²⁷⁾. Den 19 Augustus '33 geeft Arnold van den Valgaet

20) Ibid., fol. 97vo en 129ro.

21) Ibid., fol. 133ro.

22) Ibid., fol. 97vo en 126ro.

23) Ibid., fol. 154vo.

24) Reg. 161, fol. 82ro.

25) Reg. 154, fol. 55vo.

26) Ibid., fol. 55ro.

27) Ibid., fol. 15vo en 55vo. Reg. 36, fol. 135vo.

aan den pastoor van Vorst 3 griffonen, 12 plekken als laatste korting op zijn leening ²⁸⁾).

Zal Arnold van den Valgaet een betere prepositus zijn dan Jan Capelmeer? Zijn boekhouding getuigt van orde en duidelijkheid. Maar wanneer we zijn jaarlijksche afrekeningen zien, bereikt hij aanvankelijk nooit evenwicht in inkomsten en uitgaven. Er is altijd een tekort en dat stijgt met de jaren. Hoe grooter zelfs de inkomsten zijn, hoe grooter ook is het tekort.

Zoo boekt hij op 4 November '32,

inkomsten : 2677 griffonen, 16 plekken, 6 grooten

uitgaven : 2839 griffonen, 28 plekken, 8 grooten

tekort : 162 griffonen, 12 plekken, 2 grooten ²⁹⁾).

Op 16 December '33,

inkomsten : 2919 griffonen, 24 plekken, 1 groote

uitgaven : 3357 griffonen,

tekort : 437 griffonen, 15 plekken, 5 grooten ³⁰⁾).

Ieder maal moet Laecman hem het tekort vergoeden. Merken we hierbij op dat geen enkel maal een klacht uitgebracht wordt tegen het beheer van den nieuwen prepositus. Arnold van den Valgaet was inderdaad een zeer ernstig en bekwaam zakenman en beheerde op voortreffelijke wijze. Maar zijn taak werd ten eerste gehinderd door de schulden, die zijn voorganger had bijgemaakt. In zijn afrekening van 4 November '32 geeft Arnold van den Valgaet de gespecificeerde lijst van al deze schulden. Het totaal daarvan wordt drie maal verschillend opgegeven. Volgens van den Valgaet is het 2160 griffonen ³¹⁾, volgens Laecman 2193 1/2 griffonen, 7 plekken ³²⁾, en volgens de visitators van '32 2184 griffonen ³³⁾. Arnold van den Valgaet blijft het ambt van prepositus waarnemen tot in '35. Den 29 October van dat jaar doet hij zijn laatste afrekening in aanwezigheid van Laecman, van den kamerheer, fr. Hendrik en van fr. Walter van Meeuwen. Hij heeft 1323 1/2 griffonen, 3 1/2 boden, 10 1/2 grooten ontvangen en 1321 griffonen, 5 boden, 1 1/2 groote uitgegeven. Hij blijft den prelaat 2 griffonen, 9 boden, 2 1/2 grooten

28) Reg. 154, fol. 55ro.

29) Reg. 36, fol. 108vo en 150ro. Reg. 161, fol. 94vo.

30) Reg. 154, fol. 41ro en 69vo. Reg. 161, fol. 106vo.

31) Reg. 36, fol. 152ro-153ro.

32) Reg. 161, fol. 94vo.

33) Relictum der visitatie 1432. Bijlage IV.

en 1 mutoon schuldig ³⁴⁾. Alsdan bedroeg de schuld der abdij, in een door van den Valgaet gedetailleerde lijst aangegeven, 2571 griffonen, 10 boden, 14 plekken, 2 grooten en 125 brabantse schilden ³⁵⁾. De financieele toestand was er sinds Capelmeer toch lichtelijk op vooruit gegaan. Immers bij het in functie treden van van den Valgaet beliep de schuld 2184 griffonen op rekening van Capelmeer plus 545 griffonen, 8 plekken, 1 groote op rekening van Laecman ³⁶⁾ maakt 2729 griffonen, 8 plekken, 1 groote. Arnold van den Valgaet had onmiddellijk ingezien dat er werk moest gemaakt worden om het credit, dat de abdij bezat, los te maken. Tusschen 18 December '31 en 3 October '32, zien we hem meer-malen naar de schuldenaars rijden om dit credit af te dwingen ³⁷⁾. Door het in evenwicht brengen van inkomsten en uitgaven heeft Arnold van den Valgaet getoond een knap prepositus geweest te zijn. Het verwondert dan ook wel hem juist op dat oogenblik te zien verdwijnen, te meer daar geen enkele reden voor die verdwijning wordt opgegeven. We hebben niet kunnen achterhalen wie zijn onmiddellijke opvolger is geweest. Deze heeft geen boekhouding nagelaten. Ook wordt in Laecman's boekhouding van dan af nergens nog een afrekening van den prepositus vermeld.

XI. Laecman volledig hersteld in zijn ambt en eer.

In de visitatie, verleden jaar gehouden door den generaal en de prelaten van St. Michiels en Tongerlo, werd bepaald dat Laecman's heraanstelling tot beheerder der goederen alleen als proef zou dienen tot aan het eerstvolgend algemeen kapittel. De opposanten zagen daarin nog een allerlaatste kans om zich niet verloren te geven. Onverstoorde gaan ze voort Laecman's gedragingen verdacht te maken bij den generaal en waar ze maar kunnen ¹⁾. Het gerucht doet dan ook de ronde dat de generaal opnieuw het plan heeft opgevat een visitatie te Averbode te komen houden en in het algemeen kapittel straffen tegen Laecman uit te vaardigen en deze te doen uitvoeren ²⁾.

34) Reg. 36, fol. 198vo.

35) Ibid., fol. 199ro-vo.

36) Ibid., fol. 152ro.

37) Ibid., fol. 146ro-vo, 148ro, 149ro-vo, 166ro-vo, 167ro.

1) Zooals blijkt uit volgend beroep.

2) Gereed gemaakt beroep bij den H. Stoel voor het geval dat de generaal een nieuwe visitatie zou voorstellen. Reg. 285, fol. 58ro.

Althans zoo beweert Laecman's advocaat, die het niet lang geleden vernomen had. Voor de eerste maal zien we Laecman, die steeds met eigen middelen zijn zelfverdediging had voorgedragen, zijn zaak in handen geven van een advocaat. Er konden zich allerhande eventualiteiten voordoen. Het was kwestie daarop voorbereid te zijn. Wanneer de generaal nu weer eens zulke hatelijke visitatie zou voorstellen, zal Laecman eveneens zijn toevlucht nemen tot zijn oude methode en die visitatie, door beroep in te leggen bij den H. Stoel, verijdelen. Niet lang vóór het algemeen Kapittel, dat rond den 10 October te Brussel plaats had, werd dit beroep door Laecman's advocaat opgesteld in 't bijzijn van getuigen ³⁾. Hier volgen dan de redenen, die dit beroep moeten wettigen. De visitaties der twee laatste jaren hebben de abdiij enorm veel geld gekost. In geen enkele werd maar iets laakbaars tegen Laecman ontdekt, dat den generaal toeliet tegen hem te procedeeën volgens het recht en de statuten. Bovendien heeft Laecman aan alle verordeningen, hem door den generaal opgelegd, gehoorzaamd, in zoover deze strookten met de statuten. Het is niet fair van den generaal steeds maar geloof te hechten aan al de praatjes van Laecman's tegenstanders, want ze spreken tegen de waarheid en belasteren openlijk hun prelaat. In hun beweringen een voorwendsel zoeken om een nieuwe visitatie te houden is alles behalve ernstig. Om nieuwe uitgaven, die deze visitatie zou meebrengen, te vermijden en uit vrees dat tegen Laecman en zijn aanhangers straffen zouden uitgevaardigd worden, die zouden indruischen tegen de rede en de regels van het recht en de statuten, wordt beroep gedaan op den H. Stoel en den paus, Eugenius IV, en stellen ze zich onder dezes bescherming ⁴⁾.

Hoe en wat er over Laecman's geval te Brussel bediscuteerd werd is niet bekend. Waarschijnlijk is een nieuwe visitatie van den generaal niet ter sprake gekomen, vermits Laecman's advocaat daartegen niet met beroep op den H. Stoel heeft moeten dreigen. Alleen weten we dat door den generaal en het kapittel een opdracht werd gegeven aan de prelaten van St. Michiels en Middelburg om al de abdijen der Brabantsche circarie te visiteeren en waarin Averbode en Bern in een speciale clause vermeld werden. Aanvankelijk bevatte die clause een bezwaar aangaande de zaak van Averbode. Alsdan heeft de advocaat het beroep den generaal en anderen gerechtelijk be- teekend. Welk dat bezwaar mag geweest zijn, kan men moeilijk

3) Aanteekening. Ibid., fol. 59ro.

4) Hoogervermeld beroep. Ibid., fol. 58ro-59ro.

gissen. Maar bij het hooren van een nieuw beroep op den H. Stoel, verzaken de generaal en gansch het kapittel aan het betwistbaar beletsel en laten het uit de clausule verwijderen. Eerst dan trekt Laecman het beroep in en wordt aan de hoogervermelde prelaten volmacht gegeven in de volgende termen ⁵⁾.

De prelaten van St. Michiels en Middelburg worden door den generaal en het algemeen kapittel gelast, onder gehoorzaamheid, de abdijen der Brabantsche circarie te visiteeren. Ingeval ze niet samen kunnen gaan, mag ieder van hen alleen gaan op voorwaarde dat hij een ijverig prelaat onzer Orde meeneme of een geleerd religieus. Bij hun onderzoeken zullen ze steeds God voor oogen houden en, waar het noodig mocht blijken, de reformatie invoeren in overeenstemming met de privilegiën en de statuten der Orde. Bovendien moeten zij de tallia van dit jaar en ook de achterstallige, die de abdijen de Orde verschuldigd zijn, invorderen en, indien er op dit punt weerspannigen gevonden worden, hun de straffen, daarvoor in de statuten voorzien, opleggen. Verder krijgen ze opdracht zich spoedig naar de abdij van Bern te begeven om een onderzoek in te stellen naar de oorzaken van de gerezen twistpunten en deze te beslechten. Ook in de abdij van Averbode moeten ze de reformatie ten uitvoer leggen en de gerezen geschillen beslechten. Buiten de gewone tallia moeten zij in iedere abdij een bijdrage innen en deze naar het Concilie van Bazel sturen om de onkosten te dekken van hen, die door het kapittel daarheen werden afgevaardigd. Voor de prelaten en de welstellende pastoors bedraagt die bijdrage twee ponden van Tours en voor de minder welstellende pastoors twintig sollen van Tours. Zoo er weerspannigen zijn, zullen zij tegen dezen de kerkelijke censuur uitvaardigen en, zoo noodig, de wereldlijke macht inroepen ⁶⁾.

Door zulke volmachten te verleenen aan deze beide prelaten, erkent de generaal onbewimpeld hun ernst, hun bekwaamheid, hun wijsheid en hun gezag. We stellen dan ook volle vertrouwen in de oplossing, die ze aan de zaak van Averbode zullen geven.

Ingevolge de volmacht, hun door den generaal en het algemeen kapittel verleend, komen dan de prelaten van St. Michiels en Middelburg in den laten avond van den 10 November te Averbode aan. Hun visitatie nam amper twee dagen in beslag ⁷⁾. Het is den visita-

5) Aanteekeningen. Ibid., fol. 59ro.

6) Opdracht, gegeven aan de prelaten van St. Michiels en Middelburg door den generaal en het algemeen kapittel te Brussel. Ibid., fol. 60vo

7) Relictum der visitatie van 1432. Bijlage IV.

tors aan te zien dat ze er kort spel willen mee maken. De herrie had nu al lang genoeg geduurd. Trouwens, als vader-abt, kende de prelaat van St. Michiels Laecman, den geest en den financieelen toestand met al zijn oorzaken en gevolgen beter dan wie ook. Na de rekenboeken, die hem welwillend werden afgestaan, zorgvuldig te hebben ingezien en na een ernstig verhoor afgenomen te hebben zoo van religieuzen als van andere personen, treffen zij een beslissing, waarin ze noch den generaal, noch de vroegere visitators ontzien, maar volle recht laten wedervaren aan Laecman en de punten op de i's zetten ⁸⁾). Laten we hen zelf aan het woord.

Uit het onderzoek en de aan ons afgelegde verklaringen, hebben we kunnen vaststellen dat de prelaten van Dommartin, Bonne-Espérance en Ninove, in hun eertijds gehouden visitatie, waarin Laecman als beheerder der goederen werd afgesteld, verkeerdelijk werden ingelicht en te werk gingen tegen iemand zonder verdediging, van fouten onbewust en die er dan ook geen bekend had. Dat de generaal, wanneer hij deze afstelling wilde bestendigen, al even verkeerdelijk was ingelicht en dat hij in zijn visitatie van verleden jaar geen acht heeft geslagen op den toestand der financiën, die hem door Laecman werd voorgelegd, noch op zijn verontschuldiging, noch op zijn weerleggingen. Nochtans het onderzoek had alsdan uitgewezen dat Laecman, die krachtens zijn daartoe afgelegden eed gehouden is zijn abdij geestelijk en stoffelijk te besturen, zich gedurende zijn afzetting nuttiger en bekwaamer had getoond dan gelijk welke andere, die daartoe was aangesteld geworden en dat Laecman dat nu nog is en blijft. Daar we tot de bevinding zijn gekomen dat sedert Laecman's afstelling en ter oorzake van de verschillende visitatie's de abdij benadeeligd is geworden voor 2184 griffonen, vreezen we dat ze nog erger zal belast worden, indien we daarin geen maatregelen treffen. Dit alles wel in overweging genomen, herstellen we, krachtens de ons verleende volmacht, Laecman volledig in zijn ambt van beheerder der goederen, zooals hij daartoe door den H. Stoel was aangesteld. Bovendien verklaren we alle door de vroegere visitators ook door den generaal getroffen verordeningen nietig en ongeldig. Verder hebben we vastgesteld dat de abdij belast gaat onder schulden aangegaan door den voorganger en andere gemaakt door dezen, die de abdij bestuurden vóór het aanvaarden van het bestuur door Laecman. Deze laatste schulden hebben gediend om de onkosten te dekken van Laecman's verkiezing en bevestiging en zijn vrienden

8) Ibid.

hebben zich daarvoor borg gesteld. Het totaal dezer schulden beloopt de som van 300 rijnsgulden, 200 arnemsche gulden en 146 fransche kronen, de schuld aan den pastoor van Vorst niet meegerekend, zooals alle konventsleden wel weten uit de rekeningen en registers, die hun op hun verzoek getoond zijn geworden. Ten slotte werd vastgesteld dat de abdij verplicht is binnen kort aan den hertog de som van 299 fransche kronen te betalen. Uit hoofde van al deze schadeposten, schulden en lasten en ook van de dagelijksche onkosten, zal de abdij ten onder gaan en geheel verarmen tot groot onheil van de religieuzen en tot verval van den eeredienst, indien daartegen geen middelen geschapt worden. Daarom geven ze Laecman de toelating om lijfrenten te verkoopen en de goederen der abdij te hypothekeeren, doch niet eeuwigdurend, en daaromtrent een treffelijke verzekering aan te gaan tot de hoogervermelde sommen. Gegeven te Averbode, den 12 November, 1432 ⁹⁾.

In al de wederwaardigheden, die Laecman in deze laatste twee jaren te doorworstelen had, brengt eindelijk dit relictum klaarheid en de lang gewenschte opluchting. Commentaar is hierbij overbodig. Laecman rijst voor ons op in den lichtkrans van zijn herstelde eer en Olandus, prelaat van St. Michiels, als de man met het helder doorzicht, de durver.

Laecman heeft van de hem verleende toelating spoedig gebruik gemaakt, zooals blijkt uit de rekeningen van den prepositus, Arnold van den Valgaet. Hij verkocht lijfrenten voor de som van 792 rijnsgulden, 8 kromstaarten. Daarmee vereffende hij gansch de oude schuld, uitgezonderd 200 arnemsche gulden aan de weduwe van Chrispien Peters en hield dan nog 26 rijnsgulden, 20 kromstaarten over, die hij door den prepositus liet schenken aan den pastoor van Vorst als korting op het aan de abdij geleend geld ¹⁰⁾.

Ongetwijfeld was Laecman lichamelijk geknakt geworden onder den geleden smaad en laster. Einde April '33 kwam hij te Leuven toe en werd daar door een zeer zware ziekte overvallen, die hem tot half Augustus verplicht het bed te houden ¹¹⁾. Hij zal evenwel die ziekte nog 8 jaar overleven. Ondertusschen schijnt alles zijn gewonen gang te gaan. Laecman sterft dan, nu juist 505 jaar geleden, op 15 Augustus 1441 ¹²⁾. Nog terwijl alles in gereedheid werd gebracht voor de lijkeplechtigheid, kwam men tot de ontdekking dat 1800

9) Vermeld relictum.

10) Reg. 36, fol. 153vo.

11) Ibid., fol. 174vo.

12) Ibid., fol. 199vo. Necrologium, fol. 57vo.

rijnsgulden en verschillende waardevolle boekwerken werden vermist ¹³⁾. Dat Laecman nog zooveel had kunnen sparen, pleit tegen de opposanten, die hem steeds van verkwisting hadden beschuldigd, en ten gunste van zijn eerlijk beheer.

Besluit.

Uit het relaas der feiten, door de dokumenten te laten spreken, is, ons dunks, zeer duidelijk aan 't licht getreden dat het bestuur van Laecman zeer ongelukkig is geweest voor hem zelf en niet minder noodlottig voor het religieuze leven der abdij. Maar dat Laecman niet alleen aansprakelijk moet gesteld voor gansch dezen beroerden toestand is al evenzeer gebleken. Zonder eenige schuld te werpen op Laecman's voorganger, Jan van Molnere, moeten we toch eerlijk bekennen dat Laecman een ledige kas en een enorme schuld gevonden heeft, wanneer hij het bestuur in handen nam. Het zou onzinnig zijn Laecman voor dezen toestand verantwoordelijk te stellen. Integendeel, deze feiten lieten voorzien dat hij onvermijdelijk op moeilijkheden zal stuiten. Het kan niet anders of Laecman zelf heeft de zwaarte van zijn taak gemeten, maar hij voelt zich krachtig en moedig genoeg om met den steun en het vertrouwen van het konvent, die zoo eenparig tot uiting kwamen bij zijn verkiezing, den zwaren last te torsen. We kunnen ons dan ook niet laten voorstaan dat Laecman, in zulke omstandigheden, zijn ambt uit louter eerezucht zou aanvaard hebben.

Reeds van meet af ziet Laecman zich vóór een eerste financiëele moeilijkheid geplaatst, waaraan hij niet ontkomen kan : de onkosten van zijn verkiezing en bevestiging. De ledige kas verplicht hem het noodige geld daarvoor te leenen en aldus de schulden nog te vermeerderen. De toestand zal daardoor verergeren, Laecman weet het, maar wijselijk bepaalt hij zich tot de strikt noodzakelijke uitgaven. Wie zou dit hem kwalijk durven nemen ? Hij, beter dan wie ook, beseft maar al te goed dat er met het geld niet moet gesold worden.

Na de pauselijke bevestiging neemt Laecman de teugels van het bestuur zelf over. Hij overziet de uitgestrektheid van zijn werkgebied. Op de eerste plaats de enorme schulden, die wachten op hun vereffening. De eenmaal zoo bloeiende hoeve van Sterksel, nu met

13) *De Norbertijner Abdij van Averbode*, bl. 98.

den grond platgebrand. Kon deze weer herrijzen uit haar puin en renderend gemaakt worden ! De dreigende oorlog. Kon hij maar een ruim schuiloord bouwen in het veilige nabijë Diest ! Maar dat alles zal veel geld kosten, er is nu geen geld en waar moet hij het halen. Dan richt Laecman zijn blikken naar de rijke en vele bezittingen der abdij, heinde en ver verspreid in het Luiksche en Brabantsche. Waarom het niet doen ? Daar lag de eenige logische uitkomst. En met den dag rijpte en groeide zijn vastberaden plan : goederen verkoopen. Het konvent is er mee 't akkoord en de generaal, Jan van Marle, geeft zijn toestemming.

Nu verkoopt Laecman enkele goederen. Hij bezat daartoe het recht. In 't bezit van geld, denkt hij niet zoozeer meer aan de bestaande schulden. Nu kan hij zijn geliefd plan verwezenlijken : den heropbouw van de hoeve te Sterksel en de vergrooting van het refugium te Diest. Verder koopt hij aldaar nog een huis van zijn schoonzuster. We gelooven niet dat Laecman slechte zaken heeft gedaan, maar bij enkele religieuzen wekt deze handelwijze den indruk dat hij groot wil doen, te meer daar het wel zeker in de bedoeling lag van den generaal dat de verkoop van goederen alleen dienen moest om de schulden effen te maken. Een zuiver tactische fout dus vanwege Laecman, waardoor hij vroeg of laat met den generaal in conflict zou kunnen komen.

De gelegenheid daartoe biedt zich algaauw aan. Op een vergadering te Mechelen vraagt de generaal aan de prelaten der Brabantsche Circarie een bijkomende taks voor de Orde. Laecman is op die vergadering niet verschenen. Hij kan geen geld missen. Tegelijk ontvangt de generaal een lijst van beschuldigingen, door een viertal religieuzen van Averbode tegen hun prelaat gericht. Deze wordt aan den generaal voorgesteld als een verkwister en een knoeier in het beheer der goederen. De afwezigheid van Laecman doet den generaal geloof hechten aan de beschuldigingen. Hij is uiterst misnoegd en besluit zelf een onderzoek te Averbode te doen. Maar Laecman wantrouwt den generaal. Hij vreest dezes inmenging in zijn bestuur, die hinderlijk zou kunnen werken op zijn plannen. Trouwens hij is zich geen schuld bewust en daarom gaat hij bij den H. Stoel in beroep tegen de beslissing van den generaal. Buiten de vier aanklagers staat op dit punt gansch het konvent achter hem. Laecman is zijn recht ook ditmaal niet te buiten gegaan, want de generaal ziet zich, uit eerbied voor den H. Stoel, gedwongen van zijn voornemen af te zien. Doch deze zet vervult Jan van Marle's hart met wrok tegen Laecman en van nu af zint hij op weerwraakmiddelen.

Laecman evenwel is zeker van zijn stuk en schuwt het licht niet. Hij vraagt Olandus Terlinck, prelaat van St. Michiels en vader-abt, te Averbode een onderzoek te komen doen. Ondanks de onvriendelijke verhouding tusschen Jan van Marle en Laecman en het daaruit voortvloeiende gevolg den generaal te mishagen, neemt Terlinck zijn verantwoordelijkheid op. Aangemoedigd door den bijval, dien ze met hun beschuldigingen hadden bij den generaal, herhalen de aanklagers ze nogmaals bij Terlinck. Maar Laecman diende hen van antwoord in een zakelijk en waardig verweerschrift. Het resultaat van het onderzoek luidde dan ook vastberaden, zooals dat van een klaarziend man als Terlinck kon verwacht worden : geen opzienbarende afwijkingen van de regeltucht en geen laakbare onregelmatigheden in het bestuur.

De aanmatigende toon, welken de aanklagers aanslaan, de tastbare opgeschroefdheid der feiten en hun sarcasme zijn dan ook niet van aard om veel vertrouwen te wekken. Men vraagt zich onwillekeurig af, wanneer zij zooveel redenen tot klagen hebben, waarom het overgrootste gedeelte van 't konvent dan niet meedoet. Is het bluff of verwaandheid ? Niemand buiten hen ziet hoe de abdij, door de onverantwoordelijke leiding van Laecman, in razende vaart den berg afholt en dreigt neer te storten in den afgrond van den financiëlen ondergang. Hoe is 't godsmogelijk, maar bij die duizelingwekkende vaart behouden Olandus Terlinck en zijn assistenten hun kalmte en hun zakelijkheid. Ook Laecman geeft geen teekenen van zenuwachtigheid en 't konvent neemt het tumult al evenmin tragisch op. Een nadere kennismaking met de aanklagers leert ons gauw wat voor mannen ze zijn. Ontevreden, wrokkigen. Een persoonlijke kwestie met Laecman maakt ze korzel. Ze zullen het hem betaald zetten, wacht maar. Zoo zijn er twee ontevreden, omdat Laecman ze van hun parochie teruggeroepen heeft. Een ander, omdat zijn beneficie hem niet genoeg opbrengt. Nog een, omdat hij zijn geleend geld nog niet teruggekregen heeft. Door het vergrootglas van hun misnoegdheid zien ze Laecman kwistig en rijkelijk het geld der abdij weggooien aan nuttelooze gebouwen, aan slemppartijen, aan familie en vrienden, terwijl de abdij zwaar belast gaat onder aanzienlijke schulden. Maar ze zullen het aanklagen aan al wie het hooren wil.

Ziehier nu een beoordeeling van iemand uit dezelfde eeuw of misschien de volgende over de beschuldigers. Hij vindt geen juister uitdrukking voor zijn verontwaardiging dan de woorden van den psalmist tegen Gods vijanden. Zoo bij de vijfde beschuldiging, waarin

Laecman het verwijt wordt gemaakt het personeel der hospitiën door familieleden te vervangen, noteert hij : « Een bitter vergif schuilt onder hun lippen » ¹⁾. Bij de zesde, waarin Laecman beschuldigd wordt zijn familie te bevoordeelen : « De tong dezer duivels is als een scherp zwaard » ²⁾. Bij de zevende, waar het gaat over het onthaal van Laecman's familie, vrienden en kennissen : « Wanneer ze niet verzadigd zijn, beginnen ze te morren » ³⁾. In 't algemeen betitelt hij ze als valsche en ook wel duivelsche religieuzen, als slangengebroed en een tuchtelooze bent ⁴⁾. In den grond steekt daar veel waarheid in.

Of Jan van Marle dat slag van menschen kende of niet, het doet er niet toe. Het feit is dat hij met die mannen gemeene zaak heeft gemaakt om Laecman er onder te krijgen. Er schijnt zoo wel iets als een geheime afspraak bestaan te hebben tusschen hen. De opposanten weten zeer goed welke de verhouding is tusschen den generaal en Laecman, dat de generaal hun alle vertrouwen schenkt en hen onvoorwaardelijk steunt in hun verzet. Vandaar hun met den dag grooter wordende dристheid. Nu Jan van Marle is om zoo te zeggen bezeten van het geval Laecman. Het laat hem rust noch duur. Wie met Laecman is, zooals de prelaten van St. Michiels, Middelburg en Veurne, is tegen hem. Wat de belagers van Laecman ook maar aanvoeren, 't is hem lief en verdient zijn warme belangstelling. Met genoegen verneemt hij dat de opposanten beroep hebben ingelegd bij het aanstaande algemeen kapittel te Leuven tegen de besluiten van Olandus Terlinck en zijn assistenten. Ondertusschen bewerkt hij den prelaat van Dommartin naar zijn hand. Een trouwe raadsman. Zijn dagvaarding voor het algemeen kapittel is er op gericht Laecman en de prelaten van St. Michiels, Middelburg en Veurne, in een ongunstig daglicht te stellen en de aanklagers daarentegen als verongelijkte te doen doorgaan. Zoo waren de niets vermoedende prelaten ingelicht en deze zaak moest te Leuven haar beslag krijgen. Dat was het verlangen van Jan van Marle. Hij past zeer goed bij de opposanten.

Op zijn reis naar Leuven doet Jan van Marle Bonne-Espérance en St. Feuillien aan en neemt beider prelaten verder in zijn gezelschap mee. De redenen daartoe zijn niet ver te zoeken. Te Leuven neemt hij

1) Reg. 285, fol. 3vo. Ps. 13, v. 5.

2) Ibid. Ps. 56, v. 6.

3) Ibid. Ps. 58, v. 17.

4) Ibid., omslag en fol. 45ro.

het kordaat besluit Averbode te visiteeren nog vóór den aanvang van het kapittel. Hij vertrekt met zijn gevolg. Waarschijnlijk had zijn slecht humeur hem het beroep bij den H. Stoel doen vergeten. De ontmoeting van Marle-Laecman was van korten duur en vermoedelijk koud. De generaal moet onverrichter zaken naar Leuven terugkeeren.

Reeds bij den aanvang van het algemeen kapittel gebeurt er iets onverwachts. Laecman gaat den generaal vinden en vraagt hem een rechtvaardige en liefdevolle beslissing te geven aan het conflict. Let wel op, Laecman vraagt geen vergiffenis over zijn beroep bij den H. Stoel. Hij bekent geen schuld, want hij heeft maar van zijn recht gebruik gemaakt. Na rijp overleg met zich zelf, wil hij de eerste stap doen om te voorkomen dat deze twist zijn abdij en gansch de Orde zou vaneenscheuren en de onkosten van het conflict nutteloos zouden stijgen. Eigenbelang, misschien wel, maar in zulke omstandigheden toch ook een daad van grootmoedigheid. Jan van Marle gedraagt zich liefstallig en goedwillig ten overstaan van Laecman en betoont zijn instemming met het voorstel. Dan zal Laecman toch wel zoo goed willen zijn publiek vergiffenis te vragen aan de aanwezige prelaten over wat er tot nu toe gebeurd is. Hij laat zich bepraten. Als er door die vernedering dan toch vrede komt. Maar het moet een duurzame vrede zijn en daarom is 't noodig dat de rustverstoorders van de abdij het zwijgen wordt opgelegd en dat zijn onschuld en zijn eerlijkheid door een rechtvaardig onderzoek aan het licht treden. Laecman vraagt dan aan het kapittel een delegatie te willen aanduiden om dit onderzoek te komen doen. Hij schuwt het licht niet. Anderzijds gaan we dadelijk zien hoe de verzoeningsgezindheid van Jan van Marle Laecman's edelmoedigheid beantwoordde. De generaal krijgt het gedaan dat de delegatie samengesteld wordt uit de prelaten van Dommartin, Bonne-Espérance en Ninove. De namen Dommartin en Bonne-Espérance zeggen meer dan genoeg. Zij zullen als trouwe handlangers uitvoeren wat de generaal van hen verlangt. En dat verlangen heeft Jan van Marle sluw en handig in de toevertrouwde opdracht ingelascht : zoo mogelijk Laecman afzetten en vooral gehoor hebben voor wat de beschuldigers zullen aanvoeren.

Zoo is het dan ook inderdaad gegaan. Een partijdig onderzoek, uitsluitend gericht tegen Laecman. Het is wel zonderling te zien hoe de aanklagers door de visitators met voorkomendheid bejegend werden en Laecman op den achtergrond werd verdrongen. Hij krijgt zelfs geen kans de beschuldigingen tegen hem te weerleggen — wat strijdig is met de statuten — en hoe hij zich ook weert om gegevens

te verschaffen aangaande den financiëelen toestand, 't is alles tevergeefs. Hij wordt als onbekwaam beheerder uit zijn ambt ontzet tot aan het eerstvolgend algemeen kapittel. De redenen voor deze beslissing zijn, schrijven de visitators laconisch in hun relictum, onwettige verkoopen, een zorgeloos beheer en geldverspilling aan nuttelooze gebouwen en aan geschenken voor vrienden en kennissen en ten slotte Laecman's weigering om, op hun herhaald aandringen, den financiëelen toestand bloot te leggen. Het oude deuntje van de aanklagers. Eenzijdiger kan het niet. Als Jan van Marle maar gewroken wordt en zijn wrok tegen Laecman gekoeld. De reeds vermelde commentator typeert deze visitators zeer raak, waar hij ergens naast hun relictum noteert : « O, ijveraars van weerspannige religieuzen » ⁵⁾.

Deze visitators hadden al het mogelijke gedaan om den generaal te believen. Tot zelfs de elementairste regels van broederliefde en rechtvaardigheid met de voeten getreden en kwaadwilligheid en laster openlijk gesteund en bevoordeeld. Dus kwade trouw, maar behendig gecamoufleerd, zoodat ze zelf niets hadden te vreezen. Bij gebrek aan gegevens van Laecman, hebben ze gemeend de opposanten te moeten gelooven. Voor het geval dat de door hen aangestelde beheerder, Jan Capelmeer, mogelijk een minder ongunstig verslag over Laecman's beheer uitbrengt, kunnen ze nog steeds inbrengen : dat heeft hij nu gehad aan zijn koppig weigeren. Het doel van Jan van Marle is bereikt, hun handelwijze is tegen iedere verdenking gedekt en dan zijn ze daarbij voorzichtig genoeg geweest de einduitspraak aan het algemeen kapittel over te laten.

Voor Laecman is niet alles verloren. Hij ziet het onmiddellijk. Hij heeft er dus alle belang bij zich naar de beslissing van de visitators te schikken en zich deze oneer te laten welgevallen. Goedschiks of kwaadschiks, het moet. Hij vermijdt zorgvuldig elke beoering van zijn gemoedstoestand naar buiten te vertoonen. Daarom is hij veel weg uit de abdij. Bovendien is zijn houding tegenover Capelmeer correct. Maar in zijn hart kan hij dezen niet luchten. Capelmeer houdt zich te streng aan de beslissing der visitators in zake zijn pensioen en persoonlijke uitgaven. Zijn waakzaam oog ontdekt dat Capelmeer nieuwe schulden bijmaakt en hij vreest dat deze ook op zijn rekening zouden geschoven kunnen worden. Daarover piekert Laecman in zijn eenzaamheid. Dan breekt zijn trots en

5) Ibid., fol. 17vo.

wordt hij pessimist. Maar nooit uit hij een gevoel van verbittering, opstandigheid of weerwraak.

En nu het algemeen kapittel van Valenciennes. Olandus Terlinck heeft protest aangeteekend tegen de beslissingen van voornoemde visitators. Dat heeft zeker indruk verwekt in de hooge vergadering. De door de visitators aangestelde prepositus en prior steunen Laecman in zijn verzet tegen den eisch der opposanten in zake onkostenvergoeding. Ongelukkig heeft Capelmeer zijn verslag niet klaar gekregen. Nog nooit was de toestand zoo verward. De opposanten krijgen weliswaar voldoening voor hun geldelijke eischen. De patres capitulares konden toch niet toelaten dat de heethoofden voor ongeveer 100 fransche kronen kazak zouden keeren. De hoofdzaak echter, de bekrachtiging van Laecman's afzetting of zijn heraanstelling, blijft onbeslist. Een nieuwe visitatie wordt voorgeschreven. De generaal en de prelaten van St. Michiels en Tongerlo worden er mee gelast. Wel besteed. Een tegenstander en een aanhangeling van Laecman. Dat zij het onder elkaar uitvechten. Laecman is in zijn schik. Hij schuwt het licht niet.

Sedert de laatste visitatie is de verwarring te Averbode nog grooter geworden. Buiten de twee vijandige kampen is er nu een groep twijfelaars bijgekomen. Dat heeft Jan van Marle gewonnen met zijn achterbaksch gestook tegen Laecman. Deze evenwel heeft nog de meeste aanhangers. Nu komt Jan van Marle zelf deze warboel inspecteeren. Laecman protesteert tegen de beslissingen van de vorige visitators en legt zijn rekeningen voor. Raak nu maar wijs uit die paperassen. Maar Jan van Marle geeft zich niet eens de moeite om ze in te zien. De twijfelaars eischen klaarheid in den financiëelen toestand. De opposanten stellen bepaalde hervormingen voor in huishoudelijke reglementen, eischen zekere beperkingen voor den prelaat en zelfs zijn op pensioen stelling. Ditmaal krijgt Laecman de gelegenheid om zijn wederwoord in te dienen. Eindelijk beginnen Jan van Marle's oogen open te gaan. In den financiëelen toestand kan hij nog niet duidelijk alles onderscheiden, omdat hij niet klaar wil zien. Maar uit de verklaringen moet hij besluiten dat de officianten, die in de visitatie van verleden jaar werden aangesteld, de zaken nog meer verbruid hebben. De twee kopstukken van de oppositie vallen meteen in ongenade. De clou van heel dit spektakel : Laecman wordt in zijn ambt van beheerder hersteld. Natuurlijk voor een jaar, tot aan het volgend kapittel te Brussel. Hij mocht zijn trouwe trawanten, de prelaten van Dommartin en Bonne-Espérance, die voor hem de kastanjes uit het vuur hadden gehaald, niet ineens de volle

schuld aanwrijven. Louter oogenvblindings. Jan van Marle besefte zeer goed dat hij een grove vergissing had begaan, maar hij was te trotsch om een schuldbekentenis af te leggen. Daarom moest Laecman's volledig herstel geleidelijk worden voorbereid.

Het algemeen kapittel van Brussel gelaste de prelaten van St. Michiels en Middelburg met een nieuw onderzoek te Averbode om een definitieve oplossing te geven aan Laecman's geval. Het opzet is al te klaar. Beide prelaten, die bij het begin der moeilijkheden een onderzoek instelden en niets laakbaars ontdekten in Laecman's beheer. Olandus Terlinck, die krachtig protesteerde tegen Laecman's afzetting. De apotheose : Laecman hersteld, hij is de eenig bekwame beheerder. Iedereen mag het nu weten : de visitators, door het kapittel van Valenciennes aangeduid, waren verkeerd ingelicht en de generaal eveneens. Verschrikkelijke opluchting.

Laecman is het slachtoffer geweest van de omstandigheden. De tegen hem opgezette lastercampagne is er niet in gelukt hem voor een knoeier en verkwister en nog veel minder voor een onbekwaam beheerder te doen doorgaan. Integendeel, hij was wel degelijk de bekwame leidsman, dien Averbode's religieuzen bij zijn verkiezing in hem hadden ontwaard. Bovendien is hij een vroom en godsdienstig man, die zijn doen en laten steeds verantwoordt voor God en zijn geweten. Gelaten in de oneer en de vernedering. Grootmoedig in den strijd. Eerlijk tegenover zijn gegeven woord. Zijn ijver voor de bevordering der studie, ondanks den financiëelen tegenspoed, is niet de minste zijner verdiensten.

Maar Laecman had ook gebreken. Hij was eigenzinnig en voortvarend. Ware hij nu naar Mechelen gegaan om oprecht en eenvoudig aan den generaal zijn geval uiteen te zetten, in plaats van zoo maar botweg den gevraagden bijtaks te weigeren, de moeilijkheden zouden waarschijnlijk nooit zoo groot geworden zijn. En vermits hij zich geen schuld bewust was, had het nog veel minder zin de visitatie van den generaal te verhinderen door een beroep bij den H. Stoel. Want juist dit beroep heeft het achterdenken van den generaal verscherpt en hem een onverzoenlijken haat jegens Laecman ingegeven. Trouwens zijn argwaan ten opzichte van Jan van Marle's bedoelingen schijnt eerder ingebeeld en voorbarig te zijn geweest. Toen zoowel als later zou deze de waarheid hebben ingezien. Nu heeft Laecman zijn eigenzinnige voortvarendheid zuur moeten bekopen. Ze heeft een donkere lijn door zijn loopbaan getrokken.

Verder was Laecman te veel traditionalist. Hij hield koppig vast aan de oude gebruiken, aan alles wat hij wist de gewoonten te zijn

van zijn voorgangers, zonder er op te letten of de huidige toestand dat nog wel toeliet. Waarom moest hij minder honden en minder knechten hebben dan zijn voorganger? Waarom mocht hij zijn medewerkers in het beheer niet nemen uit zijn familieleden? Hij deed toch maar zooals zijn voorganger. Als 't voor dezen goed was, waarom dan niet voor hem? De uitgestrekte bezittingen der abdij deden vaak de prelaten de allures aannemen van grootgrondbezitters. Ze aanzagen het als hun eerste en bizonderste bezigheid deze goederen zorgvuldig te beheeren op gevaar af de geestelijke belangen van 't konvent uit het oog te verliezen. Dat was ook het geval voor Laecman. Hij was veel te vaak voor zaken op reis. Zijn zeldzame aanwezigheid in de abdij werd dan nog in beslag genomen door bezoeken en ontvangsten, zooals dat een grootgrondbezitter past. De heropbouw van een hoeve, die moet rendeeren, krijgt zijn volle belangstelling, — dat hoeft zoo voor een grondbezitter — maar of zijn religieuzen behoorlijk gehuisvest en het ziekenhuis practisch ingericht zijn, dat draagt hij zich niet aan. Hij weet niet eens dat er pastoors zijn, die zich slecht gedragen. Er moet bezuinigd worden. Dan maar op de boter en den wijn van 't konvent. Laecman vindt gansch zijn doenwijze zoo normaal dat hij niet kan aannemen dat ze een aanleiding geworden waren tot verbittering en opstandigheid. De macht dezer gewoonten was sterker dan hij zelf en belette hem in te zien dat het oogenblik gekomen was om het roer om te werpen en dat alleen op die manier het dreigend verval kon tegengegaan en in de kiem gesmoord worden.

Al is door deze studie Laecman's eer hersteld, toch zal hij nooit schitteren in de lange reeks van Averbode's prelaten. Daarom leefde hij in een tijdvak van geestelijk verval. Op zijn persoonlijk leven kleeft geen smet. Zijn beheer der goederen was misschien wel niet volmaakt, maar dan toch goed bedoeld. Wat op dat punt tegen hem werd ondernomen, steunde op valsche gronden. De hoogervermelde commentator noteert hierover zeer raak: « Zooals blijkt, geschiedde deze visitatie niet in een geest van opbouwende liefde » ⁶⁾. Doch Laecman is niet de geestelijke leidsman der abdij geweest. Te zeer ingenomen als hij was door de stoffelijke beslommeringen, mangelde het hem aan voldoende helderziendheid voor de geestelijke belangen en miste hij overigens de noodige durfkracht om het mes in de dikker wordende etterbuil te zetten. Gelukkig voor hem was de geest

6) Ibid., omslag. *Ista visitatio non processit, ut apparet, ex charitate que edificet nec custodivit...* De rest is onleesbaar.

van opstandigheid tijdelijk onderdrukt. Doch hij smeulde slechts om, na zijn dood, met grooter hevigheid op te laaien. Laecman alleen aansprakelijk stellen voor deze zware gevolgen is al evenzeer onrechtvaardig. Wij zijn van oordeel dat dit kwaad grootendeels had kunnen vermeden worden, wanneer Jan van Marle zijn hoog gezag eerlijker en gepaster had weten te gebruiken. Laecman heeft schuld, maar de generaal, als hoofd der Orde, heeft, ons inziens, grooter schuld.

Vincent VAN GENECHTEN, o. Praem.

BIJLAGE I.

Laecman's eigenhandig relaas over de gebeurtenissen, die zich afspeelden na de vergadering der prelaten te Mechelen, gehouden onder voorzitterschap van den generaal, tot aan het algemeen kapittel te Leuven.

Altera die quando religiosus prelatus dominus abbas Tongerlensis nuntiavit abbati Averbodiensi quod esset conclusum inter prelatos quod quilibet eorum deberet domino Premonstratensi subvenire in certa pecunie summa tunc nominata consulens dicto domino Averbodiensi quatenus subveniret sibi sicut et alii, alias timeret, dictus abbas Averbodiensis respondit quod hac vice non esset provisus de pecunia, sed in casu quod dominus Sancti Michaelis Antwerpiensis suus pater abbas sibi aliquid dederit, consimiliter de consilio dicti domini Michaelis ipse libenter vellet dare, aliter non daret. Statim post spatium duarum horarum vel circiter venit alius nuntius referens abbati Averbodiensi qualiter dominus Premonstratensis indignatus de responsione abbatis Averbodiensis jam vellet procedere contra dictum abbatem Averbodiensem per modum visitandi ipsum et suum monasterium. Venerunt alii quam plures ad abbatem Averbodiensem quod caute et diligenter avisaret quid esset faciendum, nam veraciter sciret dominum Premonstratensem habuisse consilium cum jurisperitis et certis aliis religiosis de modo procedendi contra dictum abbatem Averbodiensem, etiam timentes quod non vero zelo. Abbas Averbodiensis hoc percipiens, premissa suis intimavit conventualibus ut avisarent super premissis. Conventuales prior scilicet,

supprior ceterique conventuales, demptis quatuor fratribus Ludovico de Hersel, Gerardo de Venle, Arnoldo de Betheken, Joanne de Oveloghe, attendentes dictam visitationem domini Premonstratensis ex vero fomite procedi non debere nec esse reformativam pacis et concordie inter fratres et caput et membra propter suspicionem premissorum, appellarunt unacum suo abbate contra pretensam suam visitationem ad sedem apostolicam, prout in instrumento super hoc confecto plenius continetur. Cui appellationi dominus Premonstratensis detulit. Altera die dominus Premonstratensis volens impedire processum appellationis tulit coram notario et testibus gravamen appellantium, prout in instrumento plenius continetur. Istis sic peractis, prescripti fratres Ludovicus et Gerardus etiam unacum duobus vel tribus curatis monasterii Averbodiensis dominum abbatem et suos conventuales appellantes multipliciter diffamaverunt apud graves et leves, quinimo voluerunt nec volunt visitari nec corrigi nec reformari. Quapropter ipse abbas Averbodiensis et suus conventus cupientes semper visitari, corrigi et reformari debite et legitime secundum Ordinis statuta ad elidendam et dirimendam dictam infamiam requisierunt et rogaverunt dominum Sancti Michaelis Antwerpiensis eorum patrem abbatem quatenus dignaretur descendere ad ecclesiam Averbodiensem filiam suam visitaturus eandem in capite et in membris et prout sibi competit de jure vel consuetudine et hoc citius quo poterit. Dominus Sancti Michaelis sic requisitus fortasse timens de negligentia paterne cure redargui ad ecclesiam Averbodiensem, filiam suam, causa visitandi unacum etiam prelatis assessoribus descendit officium sibi competens, prout moris est et secundum Ordinis statuta proponendo. Abbas Averbodiensis et totus suus conventus ipsum admiserunt et bene contenti de reformatione sua fienda, postea ipso domino Sancti Michaelis in negotio visitatione exeunte et majori parte conventus examinata, accesserunt predicti confratres Ludovicus, Gerardus, etc. appellarunt ad capitulum generale Ordinis, prout in instrumento latius continetur. Nichilominus tamen obtulerunt dicto domino Sancti Michaelis diversos articulos diffamatorios seu accusatorios dictum suum abbatem in scriptis, quibus ipse abbas eodem tempore respondit etiam in scriptis, prout inferius patet. Ex post capitulo Lovanii congregato, abbas Averbodiensis timens discordias, odia inter fratres et in Ordine et maximas expensas exoriri in prosequendo dictas appellationes, consuluit dominum Premonstratensem quid honestius et utilius et salubrius esset faciendum addendo quod in casu quo vellet dominum Averbodiensem caritative, juste, legitime et sine rancore tractare ipse

vellet sibi ad omnia licita et honesta unire. Dominus Premonstratensis respondit levi et benivolo animo quod hoc utique desideraret et nunquam contrarium faceret et inter cetera consulens quatenus propter reverentiam Ordinis omnibus prelati congregatis in dicto capitulo ipse abbas Averbodiensis petere vellet veniam de commissis et quod consimiliter peteret veniam a dominis Tongerlensi et Parcensi abbatibus. Abbas Averbodiensis acquiescens consulationi sue petivit omnibus prelati congregatis veniam de et ex eo quod impedivit suam visitationem mediante appellatione ad sedem apostolicam interposita et quod ipsum non ita reverenter tractavit ut debuit de quo doluit promisitque talia contra predictum dominum Premonstratensem amplius non attemptare. Hoc facto, dominus Premonstratensis indulsit, salva refusione expensarum propter premissa factarum, que expense excitate erant ad summam XL coronarum Francie, quas sibi in Averbodio per fratrem Arnoldum, curatum de Loe, persolvit. Istis sic peractis, dominus Averbodiensis adhuc timens vehementes diffamationes suorum emulorum cessare non debere, protulit coram omnibus quatenus vellet, si aliis videtur bonum, quod fieret adhuc caritative, justa et legitima visitatio et reformatio juxta statuta Ordinis et juris dispositionem ad hunc finem ut innocentia sua super excessibus sibi impositis coram omnibus posset patefieri et calumpniosus processus diffamantium etiam posset clare cognosci. Dominus Premonstratensis, habito consilio cum aliquibus tunc existentibus in capitulo predicto, deputaverat subscriptos ad visitandum dictam ecclesiam Averbodiensem dominos Sancti Judoci in Nemore, Bone Spei, Ninivensis monasteriorum abbates, Theodoricum de Sundert, dominum Joannem de Puppel et priorem Premonstratensem nomine videlicet in eorum commisione. Predicti abbates unacum fratre Theodorico de Sundert descenderunt ad predictam ecclesiam causa visitandi proponentes quod auctoritate eis commissi vellent cum caritate, juste, legitime, juxta statuta Ordinis et juris dispositionem procedere videlicet corrigenda corrigere, reformanda reformare et neminem injuste perturbare. Abbas et conventus Averbodiensis credentes eos sic processuros eosdem prelatos honorifice prout melius potuerunt tractaverunt ac in omnibus obdiderunt credentes quod forma statutorum et juris communis per omnia deberet observari. Tandem altera vel tertia die sequenti abbas Averbodiensis percipiens qualiter certus quidem libellus infamosus continens plures articulos accusatorios personam suam permaxime tangentes per nonnullos conventuales et curatos esset fabricatus et quod totus processus sive examinatio esset ad detestationem persone

sue, accessit iterum ad predictos commissarios petens copiam eorum articulorum eis oblatorum et terminum ad deliberandum et respondendum et se defendendum juxta statuta Ordinis. Qui commissarii prima facie negaverunt se recipisse aliquos articulos accusatorios. Idem abbas credens ita esse ut dixerant ab eis recessit. Statim venit aliquis religiosus ad eundem dominum Averbodiensem dicens : sine dubio ipsi habent articulos oblatos contra vos et hec est vera copia dictorum articulorum. Item dixit quod articuli essent admissi et exauditi ad probandum dictos articulos. Sic dictus dominus Averbodiensis iterato accessit dictos commissarios antequam diffinierunt. Reverendi patres, iste non est debitus modus procedendi secundum jura et Ordinis statuta, nam vere scio quod oblatus est libellus accusatorius et diffamatorius contra me et ad eius intersignum hec est copia. Hoc audientes, dicti commissarii protulerunt dictos articulos eis oblatos. Collatione articulorum facta ad invicem fatebantur se recipisse dictos articulos. Quare tunc dixit abbas Averbodiensis quod per hoc gravaretur quod non potuit audire articulos nec respondere illis nec defendere se super eis juxta tenorem statutorum et juris dispositionem. Ymo petiit instanter procedi secundum tenorem statutorum antequam pronuntiarent. Breviter, istis non obstantibus propositis per dictum abbatem Averbodiensem, sine dilatione diffinierunt ut patet fol. XIII.

AA., reg 285, fol. 1ro.2ro.

BIJLAGE II.

Relictum der visitatie, in October 1430 verricht door de prelaten van Dommartin, Bonne-Espérance en Ninove, en waardoor Daniël Laecman tijdelijk wordt ontheven uit zijn ambt van beheerder der abdijgoederen.

Johannes Sancti Judoci in Nemore alias Dommartini, Egidius Bonespei, Bartholomeus Ninivensis Dei permissione monasteriorum abbates, Premonstratensis ordinis, Ambianensis et Cameracensis diocesum, visitatores monasterii Averbodiensis predicti ordinis, Leodiensis dyocesis, per reverendissimum in Xristo patrem dominum abbatem Premonstratensem et capitulum generale ejusdem ordinis Lovanii celebratum, abbati totique conventui predicti monasterii Averbodiensis salutem et mandatis nostris, hujusmodi ymmo verius

capituli generalis predicti, firmiter obedire. Noveretis nos literas commissionis super hujusmodi visitatione prefati reverendissimi patris domini abbatis Premonstratensis et jamdicti generalis capituli recepisse tenorem, qui sequitur, continentes. Joannes permissione divina Premonstratensis abbas et abbatum ejusdem Ordinis capitulum generale venerabilibus nobis in Xristo fratribus Sancti Judoci in Nemore alias Dommartini, Bonespei et Ninivensis nostri Premonstratensis ordinis monasteriorum abbatibus, et electis nobis in Xristo filiis fratribus Johanni Toppeti, licentiatu in decretis, priori Premonstratensi, Johanni Wisset, magistro in sacra pagina et Theodorico de Andel, in decretis bacalario, monasterii Tongherlensis, canonicis, salutem et sinceram in Domino caritatem. Vobis in virtute sancte obedientie firmiter et districte precipiendo mandamus tenoreque presentium committimus quatenus visitetis ecclesiam Averbodiensem tam in spiritualibus quam in temporalibus et tam in capite quam in membris, Deum solum habendo pre oculis, sollicite et attente corrigendo et reformando in eadem ecclesia, que secundum Deum, privilegia et statuta nostri Ordinis corrigenda reperietis seu etiam reformanda. Et ut hanc nostram commissionem perfectius adimplere possitis, prefate ecclesie prelatum, si inutilem, inobedientem aut Ordinis prevaricatorem inveneritis, deponendo, et ecclesiam sic vacantem de novo prelato per patrem abbatem provideri faciendo. Dicti monasterii canonicos, si quem aut quos per carcerem, emissionem, suis demeritis exigentibus, puniendos reperieritis emittendi aut incarcerandi et ad capitulum generale ipsum prelatum aut ejus subditos, si casus hoc requisiverit, citandi. Appellationes ad nos interjectas audiendo et terminando ac omnia alia et singula faciendo, que visitationis officium requirit. Ac etiam ordinando que prefato monasterio et ejusdem personis utilia et decencia prospexeritis seu alias quomodolibet profutura. Quantum autem ad premissa et eadem concernentia seu tangentia, dependentia aut connexa vobis concedimus ac damus nostre plenitudinem potestatis. Contradictores, si qui fuerint, aut rebelles per censuram ecclesiasticam compescendo, invocato ad hoc, si necesse fuerit, auxilio brachii secularis, relaturi nostro capitulo generali que juxta nostri Ordinis statuta merito fuerint referenda. Insuper convocando illos, qui hujusmodi interesse debent visitationi, non solum in prima die verum etiam in reliquis diebus sequentibus, si qui deessent, vobis damus potestatem. Datum Lovanii, sub sigillo nostri generalis capituli, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo, die duodecima mensis octobris, sedente nostro capitulo generali. Cum igitur evangelica veritas dicat nichil

in scandalo fiendum esse, subjungit tamen quod necesse est ut scandala veniant, sed imputet sibi, per quem venit scandalum, maxime activum quia passivum vel defensivum communiter non est in dolo nec in culpa et ut causa et origo seu occasio scandali hujus clare elucescit. Advertendum primo monasterium presens tam egregium, quondam suis primordiis, sanctitate religionis et virtutum incrementis laudabiliter pullulasse, opilentia quam rerum et personarum numerositate tam in spiritualibus quam temporalibus multiformiter habundasse. Etiam per veram et strenuam nostri Ordinis observantiam necnon per continuam contemplationem ac verbi divini fructuosam predicationem ac per alia opera pietatis hospitalitatisque precipue fore ornatum pluribusque exemptionibus, privilegiis et libertatibus localibus temporalibus perpetuis pulchre exstitisse decoratum pariterque decenter dotatum per plures quoque gradus felicissime ostentionis, fortune et fame perlucide non minus inter cetera nostri Ordinis monasteria vigeat. Tria substantialia ad quamlibet religionem necessario requisita summopere observantur; etiam ceremonialia cum omni honestate et decentia tenebantur; tunc in conventu fuit concordia, pax, devotio, obedientia et caritas et fortasse hec fuit ratio quum tunc ad conservationem Ordinis et religionis in diversis officiis devote, scientificae, experte, Deum timentes, omni honestate pollentes et discrete deputabantur persone; etiam hospitalitas cum omni humanitate et honestate observabatur ac elemosine dabantur cum hilaritate. Nunc vero, quod dolenter referendum est, aliqua predictorum in toto, reliqua in magna parte deformata sunt, unde prochdolor, multa gravia scandala exorta sunt et nimium divulgata, adeo quod tam spirituales quam seculares persone longe lateque hec videntes et audientes plurimum scandalizantur, cognoscentes quod inferiores suis superioribus reverentiam, subjectionem et obedientiam debitam non observant, sed potius, nulla rationali causa subsistente, rebellant contra Deum, justitiam, sacros canones et nostri Ordinis instituta, visitationem, correctionem et reformationem subterfugiendo, subditis quibuscumque perniciosum dando exemplum et plurimorum cordibus scandala gravando. Interim, quod forma publica laborante, usque ad notitiam nostri capituli generalis hujusmodi scandala et quedam alia devenerunt. Generale vero capitulum attendens predicta, etiam quod quamvis principaliter de bona vita sit curandum, nichilominus tamen, quantum quis potest, curare habet de bona fama, ne proximi de eo scandalizentur, etiam ipsum capitulum teneatur causam monasteriorum et personarum in eis degentium obviare dispendiis et profectibus insudare, pacem et

concordiam pro viribus procurare et deformata reformare. Ea propter dictum capitulum plurimis occupatum non potuit de predictis, secundum quod res exigebat, debite informari. Ne predicta scandala multiplicari valerent, sed potius quo cicius commode fieri possit, amoveri et deformata ad formam debitam reformari, placuit dicto capitulo hujus visitationis, correctionis et reformationis causam nobis predictis visitoribus committere, ut ipsa causa cognita fine debito terminaretur. Cujus commissionis vigore nos abbates visitatores predicti, juxta mandatum nobis injunctum, ad presens monasterium Averbodiense, feria sexta, tertiadecima die presentis mensis, descendimus et accessimus ipsum monasterium causa visitationis, ut premittitur. Qua visitatione, ut moris est, in capitulo solempniter proposita et per dominum abbatem et conventum ejusdem monasterii Averbodiensis acceptata, licet omnes nominati in nostra commissione presentes non interessent, primo et ante omnia ut in nostris agendis possemus habere stabile fundamentum, quatenus actus noster merito non impediretur per quoscumque, qui visitationibus et reformationibus interesse non deberent. Quia cognovimus quod alias per vos dominum abbatem et quosdam de conventu vestro Averbodiensi per sinistram informationem interjecta fuerit quedam appellatio frivola contra reverendissimum in Xristo patrem et dominum dominum nostrum Premonstratensem et suos assessores, volentes ex certis et rationabilibus causis ad hoc eum moventibus, prout ad eum ex suo officio spectat, visitare, per quam dictam frivolam appellationem vestram visitatio tunc fuit impedita et retardata, per que secundum statuta videbamini excommunicationis et quidem, quia vos immiscuistis divinis, irregularitatis sententias incurrisse. Vos domine abbas ad cor rediens in generali capitulo antedicto spontanea voluntate dicte appellationi renuntiastis, ac veniam et absolutionis beneficium petens, gratiose optinuistis et simpliciter vos submisistis, promissistis et jurastis de cetero talia non committere sed fideliter et inviolabiliter domino Premonstratensi prefato et capitulo generali aut deputandis per dictum capitulum obedire. Sic et vos dilecti fratres prior et alii, qui dicte appellationi frivole adhesistis, penitentia ducti, veniam, absolutionem, dispensationem ad cautelam humiliter petivistis et gratiose optinuistis. Quo facto per verbi divini exhortationem ad pacem et concordiam inter caput et membra adinvicem proposuimus nostram visitationem juxta nostre commissionis formam conceptam. Die abbati et sequentibus processimus ad inquisitionem diligentius quo potuimus, vocando vos dominum abbatem, priorem et suppriorē ceterosque fratres et canonicos, intus et foris manen-

tes, quotquot habere potuimus sigillatim per interrogatoria debita sub eorum juramentis, solempniter protestando quod si qui malitiose aut alias contumaciter, legitimo cessante impedimento, a nostra visitatione sufficienter intimata absentaverint, quod ipsis et non nobis debeat imputari, ipsorum, si et in quantum opus est, contumaciam accusantes. Facta igitur cum omni diligentia inquisitione et visitatione tam in capite quam in membris, tam in spiritualibus quam in temporalibus, de statu hujus monasterii et observantiis regularibus pro reformatione permaxime necessaria, reperimus quedam commendanda, quedam corrigenda et quedam reformanda. Nam per dictam inquisitionem reperimus quod divinum officium nocte et die, horis et temporibus constitutis, satis competenter celebratur, unde Creatori nostro, a quo cuncta procedunt, toto cordis affectu ad gratiarum actiones assurgimus, vos exhortando in Domino ut de bono in melius procedatis, primum querendo regnum Dei et omnia huic vite necessaria adicientur vobis, unde apud Deum et homines estis merito commendandi. Reperimus insuper per dictam inquisitionem quedam corrigenda et reformanda, nam in statu spirituali nedum et in cerimonialibus sed etiam in essentialibus Ordinis quam plures plurimum deviasse. Ipsa siquidem cerimonialia et silentium que multum conferunt ad religionis laudabilem observantiam in locis deputatis non debite et convenienter servantur. Misse et orationes per singulos fratres Ordinis tam clericos quam laycos dicende prout cavetur in Ordinario, in capitulo quod intitlatur : *Quantum fieri debet pro fratre vel abbate defuncto* etc. non celebrantur nec dicuntur. Celebrantibus quintam missam non est plene secundum instituentis intentionem satisfactum, quinymo quod est deterius, dicta missa per annum et amplius fuit omissa vel intermissa, cum tamen secundum piissimas leges defunctorum ultime voluntates sunt adimplende. Fratres in dormitorio minus honeste tractentur nec jacent vestiti, cincti nec calceati prout cavetur in capitulo decimotertio prime distinctionis statutorum. Ymo quidam eorum lineis nocte et die uti non verentur. Pro fratribus infirmis non est sufficienter provisum. Elemosina consueta pro medietate restringitur, unde timendum est ne Xristus offendatur qui dicit : *Quod et minimis meis fecistis* etc. Modus hic hactenus observatus in recipiendis novitiis videtur quibusdam scrupulosis sapere notam symonie pravitatis. Disciplina corporalis non recipitur singulis septimanis per sacerdotes. Similiter in essentialibus Ordinis plura corrigenda reperimus. Nam quod plures, quod dolendum est, reperimus regulam beatissimi patris nostri Augustini et evangelicam doctrinam minime secutos

fuisse, sed ad observantiam predictorum plurimum aberasse, religionis essentialia, sic proh dolor, dampnabiliter transgrediendo, quod nulla tergiversatione celari possit, in animarum suarum grave periculum, totius Ordinis obprobrium et hujus monasterii crudelem lesionem in fama. Quidam vero de predictis sunt diffamati, super quibus sic duximus ordinantes quod publici transgressores per vos dominum abbatem auctoritate nostra secundum Ordinis statuta puniantur. Diffamati vero canonici se habeant expurgare. Quantum autem ad statum temporalem reperimus presens monasterium gravibus et magnis debitis ac pensionibus vitalibus multipliciter fore gravatum, adeo quod plerique dubitant debita non posse persolvi nisi per novas venditiones et obligationes, de quibus debitis quam plures ymmo major et sanior pars conventus admiratur et nos permaxime admiramur, ex eo quod statum presentis monasterii dictus abbas, pluries et instanter requisitus, noluit nobis ostendere nec possimus videre unde ista debita proveniant. Attentis valore dicti monasterii secundum famam et magnis pecuniarum summis exinde diversimodo receptis ratione diversarum alienationum factarum, solempnitate juris minime servata, nisi hoc pervenerit propter incuriam et negligentiam, inadvertentiam et remissum regimen et, ut ita dici liceat cum reverentia dilapidationem et forte sumptuosam et inconsultam et non necessariam novorum edificiorum structuram diversis locis contra Ordinis statuta aut propter diversa dotalicia amicis vestris habitantibus in diversis locis data, sive frequentem et diutinam a vestro monasterio absentiam et multa alia gravia et onerosa commissive sive amissive, que, si opus fuerit, suo tempore deducuntur in lucem. Quibus omnibus consideratis et attentis, nos commissarii supradicti, juxta nostre commissionis formam, ad laudem Dei, gloriose virginis Marie, beati Johannis Baptiste hujus ecclesie patroni, reformationem hujus monasterii in capite et in membris, in spiritualibus et temporalibus sic duximus ordinandum et diffinendum et sic ordinamus et diffinimus : primo appellationem frivolum per vos dominum Averbodiensem et vestros adherentes domino nostro Premonstratensi et ejus assessoribus per sinistram factam informationem in recordationem visitationis et reformationis predicti monasterii requisivistis per alium visitari, pendente causa indecisa, a qua pretensa visitatione per nonnullos conventuales cum suis adherentibus fuerit appellatum, et non male sed bene, prout hec omnia ducta sunt ad capitulum generale. His igitur et aliis attentis, omnia et singula a tempore vestre frivole appellationis in prejudicium Ordinis vel personarum appellantium vel eis adherentium, et

presertim vestram requisitionem resignationis beneficiorum contra ecclesiarum de Vorst et de Rummen curatos et rectores, atemptata, ac omnia emergentia et incidentia inde secuta decernimus et diffinimus fuisse et esse temeraria et invalida sive nulla et per presentes annullamus. Et si aliqua dubia vel obscura ex premissis et sequetibus emeruerint, talia nobis aut duobus ^{a)} ex nostris sive examini, discretioni et determinationi proximi capituli generalis reservavimus. Quantum vero ad fratrem Ludovicum volumus et precipimus quatenus fratrem Ludovicum restituatis ad statum et pristinum suum officium in quo erat tempore frivole appellationis vel saltem eidem provideatis de competentia secundum exigentiam sui status, ex eo quia ecclesia sua in fructibus et redditibus sit minus sufficiens et exilis. Vosque dominum abbatem et vestrum monasterium in expensis occasione predictorum et cujuslibet eorum juste appellantium factis et legitime fiendis condempnamus penitus et omnino, taxationem quoque earundem expensarum quantum ad factum dictorum juste appellantium nobis aut duobus ex nostris reservando. Consequenter diffinientes decernimus quod missa quinta secundum instituentis voluntatem et foundationem sine intermissione celebretur. Similiter misse et orationes tempore capituli generalis et per singulas septimanas anni per singulos fratres monasterii dicende, de cetero non omittantur prout expresse continetur in penultimo capitulo Ordinarii intitulo : *Quantum debeat fieri pro fratre vel abbate defuncto*. Singuli fratres tam sacerdotes quam alii saltem semel in septimana cum confessione recipiant disciplinam corporalem. Silentium in locis deputatis et cetera cerimonialia ac dormitorii et infirmarie necnon lectorum dispositio secundum statutorum et Ordinis congruentiam disponantur et observentur. Elemosine et hospitalitates in statum pristinum antiquum et laudabilem reducantur. Novitii de cetero secundum Ordinis statuta et juris communis dispositionem et non alias recipiantur. Sigillum conventus, prout statuta canunt, in securitate debita custodiatur. Inhibemus quoque vobis domino abbati ne in arduis vestri monasterii causis seu negotiis aliqua faciatis sine consilio et consensu majoris et sanioris partis conventus ejusdem monasterii intus et foris commorantium. Et quia virtute nostre commissionis juxta ea, que ex inquisitione per nos facta ex depositionibus reperimus confratrum ejusdem conventus quod de vigore juris seu statutorum administrationem temporalis regiminis hujus monasterii Averbodiensis a vobis amovere possemus, tamen mitius vobiscum in

a) In Hs. staat tweemaal *nobis*.

hac parte agere volentes usque ad determinationem proximi capituli generalis, nedum omne genus alienandi vobis interdicemus, sed administrationem temporalium sub modificatione infrascripta suspendimus. Sic videlicet quod prepositus per nos ordinatus et constitutus habeat, possit et teneatur de omnibus temporalibus bonis et rebus monasterii recipere, levare, expendere, disponere ad utilitatem monasterii, domino abbati de temperatis expensis providere et de recipiendis exponendis per eundem prepositum vobis domino abbati vestroque conventui secundum Ordinis statuta reddere rationem. Ita et taliter quod in futuro proximo capitulo Valenchenis Dei gratia celebrando, possit et debeat status hujus monasterii clare videri et cognosci et desuper provideri secundum quod fuerit oportunum. In spiritualibus vero precipimus et mandamus ut omnes religiosi hujus monasterii renouent vobis domino abbati obedientiam, ita tamen quod usque ad proximum capitulum generale de predictis et presertim officiariis per nos institutis vel donec per ipsum capitulum aliud ordinetur, nichil omnino immutetis vel innovetis. Per has autem nostras diffinitiones sic factas non intendimus nec volumus a nostra commissione seu ipsius executione in toto vel in parte recedere. Ymmo potius ejusdem ulteriorem declarationem, interpretationem et executionem, totiens quotiens opus fuerit, penes nos aut duos ex nobis cum emergentibus incidentibus et connexis reservare ac per presentes reservamus, de quo solemniter et expresse protestamur. Vobis igitur venerabilis pater et vobis fratribus omnibus et singulis in Xristo dilectis, in virtute sancte obedientie et sub penis Ordinis districte precipimus et mandamus omnia et singula supradicta inviolabiliter observare ne fortasse, quod absit, si in contrarium aliquid attemptatum vel contrafactum fuerit necessario haberemus brachii secularis auxilium invocare, quod cederet in grave scandalum totius nostri Ordinis et hujus monasterii maximum detrimentum. Datum et actum Averbodii in loco capitulari sub sigillo mei Bartholomei abbatis Ninivensis nostrorumque Johannis et Egidii abbatum predictorum subscriptione manuali. In fidem, testimonium et robur omnium et singulorum premissorum anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo, mensis octobris die jovis, que est decimona.

BIJLAGE III.

Relictum der visitatie, in November en December 1431 verricht door den generaal en de prelaten van St. Michiels, Tongerlo en Park, waarbij Daniël Laecman tijdelijk wordt hersteld in zijn ambt van beheerder.

Nos Johannes, permissione divina abbas monasterii Premonstratensis, ex nostra auctoritate et nostri capituli generalis ordinatione in Valenthenis ultimo celebrati, assumptis nobiscum nostris in Xristo fratribus Sancti Michaelis Antwerpiensis, Parchensis et Tongerlensis monasterium prelati pro assessoribus nostris, huic venerabili ecclesie Averbodiensi magis propinquis, XVII die mensis novembris hujus subscripti anni, ad presens monasterium Averbodiense descendimus et visitationis causa ipsum monasterium accessimus. Qua visitatione, ut moris est, in capitulo solempniter proposita et per dominum abbatem et conventum ejusdem monasterii Averbodiensis acceptata, prout ex nostre dignitatis officio tenemur, omnium monasteriorum nostri Ordinis et personarum in eis degentium volentes dispendiis obviare et eorum profectibus insudare, consideratis considerandis, de nostrorum fratrum presentium assessorum consilio, juxta ex prefato capitulo generali novissime celebrato nobis tradite ordinationis formam et nostra auctoritate ad visitandam hanc venerabilem ecclesiam Averbodiensem solempniter fundatam et copiose dotatam, tam in capite quam in membris processimus cum inquisitione diligentius quo potuimus vocando vos dominum abbatem, priorem, suppriorem, ceterosque fratres et canonicos intus et foris manentes quotquot hodie potuimus, per interrogatoria debita sub eorum juramentis solempniter protestando quod si qui malitiose aut aliter contumaciter, legitime cessante impedimento, a nostra visitatione, sufficienter intimata, absentaverint, quod ipsis et non nobis debeat imputari, ipsorum, si in quantum est, contumaciam accusantes. Facta igitur cum omni diligentia inquisitione et visitatione tam in capite quam in membris, tam in spiritualibus quam in temporalibus de statu hujus monasterii et observantiis regularibus pro reformatione permaxime necessaria reperimus primo in spiritualibus quod contra substantialia seu essentialia nostri Ordinis aut saltem contra aliqua eorum plures hujus ecclesie religiosi intus et foris manentes palam, publice et manifeste, gravissime et impudenter, de quo tergiversari nequunt, delinquant et delinquere non formidant in animarum ipsorum delinquentium grave periculum et nedum in istius monasterii ymmo et totius Or-

dinis scandalum, diffamiam et gravamen, condigne et canonice non puniti, non obstante quod ipsorum delinquentium nomina, ut de tantis eorum excessibus corrigerentur, fuerant designata. Et grave nimium est et malum notoria crimina sive manifestos excessus, quibus tota religio inficitur, dissimulando tolerare. Cum hoc sit omnibus vitiis laxare frenum et facilitas venie incentivum prebeat delinquendi, expedit igitur ut hujusmodi notorii excessus tali pena puniantur, ut cedat ceteris in exemplum et excedentes hujusmodi, ut abstineant in futurum, strictius arceantur. Etiam reperimus hoc venerabile monasterium litigiis et jurgiis, tam in capite quam in membris, graviter esse lesum, cum tamen non deceat religiosos viros ullatenus litigare, eo quod ex lite scinditur unitas, leditur caritas et diffamatur fraternitas, que Deum provocant, nos deordinant et totum mundum contra nos armant. Quare sumopere vitanda sunt litigia, dissensiones et rixe, ne status noster veniat in contemptum, quibus nisi celeri remedio succuratur, timendum est inter fratres hujus monasterii gravem inimicitiam exoriri ipsamque inveterari et inveteratam vergere totum monasterium ad intolerabile dampnum seu ruinam. De statu vero temporali hujus monasterii nichil boni et certi saltem liquide in presenti nostra visitatione reperire potuimus, nam et vos venerabilis frater, caput hujus ecclesie, confuse et nimis generaliter, quidam vero vera membra existentes per obscuras responsiones, aliqui vero per absentiam et subterfugia nolentes, ut verisimiliter elici potuit, quo nesciebatur motivo, sufficienter nostris interrogatoriis respondere, omnes tamen per nos canonice requisiti de et super statu hujus monasterii declarando reliquerunt nos dubios et incertos, non obstante illo quod vere omnes deponentes concorditer asserebant statum hujus monasterii temporalem non esse mutatum in melius hoc anno plus quam preterito. Unde valde dolemus. Sed potius scandala ex minus recte ordinato regimine hujus monasterii pullularent ex quibus fuit et est diffamatoria murmuratio intus et foris et apud graves personas. Et quamvis principalius est curandum de bona vita, nichilominus tamen quantum quis potest curare habet de bona fama, ne de eo proximi scandalizentur, ut habetur multum plane XII^{ma} quaestione in *Inter verba*. Reperimus etiam et alios defectus videlicet de officiariis, custodia sigilli ipsius conventus, de alienationibus et venditionibus bonorum aut magnis debitis contractis, necnon aliquos alios tam in spiritualibus quam temporalibus defectus, prout in nostris diffinitionibus posterius clare patebit pro reformatione eorundem. Quibus omnibus diligenter consideratis et attentis, nos Johannes, abbas Premonstratensis, Sancti Michaelis

Antwerpiensis et Tongerlensis abbates et assessores prefati, absente pro nunc domino Parchensi pro assessore assumpto se legitime excusante, nostra auctoritate et dicti generalis capituli ordinatione, ad Dei laudem glorioseque Virginis sue matris et Beati Johannis Baptiste venerabilis ecclesie patroni honorem, reformationem hujus venerabilis monasterii, tam in capite quam in membris, tam in spiritualibus quam in temporalibus, sic duximus ordinandam et diffiniendam et sic ordinamus et diffinimus. Primo quia a capite edenda est ratio, vos venerabilem fratrem nostrum, qui hujus venerabilis ecclesie estis caput et pastor, ab administratione temporalium usque ad tempus presens dudum suspensum, sub spe statum hujus ecclesie mutandi in melius ac ad humiles preces ^{a)} et instantiam hujus conventus aut saltem majoris partis ejusdem ad ipsam administrationem temporalium hujus monasterii duximus restituendum et sub limitationibus et modificationibus hic subscriptis restituimus per presentes usque ad proximum inclusive generale nostri Ordinis capitulum, Bruxelles aut alibi celebrandum. Decernentes et diffinientes consequenter quod sigillum istius conventus in securitate debita custodiatur et quod pro ejus custodia sint sex sere totidemque claves, quarum una domino Sancti Michaelis Antwerpiensis, patri abbati hujus monasterii, secunda vero domino Averbodiensi, tertia priori, quarta pitantiario, quinta fratri Wilhelmo, curato de Vorst, sexta curato de Verle, viris religiosis hujus monasterii, servande tradentur. Volumus etiam ut novitii, si qui accipiendi occurrant et digni, secundum statuta Ordinis et non alias recipiantur. Etiam ut familia domini abbatis non sit onerosa, sed prout de ea et de suis canibus tenendis domini Sancti Michaelis et Tongerlensis abbates disponent, de cetero observetur. Nec conventus intraneus in arduis causis et negotiis hujus monasterii nichil determinet seu concludat, nisi fratribus Wilhelmo de Vorst, Reynero de Malle, Henrico de Veerle et Johanne de Zuylre curatis, hujus monasterii religiosis, prius ad hoc vocatis et consentientibus. Alias si quid actum fuerit, decernimus irritum et inane. Diffinimus etiam et volumus quod officarii pro tempore monasterii de suis administrationibus reddant computum et rationem domino Averbodiensi totiens quotiens in anno ab eo fuerint requisiti, necnon ipse dominus Averbodiensis coram jamdictis curatis et sex intraneis principalibus officiariis de receptis et expositis semel in anno faciat rationem. De quinta missa per annum et amplius pretermissa, secundum instituentis intentionem, expensis monasterii ad

a) *Preces onthrak in Hs.*

hoc deputatis, precipimus officium adimplere omisssaque tempora celebrandi eadem penitus recuperare, ut sic sint sex misse in hoc monasterio cotidiane. Quodque consuetudo laudabilis circa vestiariam, butyrum et vinum, prout hec dari consuetum fuit suis temporibus, de cetero dari et distribui nullatenus omittantur nec hujusmodi pro presenti ex certis causis volumus immutari. Etiam quod unus de conventu summatur et pro scolare ad studium infra hinc et festum Purificationis beate Marie virginis proxime venturum mittatur ibidemque custibus monasterii teneatur. Decernimus quoque et precipimus quod a domino abbate et suo conventu ipsi quinque fratres hujus monasterii videlicet Gherardus de Kan, Ludovicus de Hersele, Johannes Oveloge, Arnoldus de Beteken et Theodoricus Hels et eis adherentes, qui super statu hujus monasterii requestam fecerunt, in omnibus et per omnia eque ut ceteri de conventu et in nullo minus gratiose tractentur nullusque de conventu eis impropere occasione premissorum sub pena decem dierum gravioris culpe irremissibiliter infligenda. Inhibemus etiam ne dominus Averbodiensis a suo monasterio sine causa legitima se absentet, sed in monasterio residentiam faciat personalem et circa agenda ipsi monasterio necessaria curam adhibeat diligentem. Necnon pro viribus et posse recuperet hujus monasterii edificia ruinosas. Etiam de libris per dominum abbatem emptis volumus ipsos integre ad liberariam monasterii collocari et deteneri, si quis religiosorum eis indiguerit, per cedulas prius sufficienti prestita cautione, ei unus, duo aut plures, prout opus fuerit, concedantur. De clenodiis jocalibus et hiis, que ad ornatum prelature spectare noscantur, inventarium fiat et plena fides apud seniores conventus, apud quos unum inventarium ponatur, etiam unum exinde conscriptum in archa seu loco juxta sigillum conventus mittatur. Et lecti ad infirmariam spectantes, per dominum abbatem ablatis, in locis infirmarie reponantur. Inhibemus insuper districte per has nostras diffinitiones quod de cetero nulle alienationes bonorum hujus monasterii fiant nec magna debita contrahantur preter et contra formam juris et nostri Ordinis instituta. Si que alienationes et venditiones usque presens tempus facte sunt debitaque magna contracta, que nobis an de jure et canonice facta sunt constare non possunt, de presenti non judicamus, sed dispositioni juris et statutorum Ordinis volumus reservari. Volumus insuper ut illi duo fratres videlicet Gerardus Kan et Arnoldus de Betekem predicti, qui ab ecclesia de Wesemael sunt ad suum monasterium revocati, sine licentia a nostro capitulo generali obtenta ad dictam ecclesiam de Wezemael nullatenus remittantur. Elemosine et hospitalitates

ad statum suum laudabilem et antiquum reducantur. Necnon religiosi propter suas insolentias secundum formam statutorum nostri Ordinis corrigantur. Silentium in locis deputatis et cetera ceremonialia ac dormitorii et infirmarie necnon lectorum dispositio secundum statutorum et Ordinis congruentiam disponantur et observentur. Omnesque religiosi hujus monasterii reverenter vobis domino abbati obediant. Consequenter diffinientes decernimus quod fratri Wilhelmo, curato de Vorst, qui dudum ducentos florenos renenses et equum unum ad valorem decem et sex coronarum Francie taxatum ecclesie et domino abbati hujus monasterii mutuavit, quorum eidem assignatio facta ad certos fuit colonos, ipsa assignatio sibi firmiter teneatur et de restantia, prout ordinavimus in litteris desuper confectis, plenaria solutio sibi fiat. Interdicentes predicto domino abbati ne super statu dicti fratris Wilhelmi quoad suum beneficium et curam quidquam prejudiciale sine nostra aut nostri capituli generalis licentia immutare attemptet. Etiam pro fratre Ludovico, curato de Rockelingen, diffinimus quod sibi realis fiat solutio de restantia et defectu anni preteriti, et quia clare patet quod valor ecclesie sue ad sexaginta florenorum monete Arnoldi annuatim et non ultra vix ascendit, quare restant quadraginta floreni monete predictae solvendi. Taxam vero pro anno futuro sibi pro conservatione sui status dispositioni nostri futuri capituli generalis volumus reservari.

Per has nostras diffinitiones sic factas non intendimus nec volumus a nostra visitatione ipsius generalis capituli ordinatione seu ipsius executione in toto vel in parte recedere, ymmo potius ejusdem ulteriorem declarationem, interpretationem et executionem totiens quotiens opus fuerit penes nos cum emergentibus incidentibus et adnexis reservare ac per presentes reservamus, de quo solempniter et expresse protestamur. Vobis igitur venerabili fratri et vobis filiis omnibus et singulis in Xristo dilectis, in virtute sancte obedientie et sub penis Ordinis districte precipimus et mandamus omnia et singula supradicta inviolabiliter observare, ne fortasse, quod absit, si et in quantum aliquid attemptatum vel contrafactum fuerit, necessario habeamus brachii secularis auxilium invocare, quod cederet in grave scandalum totius nostri Ordinis et hujus monasterii maximum detrimentum. Datum et actum Averbodii in loco capitulari sub sigillo etc. in fidem, testimonium et robur omnium et singulorum premissorum, anno Domini millesimo quadringentesimo trecesimo primo, secunda die mensis decembris. Toppeti, Johannes de Dormael.

BIJLAGE IV.

Relictum der visitatie, in November 1432 verricht door de prelaten van St. Michiels en Middelburg, waarbij Daniël Laecman in zijn ambt van beheerder volledig wordt hersteld en toelating krijgt om voor een zekere som goederen te verkoopen om de schulden te vereffenen.

Olondus, Sancti Michaelis Antwerpiensis, et Nycolaus, Middelburgensis permissione divina monasteriorum abbates, Premonstratensis Ordinis, Cameracensis et Trajectensis dyocesium, commissarii in negotio monasterii Averbodiensis ejusdem Ordinis, Leodiensis dyocesis, per reverendissimum in Xristo patrem dominum dominum Johannem abbatem Premonstratensem et capitulum generale ipsius Ordinis Bruxelle ultimo celebratum deputati, venerabili et dilectis in Xristo fratribus domino Danieli abbati totique conventui dicti monasterii Averbodiensis ac aliis, quorum interest vel intererit in futurum, salutem in Domino et presentibus fidem indubiam adhibere. Noveritis quod alias videlicet anno Domini millesimo quadringentesimo XXXII°, die vero XI mensis octobris proxime preteriti prefatus dominus Premonstratensis et capitulum generale predictum per suas litteras inter cetera nobis dederunt in mandatis, ut monasterium Averbodiense visitaremus ipsumque reformaremus et causas emersas reformaremus et concluderemus, suas vices plenarie nobis committendo, prout in ipsis litteris plenius continetur. Cujusquidem commissionis vigore nos commissarii predicti, volentes mandatum nobis, ut premittitur, factum exequi ut tenemur, ad presens monasterium Averbodiense feria secunda, que fuit decima presentis mensis novembris hora tarda, descendimus ipsumque monasterium intravimus et duobus diebus immediate subsequentibus ad inquirendum et informandum animos nostros de et super statu ipsius monasterii ac super reformationibus et causis predictis inibi processimus necnon informationem sufficientem tam per computationes diversas ac registra scripta et acta seu actitata in nonnullis prioribus visitationibus monasterii Averbodiensis habita et facta nobis ostensas et ostensa ac coram nobis exhibita quam etiam per ipsius monasterii religiosos et alios de et super premissis recepimus et inquisitionem fecimus diligentem. Et quia per hujusmodi informationem et inquisitionem ac ex coram nobis productis reperimus venerabiles dominos Johannem Sancti Judoci in Nemore alias Dommartini, Egidium Bonespei et Bartholomeum Ninivensis monasteriorum abbates Ordi-

nis supradicti protunc monasterii Averbodiensis visitatores, in suspendendo prefatum dominum abbatem Averbodiensem ab administratione temporalium et in subtrahendo ab eodem ipsam administrationem, sinistre informatos fuisse ac contra indefensum, non convictum neque confessum anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo in negotio tunc sibi commissio processisse, prefatumque dominum Premonstratensem in continuando suspensionem predictam taliter informatum fuisse ac, statu ipsius monasterii Averbodiensis per ipsum dominum abbatem sibi ostenso ac excusationibus et defensione ejusdem domini abbatis minime attentis, in visitatione sua de anno millesimo quadringentesimo XXXI° in dicto monasterio facta, processisse. Cum per inquisitionem et informationem predictas invenerimus prefatum dominum abbatem Averbodiensem, qui ad hoc virtute juramentorum per ipsum prestitorum fuit et est astrictus ad regendum et ad administrandum ipsum monasterium, tam in spiritualibus quam in temporalibus, tempore suspensionis et continuationis predictarum ac antea fuisse et nunc esse utiliore et ydoneorem quam alius quicumque per eosdem ad hoc deputatus seu deputandus. Cumque etiam reperimus credita ipsius monasterii tempore dicte suspensionis tantum majora fuisse quam debita ejusdem, cumque ^{a)} monasterium Averbodiense per et post suspensionem et subtractionem administrationis hujusmodi continuationem predictam, ut premittitur factas, necnon a tempore istius suspensionis et propter eadem... predictam et propter ^{b)} ordinationes, declarationes et diffinitiones tam per dictos dominos visitatores quam per prefatum dominum Premonstratensem seu alias occasione premisorum factas et ordinatas usque in presentem diem in summa duorum milium centum et octoginta quatuor grifonum fuisse et esse dampnificatum et indebitatum, timetur quod verisimiliter propter premissa plus dampnificari, nisi desuper provideretur. Ideo nos commissarii, premissis attentis, auctoritate ipsius generalis capituli vos dominum abbatem Averbodiensem predictum ad liberam ^{c)}, plenam et omnimodam administrationem, ad regimen bonorum et rerum temporalium ipsius vestri monasterii, in qua seu in quo ante suspensionem prefatam et tempore acceptationis regiminis vobis auctoritate apostolica commissi fuistis, in Dei nomine restituimus ac ad illam seu

De volgende teksten : a) credita ipsius monasterii tempore dicte suspensionis tantum majora fuisse quam debita ejusdem, cumque; b) eamdem... predictam et propter; c) vos dominum abbatem Averbodiensem predictum ad liberam; d) aut ligna; e) et super bonis jam in emphitiosim datis stonden niet oorspronkelijk in den tekst, maar werden in de marge bijgeschreven.

illud libere exercendum reintegramus per presentes necnon processus omniaque et singula per dominos visitatores et Premonstratensem prefatos qualitercumque facta, ordinata, diffinita et declarata revocamus, cassamus et annullamus ac cassa, nulla et irrita declaramus, non obstantibus quibuscumque per dominos predictos et alios quoscumque factis et ordinatis. Insuper reperimus ex premissis supradictum monasterium Averbodiense tam propter debita per predecessores vestrum contracta quam etiam propter debita tempore electionis vestre et propter ipsam ac confirmationem ejusdem et ante acceptationem regiminis vestri per tunc ipsius monasterii administratores facta et contracta, pro quibus amici vestri se obligaverunt et que vobis fratribus de conventu et aliis diversis quam pluries per computationem et registra ostensa, declarata et a vobis petita fuerunt, in summa tricentorum florenorum renensium, ducentorum florenorum armiensium, centum et quadraginta sex coronarum Francie gravium adhuc fore et esse gravatum, oneratum et indebitatum, debitis tamen curati de Vorst exceptis. Et ultra premissa omnia invenimus dictum monasterium propter precariam illustri principi domino nostro duci Burgondie et Brabantie in proxime solvendam usque ad summam ducentorum et nonaginta novem coronarum Francie fore obligatum. Propter que omnia et singula dampna, debita et onera ac etiam propter onera cotidiana ipsius monasterii prefatum monasterium Averbodiense in facultatibus destituetur ac in totum depauperetur, quod cederet in nonmodicum fratrum et quam plurimorum aliorum dampnum et gravamen ac divini cultus diminutionem, nisi desuper provideretur oportune. Hinc est quod nos commissarii premissa attendentes vobis domino abbati, ut vitales pensiones aut ligna ^{d)} vendere ac bona ipsius monasterii ad tempus obligare seu ea alias, absque tamen alienatione perpetua, inignorare ac desuper et super bonis jam in emphyteosim datis ^{e)} securitatem debitam facere valeatis et possitis usque ad summas supradictas, auctoritate dicti generalis capituli, licentiam damus et concedimus omnimodam potestatem. In quorum omnium premissorum testimonium presentes litteras fieri nostrorumque sigillorum fecimus appensione communiri. Datum Averbodii in loco capitulari monasterii predicti, conventu ibidem congregato, sub anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo, mensis novembris die duodecima.